sosyalist politika

ÜÇ AYLIK KİTAP DİZİSİ
sayı 11
ARALIK 1996

Sosyalist Politika:

Konur Sokak No: 12/27 - Kızılay/Ankara
Tel : (0.312) 418 39 50

Doruk Yayımcılık, 1996 - ANKARA

SOSYALİST POLİTİKA 11
Ortak Kitap

Aralık - 1996

Dizgi : GOŞA (0.312) 418 05 52

Yayınevi Adresi : Sakarya Cad. 36/11 06420 Yenişehir/Ankara
Tel-Fax : (0.312) 435 24 97

İÇİNDEKİLER

SUNU

Sosyalist Politika

Bu sayımız, çürümüşlüğün tüm pis kokuları dört bir yana dağılırken; sistem, kendi iç tıkanmışlığını ve çürümüşlüğünü tazeleme girişimlerinin telaşı içindeyken çıkıyor. Önemli ve sosyalistlerin sağlıklı değerlendirebildiklerinde işlevsel gelişmelere yaklaşılan bir zamanda çıkmaktayız.

Bu yılın ilk sayısında 'okurlara...' başlıklı kesitte şöyle söylemiştik; "Yönetenler', tahakkümlerini kalıcılaştırmaya olanak veren tüm araçlar ile vizyon değerler oluşturmak istiyor ve bunu organize ediyor. Yaşanan tüm olayları, bu olayların ardındaki sınıfsal gerilimleri kendi yöntemlerine tehdit olmaktan geçici olarak alıkoymakla yetinmeyip, iktidarlarının kalıcılaşmasına hizmet ettirmek konusunda da yetkinliklerini sergiliyorlar. Bu yetkinliğin sultası altında silikleşmiş bir kimlikle içi boşaltılmış (toplumun)...(yönetenleri cesaretlendiren) edilginliği sürüyor. Bu, nesnelliğin 'realitesi' oluyor." (*Sosyalist Politika:* Mart 1996, sayı 8, s. 5.)

İşte bu işleyişin sürekliliği içinde onlar, yeniden yenilenmenin telaşı içindedirler. Kendi içlerindeki iktidar kurumsallığını tazelemek olanağı yaratmak uğraşı içindedirler. Bu konuda, sosyalistlerin bugünkü vurgulamalarının çok ötesinde ve ilerisinde yapabilecekleri vardır; bunu biliyoruz...

İşimizin çok güç, karmaşık olduğu ve sıradan olmadığı açık. Bu sayımız da her zamanki gibi bu bakışımızın içinden hazırlanarak çıkıyor.

Ve bu sayımız matbaaya giderken sistem, (beklenildiği gibi), 'hesap sormayı' kendi içine çekmiş biçimde, kendini tazelemeye yeniden geçiyor. İşte bu yüzden, işimizin güç, karmaşık olduğunu, 'sıradan' olmadığını biliyoruz. Ama bunu da hep birlikte aşacağımızı görüyoruz.

Bu sayımızdaki bütün yazılar, güçlüğü aşmak ve birlikte kazanımlara geçmenin yolunu döşemek arzusu ile hazırlanmıştır.

Okurlarımız, son gelişmelerin ilk gözlemlerini de içeren yıl sonu değerlendirmelerimizi ve tüm diğer yazıları sanırız ilgiyle, dikkatle ve heyecanla okuyacaklardır. Her biri, okurlarımız ile birlikte bizim için zenginleştirici ve tartıştırıcı içerikler taşıyan yazılar, yoğun sosyalist mücadelenin daha sağlıklı verilebilmesine katkı için kaleme alındılar.

Bu sayıda ayrıca uzun süredir ara verdiğimiz çeviri metinler de yayınlıyoruz. Dergimizdeki bu iki yazıdan biri Fredrick Jameson'a, diğeri Eric Hobsbawm'a ait çeviri metinler. Arkadaşımız Metin Çulhaoğlu tarafından çevrilen bu metinleri tarihsel konumu açısından anlamlı ve derinleştirici bulmaktayız: Bu tür çevirilere artık sık sık yer vereceğimizi duyurmak istiyoruz. Tüm okurlarımızın sosyalist sorumluluk içinde bu konudaki çalışmalarını ve özgün yazılarını eleştirilerini bize göndermesini arzuluyoruz.

Derinlik ve kazanım birlikte daha anlamlı olacaktır!

Bir sonraki yılda, Mart 1997'deki yeni sayımızda buluşmak dileğiyle...

5 Aralık 1996

SİYASETTE YILSONU GÖZLEMLERİ

1996 yılını da geride bırakmamıza yalnızca bir ay kaldı. Yalnızca bir ay; ama bu bir ay içinde iki skandal daha patlak verebilir. Böylece, burada yapılacak siyasal değerlendirmeler hemen eskiyebilir. Bu riski göze alıp öyle değerlendirme yapmak ise oldukça sıkıntılı bir iş. Buna rağmen, bir yılı daha geride bırakan Türkiye'nin bugünkü siyasal panoramasına şöyle bir göz atma cüretini göstereceğiz. Umuyoruz, bu bir aylık sürede, Türkiye'deki gizli iktidar odağının aslında proletaryanın öncü kesimlerinin elinde olduğunu ya da kontrgerillayı Esat Kıratlıoğlu ile Hilary Clinton'un birlikte yönettiklerini ortaya koyan yeni olaylar patlak vermez.

Eğer "neler oluyor" sorusuna doğrudan kesin yanıtlar verilemiyorsa, ya da verilen yanıtlar çok fazla kurgu ve komplo kokuyorsa, işe bir başka yerden, başka bir soru sorarak başlanabilir. Örneğin şöyle bir soru: Temelde değişen ne? Eskiden ne vardı da şimdi yok? Ya da, eskiden ne yoktu da şimdi var? Türkiye'nin 1996 yılı siyasal profili, bu sorulara verilecek yanıtlarla belki daha düzgün çizilebilir.

Yeni olan ne var?

Az önce kurgu ve komplo kokan yanıtlardan söz etmiştik. Bir şey yanlış anlaşılmamalı. Biz, Türkiye'de son dönem yaşanan olaylar, öne çıkan kişiler arasındaki somut ilintilerin araştırılmasını ve bilinmesini gereksiz bir iş saymıyoruz. Buna çaba gösterenleri de küçümsemiyoruz. Ama herkes teslim edecektir ki, ne bizim ne de başka sosyalistlerin, örneğin "Özal öldü mü öldürüldü mü?", "Söylemez çetesi devreye ne zaman girdi?" ya da "gizli odaklar Çatlı ve diğer ülkücülerle ne zaman ilişki kurdu?" gibi soruların somut yanıtlarını bilmesi mümkündür. Bu konuda elbette tahmin yapılabilir; bu da meşrudur. Ama, bu tür tahminler "siyasal değerlendirme" olamazlar. Dolayısıyla, bizim burada yapabileceğimiz, herkesin "pislik", "çürüme" türü kavramlarla tanımladığı bugünkü ortamın maddi zemini ve genel koşullarını değerlendirmektir.

O halde başlayalım ve sırayla gidelim.

Birincisi: Türkiye'de, burjuva devletin ve burjuva politikacıların siyasal ufku ile sermayenin ekonomik ufku arasında varolagelen ve ilkinin lehine olan açı, artık kapanmıştır. Başka deyişle, Türkiye'de devlet aygıtını kullanan siyasetçilerin, sermaye kesimi için çizecekleri, ekonomi ile politikayı kaynaştıran bir ufuk, bir vizyon kalmamıştır. Turgut Özal, bu türün son örneği sayılabilir. Böyle olunca, sermaye ile siyasetçinin ve bürokratın gündelikçilikte buluşmaları, siyasetçinin ve devletin terbiye edici, çekidüzen verici (hem sermayeye hem de kendine) işlevlerini yok etmiştir. Ortadaki bütün "ufuk" retoriğine rağmen, Refah ve Erbakan bile, gündelik işlerin takipçisi konumuna düşmüşlerdir. Bugünkü tek vizyonları, satacak devlet malı aramaktan ibarettir.

Devletin ve siyasetçilerin, toplumsal düzlemdeki sınıf egemenliğini tüm topluma dönük ideolojik hegemonyaya çevirmede ya da mevcut ideolojik yapılanmaları egemen sınıf ideolojisi doğrultusunda yeniden biçimlendirmede özel rolleri ve işlevleri olagelmiştir. Ama, bunun için vazgeçilmez bir ön gereklilik vardır. Toplumda bir egemen sınıfın olması yetmiyor; bir de bu egemen sınıfa atfedilen misyonu genelleştirerek kendi aygıtları ile topluma yayacak mekanizmanın olması gerekiyor. Tamam, bu mekanizma da devlet. Ne var ki, devlet aygıtları, onları kullanan siyasetçiler ve bürokratlar, az önce söylediğimiz gibi, artık sınıfa misyon ve vizyon biçebilecek durumda değiller. Böylece, devlet ya da "merkez", ideolojik yönelimlerde daha az verici, daha çok alıcı olabiliyor. Bu da onun iç dengelerini, azçok oturmuş kurumsallığını ve geleneklerini parçalayıp bozuyor.

Peki, bu söylenenin daha açık anlamı ne? Çürümeyle, kokuşmayla ne ilgisi var bunun? Şöyle var: Az önce anlatılan durum, kendi başına çok fazla olmasa bile, başka olgular ve etmenlerle birlikte, gerçekten bozucu bir etki yaratıyor. Güncelcilik ve günübirlikçilik, potansiyel olarak her zaman kuralsızlık, başıbozukluk anlamına gelir; mevcut kuralların ve sınır çizgilerinin, gündelik zorlamalarla aşılmasını beraberinde getirir. Peki, böyle bir potansiyel var, diyelim. Başka hangi olgular ve etmenler bu potansiyele eşlik ediyor ? Bu potansiyel, başka nelerle birleşerek bugünkü duruma getiriyor ülkeyi? Sorunun yanıtı için devam edelim.

İkincisi: Sosyalist Politika'nın bu sayısında bir yazısı yer alan Jameson'un da işaret ettiği gibi, sermayenin kendi kökeninden, yani üretim temelinden koparak ayrışması, finans alanına ve spekülasyona yönelmesi, başka ülkelerde hangi olumsuz kültürel-etik vb. sonuçları yaratıyorsa, bizde de aynısı oluyor. Dünyanın en büyük haltercisi kendi ağırlığının kaç katını kaldırıyor, bilemiyoruz; ama Türkiye'de de maddi üretim, kendi ağırlığının kat kat fazlası bir finans-rant ağırlığını kaldırma durumuna gelmiştir. Sonuç, başka pekçok yerde olduğu gibidir: Büyük bir ahlaki-kültürel ve kurumsal çöküntü.

Üçüncüsü: Türkiye'de 27 Mayıs'ı, 12 Mart öncesi 9 Şubat'ı yaşamış bir düzen vardır. Bu düzen, 12 Eylül'le birlikte kendini yeni 27 Mayıslar ve 9 Martlar yaşamayacak, bir daha Pol-Der görmeyecek biçimde tahkim etmeye karar vermiştir. Tahkimat, belirli ortamlarda, belirli insan malzemesiyle yapılır. 1980'lerle birlikte dünyaya egemen olan, birkaç örneğini az önce verdiğimiz ortamda ve bu ortamın insanlarıyla tahkim edilen bir devlet, ciddi bir tehdit yaşamasa bile, kendi kendine öyle barışık ve huzur içinde iş görebilir mi?

Dördüncüsü: Düzenin kendini devlet aygıtında tahkimi, elbette Türkiye'ye özgü birtakım yanlar da barındıracaktır. Bu ülkenin, herşeye rağmen bir tarihi vardır. Bu tarihte olup bitenler vardır, bu tarihten kalkarak çıkartılan dersler vardır. Düşünün: Bugünkü devlet aygıtı, en çok neden korkup saldırıyorsa ve ayrıca kendisi en çok neye meraklı ve meftunsa, hepsi geçmişte kendi öncüllerinin, "kurucu atalarının" yaptıklarıdır. Bu ülkenin geçmişinde

silahı alıp dağa çıkanlar, devlet büyüklerine suikast düzenleyenler, okullarda örgütlen-meye ağırlık tanıyanlar, devlet içinde gizli örgüt kuranlar, hatta yeri geldiğinde örgüt içi infaz yapanlar, hep bugünkü düzenin öncülleri, kurucularıdır. Adıyla sanıyla, İttihatçılardır. MHP'lilerin gövde gösterisiyle Şişli'ye taşınan Enver Paşa ve çevresidir.

Bu yüzden düzen ve onun ortadaki aygıtı devlet, böyle şeyleri başkalarına yaptırtmamak için kendi yapmaya, daha fazlasını yapmaya, yaptığı işi yaygınlaştırmaya çabalamaktadır. Böyle bir çabada skandalların, rezaletlerin ortaya hiç çıkmaması mümkün değildir.

Beşincisi: İlk dört etmenin ve olgunun damgasını vurduğu bir ortamda, bir aygıtın kendi bütünlüğü içinde eşit gelişmesi mümkün değildir. Bunu daha iyi anlamak için, önce eşitsiz gelişme konusunda bir netliğe ihtiyaç var. Eşitsiz gelişme, sanıldığı gibi, birileri az öbürleri çok gelişen ayrı ayrı parçaların biraradalığı ile anlatılamaz. Tersine, eşitsiz gelişmede önce kendi dinamiğiyle hareket eden bir bütün vardır. Bütünün hareketi, parçalarına ya da bileşenlerine farklı farklı yansır ve bu farklı yansıma da gelişme hızıyla değil, parçaların uyumsuzluklarıyla ilgilidir.

İşte, dünyanın her yerinde, burjuva devlet aygıtı da (kuşkusuz başka bütünlerin içinde) eşitsiz gelişen bir bütündür. Türkiye'de, bu aygıtın gelişimi, kendi parçaları olan orduya, sivil güvenlik örgütüne, bürokrasiye, yargı organlarına ve nihayet siyasal iktidara eşitsiz biçimlerde yansımaktadır. Bu eşitsizlik, bir kez daha yineliyoruz, bileşenlerden birinin ötekine göre daha "ilerici", "modern", "batıcı" vb. olmasında değil, aralarındaki uyumsuzluktadır. Uyumsuzluk, hem bileşenlerin kendi aralarında, hem de "dışsal" güçlerle (sermaye, sınıf hareketi, Kürt hareketi) olan görece değişken ilişkilerindedir. Özel olarak Türkiye için konuşursak, sermayenin üretim temelinden kopup ranta yönelmesi ve Kürt hareketi, bu eşitsizlik ve uyuşmazlıkları daha da azdırmıştır.

Altıncısı: Türkiye'de, son birkaç yıl içinde, siyaset denilen şeyin merkezi, klasik ölçütleriyle merkezin daha sağına kaymıştır. Bu sağa kayış, tek başına ne milliyetçilik-şovenizm, ne de dinciliktir. İkisi birden, artı, geleneksel olarak durduğu yerden daha sağa giden kemalizmdir. Şimdi, şovenizmin yükseldiği, radikal islamın giderek "resmileştiği" ve geleneksel kemalizmin de sağa kaydığı bir ortamda, bir aygıtın kendi içinde sürtüşme ve didişme yaşamadan bu duruma olduğu gibi intibak etmesi düşünülemez. Bu tür kayışlar, aygıtlarda ve kurumlarda hep intibak güçlükleri, çatlamalar, giderek ilginç yeni harmanlanmalar yaratır. Devlet aygıtı da bundan muaf değildir. Bu yüzden, devlet yanlısı Kürt aşiret reisinin, faşist katilin ve "solcu-alevi" emniyetçinin hep birarada kaza geçirmeleri de tesadüf sayılmamalıdır. TV açık oturumlarına isim vermeden telefonla katılan "terör uzmanı" emniyetçilerin Sabancı'dan iş dilenmeleri de normal sayılmalıdır.

Klasik marksist bir deyişi yineleyelim: Çelişki, bazı kurumların varlık nedenidir; ve devlet de böyle kurumlardan birisidir.

Ordu nerede duruyor?

"Çözülme" türü kavramlara ne kadar meraklı olursak olalım, devlet aygıtının bugünkü durumundaki eşitsizlik, henüz hazırlıksız olan solu teyakkuz durumuna itecek özellikler sergilemektedir.

Siyasetin ve siyasal iktidarın lime lime döküldüğü, sivil güvenlik güçlerinin ne tür taraklarda bez dokuduklarının ortaya çıktığı, sivil bürokrasinin ise daha çok dinci kadrolarla doldurulduğu bugünkü ortamda, dikkat edilirse, ordu öylece yerinde durmaktadır. Komplo teorilerine fazla bulaşmamak iyidir; bütün bu olup bitenin tek bir merkezden ve bilinçli bir plan dahilinde tezgahlandığını düşünmekse pek iyi bir şey değildir. Ama, gerek gelişmelerin nesnel mantığı gerekse medyanın bastırmaları, hep bir yöne işaret etmektedir: Kirlenmemiş, bozulmamış, çivisi çıkmamış tek kurum var, o da ordu!

Tehlikeli olan budur. Kuşkusuz gene bilinçli maniplasyon ürünü değildir, ama bu ülkede sivil-toplumsal ideolojiler alanında eriyen kemalizm, orduya çekilmekte, orada yeniden tahkim edilmektedir. Üstelik, 30'lu yıllara özgü bir yorumla. Bu da tehlikelidir.

Özetle, bugün ordu, en az toplumun kendisi, en çok da düzenin kendisidir.

Bütün bunları, şu ünlü "darbe"nin artık iyiden iyiye yaklaştığını anlatmak için söylemiyoruz. Türkiye'de, askeri darbeler, solu ezmenin ötesinde, hep bir reorganizasyon modeliyle işe başlamışlardır. Bu reorganizasyonun bir boyutu devlet aygıtına ilişkindir. İkinci boyutu ise sermaye sınıfının yeni birikim modellerine ısındırılmasını sağlamakla, devlet-sermaye ilişkilerini bu doğrultuda yeniden kurmakla ilgili olmuştur. Bugün için, devlet aygıtını reorganize etmek çok güç görünüyor ve arı kovanına çomak sokmaya benziyor. Üstelik, askerleri emekli edip tüm bürokrasiyi bunlarla yenilemedikçe, elde kadro da yok. Sonra, ortada sermaye sınıfına tanıtılıp sınıfı terbiye edecek yepyeni bir birikim modeli falan da yok. Kürt hareketinin ise, düzen açısından bundan dört beş yıl kadar önceki sarsıcılığı taşımadığı artık herkes tarafından kabul ediliyor.

Bu durumda, böyle bir "işi" bir tek Refah var diye yapmaya değer mi?

Böylece dönüp dolaşıp Refah'a gelmiş olduk.

Sol Refah'a nasıl bakmalı?

Madem buraya geldik, Türkiye solunun ilginç özelliklerinden birine değinebiliriz. Türkiye solu, özellikle son birkaç yıldır, bazı özel gündemlere öylesine yer ve değer biçiyor ki, Türkiye'nin bugünkü ortamında bir süreklilik ve tutarlılık yakalaması iyiden iyiye güçleşiyor. Örneğin, Refah Partisi koalisyonun büyük ortağı olarak iktidara geldiğinde, bu olayı son yüzyılın en

önemli ve çarpıcı gelişmesi olarak tanımlayanlar, hatta buradan hareketle sosyolojik çözümlemelere girişenler olmuştu.

Refah iktidarına abartılı yaklaşım dışında, sosyolojik çözümlemeler iyidir, yapılmalıdır. Çünkü sol, "halk" dediği, "kitle" dediği, "sokaktaki insan" olarak tanımladığı kesimin içine ancak bu tür çözümlemelerden geçerek (elbette salt çözümlemelerle değil) nüfuz edebilecektir. Buraya kadar güzel. Ama, Susurluk kazasının ardından, Refah bağlantılı sosyolojik-tarihsel çözümlemeler birdenbire unutuluverdi. Bu kez sol, adeta bir medya kuruluşu gibi gündelik siyasetin içine gömülüverdi. Tamam, gündelik siyasete yakın olmak da iyidir. Ama, birkaç ay ara ile, bir tarih ve sosyolojiye, bir de gündelik siyasete, biri diğerini unutturacak kadar derinden dalmak garip değil mi?

Söylemek istediğimiz şu: Türkiye solu, genel ve süreklilik taşıyan bir muhalefet kanalı oluşturmalı, bu kanalın yan beslenme borularını da gündelik olaylar ve çarpıcı gelişmeler için açık tutmalıdır. Böyle bir stratejide, solun yeni bir Türkiye söylemini topyekun sermaye düzenine, somut siyasal söylemini bütün burjuva partilere, ideolojik ve kültürel söylemini özellikle Refah'a, insancıl söylemini savaşa, etik söylemini ise özellikle devlet aygıtı çevresinde dönen pisliklere karşı sivriltmesi yerinde olacaktır.

Bu arada belirtelim. Türkiye solunun Refah demagojisine yönelik mücadelesi özel önem taşımaktadır. Ancak bu önem, sanılabileceği gibi "laiklik" meselesinden kaynaklanmamaktadır. Bugünkü belirlenimlerde, Refah'ı hedef alacak gelişkin bir ideolojik ve siyasal mücadele, istense de istenmese de emek eksenine oturacaktır. Başka deyişle, Türkiye solu bu mücadeleyi laiklik/anti laiklik dar alanına sıkıştırmayıp cepheden bir saldırıya geçtiğinde, temel vurguları, karşısında Refah olduğu için kaçınılmaz biçimde emek, emekçi, sömürü, yoksulluk gibi temalar olacaktır.

Yukarıda söylenen, Refah Partisi özelindeki pratik gerekçelerinin yanısıra, teorik bir gerekçeye de sahiptir. Eğer ideolojinin tanımında, gerçekliğin değişmiş ve dönüşmüş formlar içinde algılanması olayı varsa, formların aşırı değişmiş ve dönüşmüş olması, gerçekliğe daha kolay geçiş de sağlayabilmektedir. Diğer bir deyişle, Refah'ın emekçi tabanının, ANAP'ın emekçi tabanından daha yoğun ideolojik belirlenim altında olması, sola, birincisine daha rahat ulaşma olanağı sağlayabilir. O halde bir kez daha yineliyoruz: Refah'ın tabanına yönelik bir siyasal-ideolojik saldırı, en az "demokrasi" , en çok emek ve sömürü gibi temalar etrafında yürütülmek durumundadır.

Refah Partisi'ne ilişkin birkaç not daha eklenebilir. Bugün büyük iktidar ortağı olan bu partiyi nasıl bir gelecek beklediği, kendi içinde radikal/ılımlı çatışması yaşayıp yaşamayacağı, iktidarda durarak kazançlı mı yoksa kayıplı mı çıkacağı, sol içinde tartışma konusudur. Bize göre, Refah Partisi'nin son dört beş yıl içindeki güçlenmesi, gerçekten salt siyasal değil aynı zamanda sosyolojik bir olgudur. Ama, olgunun sosyolojik boyutunun ve anlamının abartılması karşısında dikkatli olmak gerekir. Türkiye'de siyaset denilen çark,

pekçok ideolojiyi törpülemiş, pekçok katılığı yumuşatmıştır. Bugün Refah Partisi'nin bu anlamda henüz bir dengeye oturduğu söylenemez. Ama o da bir süreci yaşamaktadır. Yaşadığı bu süreçte, bir yanda başta ABD olmak üzere emperyalizmin Türkiye'de 1950'lerin ya da 60'ların iktidarlarını değil ılımlı islamcı bir iktidarı yeğlediğini bilerek bu durumdan yararlanmakta, öte yandan düzenin yerleşik kurumlarından ve kendi "ılımlı" tabanından ürktüğü için fazla ileri gitmemektedir.

Refah Partisi, eninde sonunda bir yol ayırımına gelip dayanacaktır. Bu yol ayırımı noktasını biraz daha erteleyen şey şudur: Türkiye'de zaten merkezin kendisi sağa kaydığı için, Refah'ın merkeze kayması fazla dikkat çekmemiş, fazla gürültü koparmamıştır. Ama, hep böyle gitmesi de mümkün değildir. Yol ayrımındaki Refah, ya kitlesel bir kalkışma ile iktidara yürüyecek, yani sıçrama deneyecek, ya da bir duraklama dönemine girip diğer burjuva partilerinin daha kolay uğraşabilecekleri bir duruma düşecektir. Bugünden kesinlikle söylenebilecek olan şudur: Refah, sermayeyi ve düzeni kendi adına terbiye etmekten çok, sermayenin ve düzenin terbiyesine tabi durumdadır.

Merkez hep orada mı duracak?

Bu arada, yeri gelmişken başka sorular ve olasılıklar üzerinde de durulabilir. Örneğin, Türkiye'de siyasetin merkezinin sağa kaydığını söylemiştik. Bu kayış daha sürecek mi? Yoksa merkezin bugün geldiği yerde filizlenecek yeni siyasal oluşumlar aynı merkezi eski yerine mi taşıyacaklar ?

Bugünkü verilerden hareketle konuşursak, bu soruların yanıtı, önce devlet aygıtının iç çekirdeğinin yönelimlerine ve sermaye sınıfının tercihlerine, sonra da ANAP, CHP ve Cindoruk hareketinin becerilerine bağlıdır. Söz konusu siyasal oluşumların ve partilerin becerileri konusunda fazla olumlu konuşmak mümkün değil. Ama şunu söylemek mümkün: Türkiye'de son sözü sahiplenen çevreler, yani büyük sermaye çevreleri ile devletin iç çekirdeği, şu ya da bu yolla, ama mutlaka merkezi yeniden ve Refah'sız biçimde güçlendirmek isteyeceklerdir. Sağa kaymış bir merkez çevresinde dönen siyaset, düzene bazı açılardan rahatlatıcı gelebilir. Ama böyle bir durumun hep tercih edileceğini sanmıyoruz. Düzen, salt kendi tercihlerinin itkisiyle olmasa bile, merkeze yeniden yığınak yapmak isteyecektir.

Peki, başka hangi itkilerle? Örneğin, buraya kadar sınıf hareketinden hiç söz edilmedi. Açıkçası, edilmesi de gerekmiyordu. Çünkü, 6-7 yıl, hatta birkaç yıl öncesiyle kıyaslandığında, bugün sınıf hareketi Türkiye'deki siyaseti etkileyebilecek bir veri olmaktan uzakta. Ama gene de düşünmekte yarar var: Türkiye'de sınıf hareketinin ufak bir kabarma göstermesi bile, düzenin merkeze yığınak yapma plan ve uygulamalarını hızlandıracaktır. Bir örnek vermek gerekirse, daha az sivri konuşan, Kürt meselesine de fazla bulaşmayan bir Boyner, dünküne göre bugün düzen için nisbeten daha cazip bir alternatif olabilirdi. Mesut Yılmaz, "merkez"deki adam kimliğinde ısrarlı olursa, se-

çimlerde ne kazanır bilemeyiz, ama düzenin teveccühünü kazanacağı kesindir. Nihayet, Cindoruk hareketi, bu anlamda bir avansla yola çıkmaktadır.

Şöyle ya da böyle, düzen siyasetinin yeniden "asıl" merkeze kaydırılması mümkündür. Ama böyle bir şey gerçekleşse bile, bu, Türkiye'de milliyetçi-şoven, giderek faşizan/faşist hareketin marjinalleşmesi anlamına gelmeyecektir. Dikkat edilirse, burada, devlet içindeki odaklardan değil, doğrudan doğruya toplumdan, yani "hayatın içinden" söz ediyoruz. Gerçekten de düzen, özellikle son dönemde tabanda yarattığı sağ dalgayı, siyasetin yeniden merkeze çekilmesi yüzünden gözden çıkarmak istemeyecektir. Bu nedenle MHP, hiçbir zaman doğrusal bir yükselme çizgisi izlemese bile, bir tür "kriz partisi" olarak varlığını ve etkinliğini sürdürecektir. Gerektiği gibi beslenerek ve kollanarak.

Sağa kayan merkezle ilgili önemli bir ek daha. Merkezin bugünkü biçimiyle sağa kaymasının en tehlikeli yanı, simetrinin bozulmasıdır. Örneğin Türkiye'de 1970'li yıllardaki MC hükümetleri döneminde, koalisyonun başı AP merkezden daha sağa kaymıştı; ama siyasetin merkezi gene asıl yerinde duruyordu. Bu yüzden, o dönemin siyasetinde sağ da sol da kitleseldi ve ikisi bir tür simetri oluşturuyorlardı. Bugün ise, sağa yönelen cephenin solda az çok simetrik bir karşıtı yoktur. Daha açık bir deyişle, 70'li yıllarda bir kutuplaşma yaşanmışken, bugün bir kutuplaşmadan söz etmek mümkün değildir. Sağ kutbun karşısına konulabilecek hareketler, toplumdan çok daha kopuk durumdadırlar. Sosyalistleri şimdilik geçelim. Toplumu saran şovenizm dalgası karşısında barışçı aydınlar, şeriat özlemleri karşısında "çağdaş yaşamcılar", otoriter-faşizan eğilimler karşısında devrimci demokratlar, bağnazlık karşısında özgürlükçüler, emek düşmanlığı karşısında sendikalar, maçoluk karşısında kadın hareketi, bugün az çok kitlesel bir karşıt kutup oluşturma gücünden oldukça uzaktadırlar.

Açıkçası, böyle bir kutbu oluşturmanın tek yolu, sosyalizmin güçlenmesinden geçmektedir.

Sol ve Sosyalistler

Sosyalist hareketin bugününe ve geleceğine bakarken, bir ayırımı iyi gözetmek gerekiyor. Sözcüğün tam karşılığıyla sosyalist hareketin, yani demokrat, barışçı, özgürlükçü vb. olmanın ötesinde bu ülkeye sosyalizmi getirmek isteyenlerin hareketi, ciddi, ama çok ürkütücü sayılmaması gereken bir sorunla karşıkarşıya. İleride, gelecekteki zamanın bir yerinde, sosyalist hareketin gerçekten güçlü olduğu bir moment varsayalım. Sosyalist hareketin güçlü olduğu bu momentte, sol, sosyalistlerden ibaret olmayacaktır. Güçlü sosyalist hareket, sosyalizme düşman olmayan, ama sosyalist bir toplum projesi de olmayan ilerici, devrimci, demokrat, bağımsızlıkçı, özgürlükçü, aydınlıkçı, laik, halkçı, eşitlikçi bir kitleselliğin içinde devinecek, buradan beslenecektir.

Ama, ilerideki bu zaman noktasında değil de bugün, yukarıda sayılanların

hepsini sosyalizmin bizzat kendisi üretmek, yaratmak durumundadır. Sorun buradadır. Ya da burada sorun vardır; çünkü, bu durumu az çok sezen bazı sosyalistler, kendi sosyalist kimlikleriyle, sosyalist olmayan devrimcilikler, özgürlükçülükler, demokratlıklar, ilericilikler, vb. tanımlamaya çalıştıklarında, işler garip bir noktaya evrilmektedir. Oysa, sözü edilenler, gerçek karşılığıyla sosyalizm dışı tarihsel kategoriler olarak tanımlanabilseler bile, bu kategorilerin bizzat sosyalizmin kendisi tarafından üretildiği tarihsel momentler de olabilmektedir.

Ve bugün Türkiye böyle bir momenttedir. İlk kez de olmamaktadır. Bu ülkede 60'ların sosyalizminin, önünde hazır bulduğu halkçılığın, eşitlikçiliğin, "sol" kemalizmin, bağımsızlıkçılığın, demokratlığın vb. üzerine oturup öyle yol aldığı sanılmamalıdır. 60'ların sosyalizmi, çoğu kez sıfırdan başlayarak, az önce sayılanları ve diğerlerini kendisi üretmiştir. Ürettiklerinin başkalarınca da sahiplenilmesi, solun eksi hanesine yazılacak bir şey değildir. Başkaları olmasa bile, sosyalist siyaset böyle güçlenebilmektedir.

İşte bu noktada, başka kesimlerden sosyalistlerin yanısıra, ÖDP'ne önemli görevler düşmektedir. ÖDP başta olmak üzere sosyalistler, bir konuyu iyi düşünmelidirler: Türkiye toplumunun bugünkü ideolojik-siyasal belirlenimlerinde, bir bütüncü proje, bir "büyük anlatı" (evet, büyük anlatı), bir büyük hedef (siyasal iktidar), bir kapsayıcı vaad (evet, vaad) ve bir kitlesel adres (emekçi sınıflar) ortaya koymadan, birinin üzerinde "demokrasi", ötekinin üzerinde "özgürlük", diğerlerinin üzerinde benzer şeyler yazan tek tek sondaj aletleriyle bu topluma istenilen ölçekte nüfuz edilebilir mi, edilemez mi?

Bu arada, geçerken belirtelim. ÖDP'nin son birkaç aylık dönemdeki performansı umut vericidir. ÖDP, parti gibi olduğu, cevval davrandığı, siyasal çıkışlarını geciktirmediği takdirde, hem kendi üyelerine yeniden canlılık ve militanlık katabilmekte, hem de toplumda ilgi odağı olabilmektedir. Daha kurumsallaşmış bir parti yapısı, daha doyurucu merkezi siyasal üretim ve yönlendirim, daha planlı-programlı çalışan il ve ilçe örgütleriyle ÖDP, iyi bir yörüngeye oturabilecektir.

Kimseye inat olsun diye söylemiyoruz. Bugün, Türkiye'de sosyalizmin en azından yakın geleceği, ÖDP'ne ihale olmuş durumdadır. Bu, şu anlama geliyor: ÖDP'nin gelişip güçlendiği bir Türkiye'de, genel olarak, yani ÖDP'nin bizzat kendisinin de ötesinde sosyalizm güçlenecektir; buna karşılık, ÖDP'nin "battığı" bir Türkiye'de, başka hiçbir sosyalist grup, parti ya da öbek özel bir yükselme şansı bulamayacaktır.

"ÖDP bitsin de bizim yolumuz açılsın" diye bekleyen sosyalist varsa, birkaç yıl öncesine dönüp "Sovyetler çöksün de bizim haklılığımız ortaya çıksın" diyen maocuları, troçkistleri, yeni solcuları hatırlasın yeter.

Sosyalist Politika

26 Kasım 1996

TÜRKİYE SOLU İÇİN BİR "İLMİHAL" DENEMESİ

Metin ÇULHAOĞLU

I. SUNUŞ YA DA AÇIKLAMA

Son birkaç aydır, yeni bir kitabın ön hazırlıklarını sürdürmeye çalışıyorum. Birikmiş notların ve çıkartılmış kartların taranması iki ayımı aldı. Kitabı, 1997 yılı sonbaharına yetiştirebileceğimi sanıyorum.

Tarama sırasında, Türkiye solunun bugünkü konumunun değerlendirilmesi açısından ilginç olabilecek kimi notlara, düşüncelere ve yorumlara rasladım. Kitap yazımı için derlenen bilgilerin ve geliştirilen savların, daha kitap çıkmadan dergi yazılarında kullanılması pek hoşuma giden bir iş değil. Ama gene de yapmak zorunda kaldım. Çünkü, belirli bir zaman kesitindeki asıl yoğunlaşma alanımın büsbütün dışında kalan konularda birşeyler üretmek bana zor geliyor.

Elimdeki notlardan derleyip çıkarabildiklerim arasından, Türkiye solunun bugünkü güncel sorunlarıyla daha yakından ilgili olanları seçtim ve yazıda bunları kullandım. Bir yıl daha geride kalırken, Türkiye solunun arasıra dillendirilen, ama genellikle üzerine hiç gidilmeyen güncel ve belirleyici kimi özelliklerine değinmeye çalıştım. Başka bir deyişle, bu yazıdaki serbest düşünceler, saptamalar ve sorular, Türkiye solunun 1996 yılı sonundaki görünümünü biraz daha deşmeye ve ayrıntılandırmaya yönelik.

Kitabı yetiştirmeyi düşündüğüm 1997 yılı sonbaharına kadar, bu sayı hariç, iki Sosyalist Politika daha çıkacak. Kitap çalışması ile ilgili gelişmeleri, bu iki sayıya da yansıtıp erkenden tüketmemek için kendi payıma elimden geleni yapacağım. Sosyalist Politika'nın diğer yazarlarının ve yazar adaylarının da bu konuda bana yardımcı olacaklarını umuyorum.

Son bir nokta daha: Adı üstünde, burada söylenenler, birtakım sorulardır, savlardır, tartışma konularıdır. Bunlar, öyle "resmi" görüş falan değillerdir. Artık, daha cesur olmamız gerekiyor. "Böyle söylersek, bize şunu derler" gibi ilkel zincirlerden kurtulalım. Mesajım herkese: Kişisel olarak, geleneksel sol bir ekolden geliyorum, ama mesele benim özel meselem değil; geleneksel solun, bir sürü züppe solcudan daha yaratıcı, daha yenilikçi ve üstüne üstlük marksizmden sapmadan daha derinlikli olabileceğini kanıtlamamız gerekiyor.

Bu işi hepbirlikte yapalım diyorum. "Hepbirlikte" sözcüğüne, bu yazının yazarı olarak benim siyasal parti aidiyetimi paylaşmayanları da katıyorum. Bu anlamda, "bize benzeyen" bütün sosyalistlere sesleniyorum: İşçi sınıfının içinde gene çalışın, kamu çalışanları içinde sıkı nüveler gene bulun, "çelik çekirdeği" ya da "bolşevik" örgütü gene oluşturun, kurumsallaşma ve iç konsolidasyon meselelerini hiç boşlamayın; tamam, ama, arasıra dişe dokunur bir laf edin de duyalım.

II. TÜRKİYE SOLUNA ONBEŞ SORU VE KISA YANITLAR

Birinci soru: Türkiye solu "kuram" dendiğinde ne anlaşılması gerektiğini biliyor mu?

Bilenler elbette var. Ama, Türkiye solunun büyük çoğunluğu kuramın ne olduğu, kuram dendiğinde ne anlaşılması gerektiği konusunda fazla fikre sahip değildir. Biraz fikir sahibi olanların fikirleri de, genellikle yanlıştır. Bu da, somut olanın ne olduğunun bilinmemesinden kaynaklanmaktadır.

Diyelim bir parti toplantısındasınız. Söz alıp Türkiye'deki siyasal gelişmeleri belirli bir bütünlük içinde değerlendirmeye çalışıyorsunuz. Hiç kuşkunuz olmasın; sizden sonra söz alan pekçok kişi, söylediklerinizin içeriğine hiçbir itiraz yöneltmeyecek, ama "arkadaşlar, böyle soyut ve teorik laflarla bir yere gidemeyiz" türü birşeyler geveleyecektir.

Türkiye solu, somut olanı tikel olan ile karıştırmaktadır. Başka deyişle, Türkiye'deki siyasal durumu çeşitli boyutlarıyla değerlendirmek, Türkiye solu için "soyut" bir uğraştır. Buna karşılık, örneğin "doğalgaz ödemeleri" somuttur. Üyesi olduğunuz partinin sosyalist hareketin geçmişi ve geleceği itibarıyla nereye oturduğunu konuşursanız, gene "soyut" konuşmuş olursunuz. Oysa, üç gün sonra bir salon toplantısı vardır ve "somut konuşma" bu toplantının hazırlıklarıyla ilgili konuşmalardır.

Marx Grundrisse'de somutu "çok sayıda belirlemenin bir noktada bağdaşması, çoğulluğun birliği" olarak tanımlar. Daha açığı, "somut konuşmak" diye bir şey olamaz, somutu konuşmak diye bir şey olur. Somutu konuşmaksa, her zaman bir birliği, bütünlüğü, biraradalığı konuşmaktır; böyle bir konuşma hiçbir zaman "tikel"e ilişkin olamaz. Dolayısıyla, doğalgaz ödemeleri sorununa ya da toplantı hazırlıklarına ilişkin konuşma, somut bir işe ilişkin (değğin, ait) bir konuşma olabilir, ama kendisi bizatihi somut konuşma olamaz.

Bu durumda, kuram, bir yöntem olarak soyutlamaya başvursa bile, nesnesi her zaman somuttur, kendi bütünlüğü ile somut durumdur. Dolayısıyla, kuramsıcılık (teorisizm) dışında, gerçek anlamda kuramsal olan, her zaman somut olandır; yani kuramsallık ile somutluk arasında, Türkiye solunun düşündüğü gibi büyük bir boşluk yoktur. Türkiye solunun bu konudaki kısır yaklaşımının açıklanmasında ise, Yakup Kadri'nin sözleri aydınlatıcı olabilir. Yakup Kadri garplıyı şarklıdan ayıran başlıca vasfın, pratik zeka ile spekülatif

zekanın biraradalığı olduğunu yazmıştı. Türkiye solunun pratik zekasına denecek bir şey yoktur, bu alanda maşallahı vardır. Ama, son çözümlemede kendisi de şarklı olan Türkiye solunda, spekülatif (kurgusal) zeka oldukça geri kalmıştır.

Bu geri kalmışlık, yalnızca eğitimle değil, pratiğin ve somuttaki gelişmelerin solu somut duruma ilişkin kuramsal düşüncelere zorlamasıyla aşılabilecektir.

İkinci soru: Kurama ilişkin bu vurguya kimi sınırlar çizmek gerekli mi?

Gerekli.

Birkaç neden sıralayabilirim. Troçki, kuramın gücünün, mevcut gerçekliğin ilerisinde olmasından kaynaklandığını yazmıştı. Troçki, bu konuda haklıdır, doğru söylemektedir. Üstelik, Troçki'nin bu konudaki haklılığını teslim etmek, bir önceki soruya ilişkin söylenenlerle çelişmez. Çünkü, kuram doğrudan doğruya mevcut gerçekliğe (somut duruma) ilişkin olsa bile, onu aşan olasılıklar konusunda kimi ipuçları da verir. Ama, kuramın bu özelliği, Troçki tarafından çok abartılmış, çoğu kez yanlış kullanılmıştır. Yanlışlık, özellikle de Troçki'nin yanlışı, kuram ile kehanet arasındaki açıklığı görmemesi, bir çırpıda kuramdan kehanete sıçramasıdır. Sosyalizmin tarihinde, kehanetleri Troçki kadar yanlışlanan başka bir büyük devrimci yoktur. O zaman, sınırı çizmek gerekiyor: Kuram ne kadar önemli ve yetkinleştirici olursa olsun, abartılıp kehanetle istismar edilmemelidir.

İkinci sınırı ise, somut durum bağlamından kopuk, kuramın iyice içine gömülen ya da soyutlamanın hep en üst düzeylerinde kalan çabaların tehlikesine işaret ederek çizmek gerekiyor. Bu, marksizme ilişkin yeniden yapılandırma, marksizmin kuramsal boşluklarını doldurma gibi çabaların beyhudeliği anlamına gelmiyor elbette. Şu anlama geliyor: Özgül bağlamlı olmadığı sürece (belirli bir ülke ya da somutluk bağlamı) hiçbir kuramsal çaba, örneğin sınıf egemenliği-devlet iktidarı ilişkileri konusunda evrensel geçerlilikte bir açıklama getiremez. Aynı şey, öznellik-nesnellik gerilimi için de geçerlidir. Bu tür konuların kuramsal işlenişi doğal sınırlara sahiptir. Kuramsıcı (teorisist) olunmadığı sürece, bu sınırları kimse aşamaz. Kuramsıcı bir aşma ise aslında aşma değil uçmadır ve böyle bir uçmanın kimseye yararı olmaz.

Sonucu şöyle bağlıyorum: Türkiye solu, kuramsal girişimlerinde, tikele hapsolmayan, ama "büyük kuram" merakına da kapılmayan bir yerde durmalı, "somut durumun somut çözümlemesi"nin, aradığı kuramsal zenginliği fazlasıyla vereceğini bilmelidir.

Bundan sonraki adım ise, özgül bağlamlı devrim kuramıdır.

Üçüncü soru: Türkiye solu, utopya vurgusuyla iyi bir şey mi yapmaktadır?

Ne yazık ki, bu soruya ikili bir yanıt vermek zorundayım.

Günümüz ideolojisi, özellikle de postmodernist yönelimler, her tür gelecek kurgusuna açıktan savaş açmışlardır. Kestirmeden söylüyorum: Sosyalizmi hedef alan ideolojik saldırının özü, güncelliğin fetişleştirilmesidir. Böyle bir ideolojik saldırı altında, daha iyi, daha güzel bir dünya özleminin vurgulanması bir karşıt ideolojik saldırı anlamına geleceği için iyidir, yerindedir.

Ama utopya vurgusu, İbo'nun "benim balonlarım vardı" şarkısına dönüştürülmemelidir. Utopya, İngilizce bir tabirle "kör araç"tır (blunt instrument). Yani, birşeyler keser de, pek iyi kesemez ya da kimi zaman sizin aleyhinize de kesebilir. Örneğin, fazla utopyacılık, kaçınılmaz olarak, gelecekten güncele yapılacak projeksiyonları davet eder. Ve bu tür projeksiyonlar, acımasız bir düzene karşı siyasal mücadelenizde sizi sulugözlü ve sinameki bir insan durumuna da düşürebilir. Siyasal özneleri, düzene karşı etkili kimi silahlardan yoksun bırakabilir.

Aşırı utopya vurgusunun bir başka sakıncalı yanı, marksizmin vazgeçemeyeceği tarihselciliği kemirmesidir. Bir sosyalistin, iyilikleri ve güzellikleri salt gelecek bağlamında, saf bir gelecek kurgusu çerçevesinde tasavvur edebilmesinin sınırları vardır. Bu sınırlara dayanıldığında, geleceğin iyi ve güzel dünyası için bu kez geçmişten malzeme, ışık aranır. Bu kaçınılmaz entelektüel çaba ise, geçmişteki olguların, kendi tarihsel bağlamlarından koparılıp yüceltilmeleri ya da büsbütün aşağılanmalarıyla sonuçlanır. Böylece, utopyacılık, tam bir anti-tarihselciliğe ve apolitizme dönüşür. Artık insanlar, Paris Komünü'nü, Kronstad'ı, 68 Parisi'ni kendi tarihsel bağlamlarında düşünemez duruma gelirler. Bu fetişleştirmenin arabı da, Stalin, savaş komünizmi, kolektivizasyon aşağılamalarıdır.

Machiavelli'yi, Gramsci'nin dışında pek az solcunun anlayabilmesine hayıflanmak gerekiyor. Machiavelli'nin Prens'inin özü, insanları, yatmaya pek teşne oldukları "nasıl bir..." istiharesinden kurtarıp siyasete bir bilim gibi, ilkeleri ve kurallarıyla yaklaşmaya davet etmesidir.

Dördüncü soru: Marksizm "ideoloji" olur mu, olmalı mı?

Kesinlikle olmaz, olmamalı.

Dahası, Türkiye solu "marksist ideoloji" gibi terimleri kullanmamalıdır. Benim önerim şu: Marksizm, yöntemi ve kuramsal açıklayıcılığıyla "kapitalizmi çözümleyen bilim" olarak kalmalı, sürdürülen bir mücadele ve hedef olarak sosyalizm ise, eğer deyim yerindeyse, daha fazla ideolojileşmeli, ideolojik bürünümlerini zenginleştirmelidir. Bu ikisinin oluşturduğu birlikte, marksizm, sosyalizmin içine yerleştirilmiş (built-in) bir çözümleyici, ayıklayıcı, seçici ve eleştirici olarak kalmalıdır. Başka bir deyişle, marksizmin günümüzdeki başlıca işlevi, sınıf mücadelesi temeline dayanmayan, komünist topluma geçiş tasavvurları olmayan sosyalizm, devrimcilik ve solculuk anlayışlarının eleştirisi olmalıdır.

Türkiye solu, ince bir ayırımı içselleştirebilmelidir. Örneğin, marksizmin

kendisine yaklaşırken, ideoloji kavramını daha fazla Marx'ın kullandığı gibi kullanmalı, sosyalizme yaklaşırken ise, ideoloji kavramının tanımında daha az marksist, buna karşılık daha fazla Leninci ve Lukacscı olmalıdır.

Bu ayırım, kimilerine iflah olmaz bir dikotomi gibi görünebilir. Bana öyle gelmiyor. Böyle bir ayırımla yürümek, şahsen benim zoruma gitmiyor. Kimse, sosyalist bir siyasal hareketin, marksizmin kitleselleşmesiyle gelişebileceğini düşünmemeli. Marksizmin yaygınlaşma düzeyi, vülgerleşme (kabalaşma) düzeyi ile doğru orantılıdır. Marksizmin 19. yüzyıl Fransası'nda görece yaygınlaşmasını sağlayanların başında gelen Lafargue, marksizmi kabalaştırmakla eleştirilmiştir. Ardından Lenin, Narondiklere karşı mücadelede legal marksistlerle yapılan geçici ittifak sayesinde marksizmin Rusya'da yaygınlaştığını belirtmiş, ancak bu yaygınlaşmanın gene bir kabalaşma/kabalaştırma ile gerçekleşmesinden yakınmıştır.

Marksizmi ideolojileştirmemek, ama ideoloji ile bütünleştirmek gerekir. Marksizmi siyasete indirgememek, ama siyasetle donatmak gerekir. İdeolojisiz ve siyasetsiz bir marksizmle uğraşmak, en fazla, içinde hiç su olmayan onlarca yüzme havuzu inşa etmeye benzeyecektir.

Beşinci soru: Tarihsel deney bilgisi sola yarar sağlıyor mu?

Hangi tarihsel deneyin nasıl bilindiğinden bağımsız olarak, bu soruya bugün için olumlu yanıt vermek çok güç. Tarihsel deney bilgisi, bugünkü belirlenimleriyle Türkiye solu için, giderek zararlı olmaya başlamıştır.

Bunun salt Türkiye'ye ve Türkiye'nin solcu aydınına özgü bir durum olduğunu pek sanmıyorum. Zamanında, bir Alman olarak, Brecht de isyan etmişti: "Bir kez daha, bizim devrimimiz gene yok; ve biz başkalarının devrimlerini irdelemeye mahkumuz". Bir Alman olarak Brecht'in isyanını haklı görmek mümkün. Hegel ve Marx, gelişkin sistemlerini 1789 ile değişen dünyaya borçludurlar. Ama, Alman ne kadar çaplı kuramcı olursa olsun, Fransız deneyimine mahkumiyet, sistemde kimi boşluklar doğmasına yol açmıştır. Marx'ın, kapitalizm çözümlemelerine değil de siyasal çözümlemelerine damga vuran boşluklar, eksiklikler, hatta yanlış çıkan beklentiler, doğrudan doğruya 1789-93 Fransası'nın model sayılmasından kaynaklanmıştır. Lenin ve Troçki ise, böyle bir mahkumiyetten kurtuldukları için Rusya'nın büyük "devrim yapıcıları" olabilmişlerdir.

Şimdi kendimize bakalım. Türkiye solunda elbette 1789-93 saplantısı yok. Ama cok ciddi, giderek zararlı olmaya başlayan bir 1917 saplantısı var. Oysa, Ekim Devrimi'ne, leninizme, öncü örgüt anlayışına sahip çıkmak başkadır (bunları hep yapalım); devrim denilen olayı salt 1917 modeliyle düşünmek başkadır. Bence Türkiye devrimi, öz olarak kaçınılmaz biçimde leninist doğrultuda gelişecek (öncülük, değişik devrimci ve muhalif kesimler arasında leninist örgütün özel yeri, siyasal iktidarın fethi, proletarya diktatörlüğü, vb.) ama biçim olarak 1917'ye hiç mi hiç benzemeyecektir.

Altıncı soru: Sol, halkçılıktan kurtulmalı mı, yoksa halkçılığı başkalarından geri mi almalı?

Daha sonra açmak üzere, ikirciksiz bir yanıt veriyorum: Sol, halkçılığı başkalarından geri almalı, halkçı motiflerden ürkmemeli, gerekli önlemleri alarak daha fazla halkçı olmalıdır.

Halkçılık, bilimsel sosyalizmi en fazla kemirebilen, ama onsuz da yapılamayacak bir ideolojik ve kitlesel (giderek kültürel) siyaset tarzıdır. Halkçılık, sosyalizme utopyacılık sokabilir, sınıf vurgusunu köreltebilir, bir tür orta sınıf halkçılığına evrilebilir. Ama bütün bu risklere karşın sosyalizm halkçı olmalı, halkçılık yapmalıdır. Çünkü, siyaseti kitlelere indirmenin ve kitlesel siyaset yapmanın başka bir yolu yoktur.

Açıklık amacıyla birkaç noktaya kısaca değinmek istiyorum.

Birincisi şu: İlk Osmanlı halkçılarında, yukarıda "havas" altta ise "avam" vardı. Avrupa'da olup bitenleri gören ve sınıf mücadelesinden (TKP kökenli yoldaşlarımdan özür diliyorum; mücadeleye "savaşım", muzaffere de "utkan" diyemiyorum bir türlü) ürken İttihatçılar, ardından kemalizm, ardından başkaları, "havas" ile "avam"ın arasına "halk" diye, sınıf aidiyeti muğlak bir başka kategori geçirmişlerdir. Bu yönelim, daha sonra "orta direk" vb. edebiyatıyla sürmüştür. Sol, halkçılığı önce bu "sınıfsız" orta katmandan kurtarmalı ve gerçek bir avam halkçılığına yönelmelidir. Yani, kendini orta sınıf halkçılığına mahkum etmemelidir. Böyle bir yönelim, halkçılığı sınıf eksenine oturtacak, işçi ve emekçi sınıflara dayalı yeni ve sosyalist bir halkçılık siyasetine götürecektir.

İkincisi: Sosyalizm, kendisi kılık değiştirip ona dönüşmemek koşuluyla, bilimsel sosyalizmden görece ya da tam bağımsız bir devrimci demokrat hareketlilikten ürkmemelidir. Böyle bir devrimci demokrat hareketliliği, kendi halkçılığının uzanım alanı olarak görmelidir. Marx'ın devrimci demokrasi tanımı, bugün için de geçerlidir: Sosyalizmi, yeni bir toplum düzenine topyekun geçiş olarak değil, mevcut kötülüklere çözüm getirecek bir araç olarak görmek... Hiçbir sosyalizm, bu tür yönelimlerin yokluğunda, salt arı marksist ilkelerle kitleselleşip siyaset yapamaz.

Üçüncüsü: Bu anlamda devrimci demokrat, halkçı bir hareketlilik, ancak, demokrat düşüncenin liberal düşünceden kopmasıyla gerçekleşebilecektir. Liberal düşünceden tiksinti duyulmayan, liberal düşünceden bütünüyle kopulmayan yerde devrim falan olamaz. Türkiye'nin sosyalisti, solcusu, devrimci demokratı, aydını vb. kemalizmden kopmak için harcadığı bunca çabanın yarısını liberalizmden kopmak için gösterirse, çok iyi bir iş yapmış olacaktır. Bunun için, Türkiye solu, siyasal rejime ve devlet düzenine ilişkin "demokrasi" ve "demokratikleşme" kavramlarına pek itibar etmemeli, bunların yerine "demokratlık" ve "devrimci demokratlık" kavramlarının içini doldurarak mevcut eşitsizlikleri ve adaletsizlikleri sorgulamalıdır.

Yedinci soru: Türkiye'nin sol aydını "batılı" mı olmalı, "doğulu" mu?

Böyle bir sorunun bir tek yanıtı vardır: Türkiye'de solcu aydın, ne batılı, ne de doğulu, "kendisi" olmalıdır.

Türkiye'nin sol aydını, "kendisi" olmak için, batıdan ve doğudan büsbütün kopmak zorunda değil. Batıyı ve doğuyu, kendi toprağında ve kendi eylemliliğinde içerip aşmak zorunda. Bu söylenen, tastamam şu anlama geliyor: Türkiye'nin sol aydını, marksist birikimini, ve yöntemini batılı temeller üzerinde oluşturmalı; ama duygularıyla, siyasal söylemiyle, eylemleriyle ve en önemlisi yaşam kültürüyle olunabileceği ölçüde doğulu, en fazla da bu toprakların insanı olmalıdır. Marksist kültürü ve birikimi gelişkin bir insanın, lahmacunu, çiğ köfteyi ve rakıyı sevip, sevdiği kadını ya da erkeği kıskanmasında ters olan hiçbir yan yoktur.

Az önce söylenen, Hilmi Ziya Ülken'in vurgusuyla, terkibi (biraradalığı) değil sentezi (bireşimi) öngörmektedir. Terkip olmayan bir sentezin gerçekleşmesi ise, salt düşünce ve kuram dünyasında kalındıkça kesinlikle mümkün değildir. Bu nedenle, Türkiye'nin sol aydını, batı-doğu ikilemini aşıp bireşimci olmak istiyorsa, bu kez Hilmi Ziya Ülken'in söylediğinin tam tersine, "içtimai eylem"den kopmamalı, hatta içtimai (toplumsal) eylemini siyasal eylemiyle daha da sivriltmelidir.

Anımsamakta yarar var: Aydınlanma, Avrupa kökenlidir. Marksizm, Avrupa kökenlidir. Enternasyonalizm, işçi sınıfı enternasyonalizminden çok önce ve Metternich'le birlikte Avrupa monarşilerinin ürünü olmuştur. Merkantilizmi Avrupa yapmıştır. Jakobenizm, Avrupa'nın bir dönem devrimci burjuvazisine aittir. Sonra, Avrupa, sırasıyla gidecek olursak, postmodernist aydınlanma eleştirileriyle; postmarksizm ve postyapısalcılıkla; cemaatçilikle; ulus devlet ve korumacılık eleştirileriyle; ve sözde siyasal irade düşmanlığıyla, kendi birikimini kusmaya başlamıştır. Türkiye solu, bu kusmuğun altında kalmamalıdır. Bireşim arayacaksa, doğu ile batıyı bir sentezde içerip aşacaksa, batılı girdi olarak gene aydınlanmayı, marksizmi, enternasyonalizmi, jakobenizmi ve ulus devleti kullanmalıdır.

Sekizinci soru: Türkiye solunda "sol sapma" diye bir şey var mı?

Böyle bir soru abes gelebilir. Çünkü, günümüz Türkiye solunda kimsenin kimseye "sen sol sapmasın" dediği falan yok. Daha doğrusu, kimsenin buna mecali kalmamış. Ama, ilerde gene çıkacaktır, bu tür kavramlarla yapılan tartışmalar yeniden alevlenecektir. Böyle bir soru da bu olasılığı göz önüne alıyor.

Yanıtım şu: Bugün Türkiye'de "sol sapma" denilebilecek bir sosyalist akım, çizgi, öbek vb. yoktur. Daha ötesine geçip şunu söylemek istiyorum: Belirli konulardaki yanlış, sekter, aceleci tutumlar ötesinde, kendini marksizme göre tanımlayan, kendi içinde bütünlüklü ve tutarlı bir sisteme oturan, ayrıca tarihsel bir sürekliliği olan bir sol sapma olabileceğini de sanmıyorum. Yalnızca Türkiye'de değil, nerede olursa olsun.

Marksizme göre bir sol sapmanın, yukarıdaki tanım doğrultusunda, en çok devrimden sonra, sosyalizmin kuruluşu döneminde ortaya çıkabileceğini düşünüyorum.

Daha öncesi için değil. Doğrudan marksizme göre değil de yerleşik marksist-sosyalist siyaset tarzına karşıt sol çıkışlar elbette olabilir, olacaktır. Ancak, dediğim gibi, bu tür siyasal çıkışların kendi içinde tutarlı, tarihsel süreklilik taşıyan bir "sapma" olarak biçimlenebileceğini hiç sanmıyorum. Bu söylenenin ötesinde bir başka determinizmden daha söz edeceğim: Parçalı her sol çıkışın gerisinde, şu ya da bu yönden sağ bir marksizm ya da sosyalizm yorumu vardır. Bu nedenle, komünist ve devrimci hareketin tarihinde sol çıkış yapanların solukları hep kısa olmuştur. III. Enternasyonal'in ünlü tartışmacılarından Hintli Roy, Almanya'da Fisher ve Maslow, 68 Avrupası'nın Cohn-Bendit'i hep böyle kısa soluklu solculardır.

Dokuzuncu soru: Türkiye'nin sol aydını marksizm içi ve Lenin sonrası bir "...cılık" aramalı mı?

Kesinlikle hayır.

Çok yerinde olmasa bile, "...cılık"ları iki kategoride düşünmek mümkün. Birinci kategoride, geçmişin sosyalist siyasal önderlerince biçimlendirilen bir alan vardır. İkinci kategoride ise batılı marksist kuramcılar yer alırlar. Birinci kategoriye, Lenin'in dışında, Troçki, Stalin, Mao gibi örnekler verilebilir. Lukacs, Gramsci, Althusser ise, ikinci kategorinin klasik örnekleri arasındadır. Luksemburg'u iki kategoriden birinde ya da arada saymak mümkün.

İşte, bu isimlerin ve temsil ettikleri düşüncelerin, Türkiye'nin marksist sol aydını için bir ilk hareket noktası oluşturabileceklerini, başka deyişle birer referans noktası ya da girdi kaynağı değil de başlıbaşına ön belirleyen olabileceklerini düşünmüyorum. Yanlış anlaşılmaması için yineliyorum: Bu devrimcilerin düşüncelerinden, bir girdi, bir yapı malzemesi olarak bugün de yararlanmak mümkündür. Ama, seçmeci, daha doğrusu ülke koşullarında sınayıcı olmak koşuluyla. Yoksa, bütün yeteneklerine karşın, salt kendi sistematikleri ile alındıklarında, örneğin Luksemburg'un bizi 20. yüzyıl başlarına ve belki de anarkosendikalizme, Lukacs'ın bir tür idealizme ve romantizme, Troçki'nin kehanet ve katastrofik değişim beklentilerine, Mao'nun köylülüğe ve dar bir üçüncü dünyacılığa, Gramsci'nin ise utopik bir sivil toplumculuğa taşıması mümkündür.

Althusser'in, bırakın bizi, kendi etki alanındaki çaplı marksistleri bile nerelere taşıdığını biliyoruz. Stalin'in, sosyalizmin kuruluş dönemleri ya da "anavatan savunması" gibi uğraklar dışında, günümüz koşullarında iktidar mücadelesi veren bir sosyalist harekete katabileceği siyasal ve moral girdiler olabileceğini (Lenin'den tekrarlar dışında) sanmıyorum.

Dokuzuncu soru: Türkiye solunda bunca "devrimci" varken, insanlar

kendilerini "devrimci" olarak tanımlamayı yeğlerlerken, devrimin kendisinden bu kadar az söz edilmesinde bir gariplik var mı?

Bal gibi var.

Üstelik bu, "garipliğin" de ötesinde çok daha kötü bir yönelime işaret ediyor. Örneğin Moğolistan gibi bir ülkede ortalığın denizcilerden geçilmemesi ve herkesin denizcilikten bahsetmesi herhalde herkese tuhaf gelecektir. Ama, devrimin hiç konuşulmadığı, tartışılmadığı bir yerde bunca devrimcinin kol gezmesini nedense kimse garip karşılamıyor. Belki de, balık, midye gibi deniz ürünlerini Haymanalıların ve Mardinlilerin sattıkları bir ülkede yaşamamızdan kaynaklanıyor bu durum.

Türkiye solu "bölünme" vb. türü kuşku ve endişeleri bir yana bırakıp, "devrim stratejisi" tartışmalarını yeniden gündemine almalıdır. Öbür türlü, devrimcilik denilen şey, siyasal ilintisinden ve siyasal iktidar hedefinden büsbütün kopartılıp salt özel yaşamdaki bireysel tutumlarla, etikle ve gündelik ilişkilerle ilgili bir kavram haline gelecektir. Bunun tam gereği yapılsa gene iyi. Ama, kimi özel alanlarda, kadın-erkek ilişkilerinde, cinsel tercihlerin sahiplenilmesinde, örneğin arkadaşlarının evlerinden kitap araklarken bireysel mülkiyetin reddinde çok devrimci olabilen insanlar, çalıştıkları işi sorgulamada nedense pek devrimci olamıyorlar. Bu yüzden, çok devrimci birtakım insanlar, reklam metni yazmaya ya da abuk subuk yöneticilere danışmanlık etmeye devam ediyorlar.

Onuncu soru: Türkiye'de "dönek marksist" var mı?

En fazla, yedi-sekiz kişi vardır.

İsim vermek istemiyorum. Söylemek istediğim şu: Türkiye'de pekçok dönek vardır; ama bu dönekler, sözcüğün gerçek karşılığıyla marksizmden dönmüş değillerdir. Türkiye'nin dönekleri, doğru dürüst marksist olmadan, marksizmi içselleştirmeden, solculuktan, devrimcilikten ve sosyalistlikten dönmüşlerdir. Bu nedenle, çok sınırlı sayıda birkaç kişi hariç, "dönek marksist" Türkiye ortamında pek kullanılmaması gereken bir tanımlamadır. Örneğin, ANAP'lı Cavit Kavak'a ya da Ali Kırca'ya ve benzerlerine "dönek marksist" demenin hiçbir anlamı yoktur. Denecekse, sözgelimi Yahya Sezai Tezel'e densin.

Gerçek anlamda dönek marksist, Avrupa'da daha boldur. Bu da, Avrupa marksizminin entelektüel yetkinliğinden ve olgunluğundan kaynaklanan bir durumdur. Gelişkin ve sistematik kurguların gerçek yaşamla hiç temas noktası bulamaması ya da bulunan temas noktalarının yetersiz kalması, çaplı entelektüel için, her zaman olmasa bile sonun başlangıcıdır. Türkiye'de ise böyle bir süreçten söz etmek çok güç.

Türkiye'nin dönekleri kimler mi? Bunu ben değil de, Vedat Türkali'nin bir roman kahramanı (Birgün Tek Başına) Kenan yanıtlasın: "asıl dönekler, o yarımyamalak kafalarıyla başarıya koşan beceriklilerden çıkar." Türkiye'nin

dönekleri büyük çoğunlukla böyleleridir. Gelişkin marksist düşünce, yarımyamalak kafayla, beceriklilikle ve özel başarı hırsıyla zaten gitmez. Bu nedenle, Türkiye'de dönek marksist değil, yarımyamalak kafalarıyla başarıya koşan (iş yaşamı, yayıncılık, danışmanlık, reklamcılık) becerikli eski solcular ve devrimciler ağırlıktadır. Böyleleri dış görünümlerinin ve yaşantılarının tam tersine çok şarklıdırlar. Çünkü, pratik zeka gelişmişken, spekülatif zeka ya hiç yoktur ya da azgelişmiştir (Reklamcılık, spekülatif değil pratik yaratıcılık gerektirir).

Onbirinci soru: Türkiye solunun diri ve leninist kesimleri revizyonizme karşı çubuk bükme işini becerebiliyorlar mı?

Hayır, ne yazık ki pek beceremiyorlar.

Bunun nedeni, Türkiye solunun diri ve leninist kesimlerinin, revizyonizme, post-marksizme vb. karşı çubuk bükme işini salt siyasal ve söylemsel inada dökmeleridir. Oysa, herhangi bir yanlış eğilime karşı çubuk bükme, en başta ve vazgeçilmez biçimde kuramsal bir uğraşı gerektirir. Siyasal çubuk bükmenin önkoşulu, kuramsal üretimdir. Kuramsal üretimle desteklenmemiş bir çubuk bükücülük, çocukça bir inatlaşmayla, salt söylem düzeyinde kalan miras sahiplenimiyle ve "ben hala böyle düşünüyorum, var mı diyeceğin?" türü operet külhanlıklarıyla sonuçlanır.

Oysa şunun iyi bellenmesi gerekir: Dogmatizmle kuramsal planda hesaplaşılmadığı sürece, revizyonizme, sağ sapmaya vb. karşı gerçek anlamda çubuk bükülemez. Çubuk bükme, en başta durulan yerin sağlam ve temizlenmiş olmasını gerektirir. Böyle bir temizlik, dogmatizmle hesaplaşılmasını da içerir. Çubuk, bükülürse böyle bir zeminden bükülür. Yoksa, yere basmayan siyasal özne, bükeyim dediği çubuğun peşinden sürüklenir durur. Bu basit gerçekleri en başta leninistlerin bilmesi gerekirken, ne yazık ki böyle olmuyor. Lenin, narodnikler karşısında çubuğu "marksizmin biliminden yana" bükerken struveciliğe de set çekebilmiştir. Sol Komünizm'de bu kez çubuğu "sağa" bükerken, revizyonizmle hesaplaşmayı unutmamıştır. Devlet ve İhtilal'de anarşistlere çok yaklaşan Lenin, aradaki farkı herşeye rağmen net çizmiştir. Üstelik, bütün bunları kuramsal temellerini koyarak yapmıştır.

Türkiye solu, revizyonizme, post-marksizme, post-yapısalcılığa, yeni solculuğa karşı ideolojik mücadele sürdürecekse, ki mutlaka sürdürmelidir, "böyle koşullarda kof da olsa dogmatizm işime yarar" türü pragmatist yaklaşımlardan uzak durmalıdır.

Onikinci soru: Türkiye solu nesnellik-öznellik gerilimlerine nasıl yaklaşmalı?

Son derece karmaşık bir konu olduğu için ayrıntılarına giremeyeceğim. Bunun yerine, zararlı ve saptırıcı olacağını sanmadığım, tersine "tek yol" olarak gördüğüm bir ikili yaklaşıma değinip geçeceğim.

Türkiye solu, içinde bulunduğu toplumu çözümlerken mümkün olduğu kadar nesnelci, kendi siyasal hareketini ve eylemini belirlerken de o ölçüde öznelci olabilmelidir. Burada anlatmak istediğim şu: Gerçekte, hiçbir toplumsal nesnellik saf ve katıksız anlamda nesnellik değildir, olamaz. Çünkü, nesnellik dediğimiz şey, sayısız öznelliğin öznellik etkili toplamıdır. Böyle olsa bile, sosyalist siyasal özne, toplumu çözümlerken, sanki önünde katıksız bir nesnellik varmış gibi "soğuk" davranabilmelidir. Buna karşılık, siyasal mücadelesinin ve müdahalelerinin içeriğini ve biçimini belirlerken, kendisinin de o öznellikler toplamı içinde bir başka öznellik olacağını düşünmeli, toplumu da daha çok böyle öznellikler toplamı olarak kurgulamalıdır.

Bu söyleneni daha önce söylenenler ve başka bağlantıları ile açacak olursak şöyle denebilir: Birinci bölümde daha çok kuram, ikinci bölümde daha çok ideoloji; birinci bölümde daha çok determinizm, ikinci bölümde daha çok iradecilik; birinci bölümde daha çok marksizm, ikinci bölümde daha çok sosyalizm...

Bir ek daha: Sosyalist özne, kendi konumunu, kendi bileşimini, yapısını vb. değerlendirirken, mümkün olduğu kadar az nesnelci, mümkün olduğu kadar çok öznelci, iradeci olmalıdır.

Onüçüncü soru: "Mutabakat", "ortalama bulma" vb. tür medeni ilişkilerde solu geriletici bir yan da var mı?

Kuşkusuz var. Ama, daha önce bu konunun üzerinde başka yerlerde ve başka vesilelerle durduğum için burada ayrıntıya girmeyeceğim. Yalnızca, kanımca yerine tam oturan bir değiniyle yetineceğim.

Rus edebiyatının klasik yapıtlarından birinde insanların fizikleri, hep "ne çok şişman ne de çok zayıf" diye anlatılır. Kahramanların saçları "ne fırça gibi dimdik, ne kıvırcık, ne de karışık"tır. Konuşmalar ise "ne bağırarak ne de alçak sesle" yapılır.

Bu yapıtın adı, Ölü Canlar'dır.

Ondördüncü soru: "Sivil toplumculuk" Türkiye solu için bugün de bir tehlike oluşturuyor mu?

Evet, oluşturuyor.

Ancak, bu sorunun yanıtını, daha dar anlam yüklediğim "sivil toplum" kavramı bağlamında değil de "solun üçüncü alan aranışı" diyebileceğim bir başka bağlamda vermeye çalışaçağım.

Önce batı solu, ardından bizim buradakiler hep bir üçüncü alan düşlemişlerdir. Bu alan, bir yanda meta üretimine dayalı kapitalist ilişkilerin, diğer yanda devlet aygıtının dışında olacaktır. Böyle bir alan aranışı içinde olanlardan siyasete karşı çıkmayanlar (çünkü kimileri siyasete de karşıdırlar), toplumun siyasallaşmasının ancak bu alanda gerçekleşebileceği kanısındadırlar. Türkiye'de önemli ürünler vermiş kimi sosyologların çözümlemeleri de

bu aranışı güçlendirmektedir. Bu çözümlemelere göre, Türkiye'de, "sınıfsal olarak yapılanmış ekonomi" ile "zor'a dayalı devlet kurumları" arasında bir başka alan oluştuğunda, siyaset denilen şeyin gerçek ve asıl zemini de ortaya çıkacaktır.

Birincisi: Türkiye'de böyle bir üçüncü alanın oluşma şansını sıfır sayıyorum. İkincisi, sosyalist siyaset kurgusunun, böyle bir alan dolayımına gerek duymadan, "sınıfsal olarak yapılanmış ekonomi" alanından derlenen güçlerin (sınıfsal güçler) siyasal iktidar hedefine yönelmelerine dayanması gerektiğini, bunun yeterli olacağını düşünüyorum.

Ama kimbilir, belki de ben yanılıyorum.

Belki de, "leninizm", "siyasal iktidarın fethi", "öncülük" vb. gibi bize yabancı, bizim toprağımızın ürünü olmayan, yani "hayatın içinden" gelmeyen birtakım sabit fikirleri bir yana bırakıp, örneğin Lafargue'nin "tembellik hakkı" talebi, Claus Offe'nin "parti olmayan parti"si, 68 Fransasının "özgürlük sokaktadır" sloganı, Vaclav Havel'in "anti politik politika"sı, ya da Jurgen Habermas'ın "sivil itaatsizlik"i gibi, bize çok uyan, hatta Yozgat bozkırının ortasından fışkırmış fikir ve sloganları sahiplenmemiz gerekiyor.

Kimbilir?

Onbeşinci soru: Sendikalar "sınıf örgütleri" sayılmalı mı?

Bu soru pekçok kişiye tuhaf gelebilir. Çünkü, sendikaların, şöyle ya da böyle "sınıf örgütleri" oldukları neredeyse belit (aksiyom) sayılır.

Geçmişte, böyle bir sorunun ortaya atılması, konunun yeniden deşilmesi gerekmeyebilirdi. Ama bugün biraz gerekiyor gibi. Elbette, mesele, sınıfı nasıl tanımladığımıza bağlı. Eğer sınıfı, gündelik yaşam tarzlarından, kültürel normlardan, ideolojik belirlenimlerden bağımsız, salt çalışan ve emekleriyle geçinen insan topluluğu olarak görüyorsak, o zaman sendikalar elbette sınıf örgütleridir. Yok eğer sınıfı, çalışan insanlar topluluğu olmanın ötesinde, aynı zamanda külterel ve ideolojik etmenlerle biçimlenen ve oluşan bir kesim olarak görüyorsak, o zaman sendikaları bu anlamda sınıf örgütü saymamız güçleşecektir. Hele hele, dün refah devleti korporatizmiyle ücret pazarlığına koşullanan, bugün ise salt ekonomik mevzileri yitirmeme derdine düşen sendikaları, sözcüğün bu geniş anlamıyla sınıf örgütü saymak aşırı kestirmeden gitmek olacaktır.

Günümüzde, yalnızca işçi sınıfının değil bütün bir halkın düşüncelerinin, inançlarının, değerlerinin ve yönelimlerinin belirlenmesinde ideoloji ve giderek daha ön plana çıkmaya başlayan kültür eskisine göre başat rol oynamaktadır. Sendikalar ise, sınıf oluşumunu belirleyen bu olguları da kucaklayabilecek konumda değillerdir. Daha doğrusu, geleneksel sendikalar, bu tür etmenlerin ve olguların değil de, örneğin ücret, sosyal hak, işyeri koşulları vb. gibi daha "maddi" alanlara ilişkin gereksinimlere göre yapılanmışlardır.

Bu durumda, ya sendikalar yeni gereksinimleri de karşılayacak yapısal bir

dönüşüm geçirmelidirler ya da bu boşluğu doldurmaya yönelik başka sınıf örgütlerinin nasıl ortaya çıkabilecekleri üzerinde kafa yorulmalıdır. Açık konuşmak gerekirse, bugünkü sendikaların böyle bir dönüşüm yaşamaları çok güçtür. "Sınıfın siyasal partisi" ise, hitap ettiği sınıf kesimlerinin dışında kalan geniş kitlelere uzanmakta güçlük çekecektir.

Sendikalar ve sosyalist partiler, doğrudan doğruya kendileri olmayan, ama kendi etkilerini de yayabilecekleri; sınıfın ideolojik, kültürel vb. oluşumuna katkıda bulunacak "kitlesel ara örgütlenmeler" üzerinde düşünmelidirler. Ama, belki de onlardan önce, böyle bir gerekliliği, öncü işçilerin bizzat kendileri göz önüne almalıdırlar.

III. SORUSUZ SAVLAR VE SAPTAMALAR

Bir: Milliyetçilik, bu dönemde, marksizme ve sosyalizme geçiş köprüsü olma özelliğini bütünüyle yitirmiştir. Günümüz milliyetçiliği, ezilen ulusunki de dahil, tarihselci ve kuramsal olmaya çalıştığı yerlerde ırkçılığa, politik ve pragmatik olmaya çalıştığı yerlerde de oportünizme dönüşmektedir.

İki: Türkiye sosyalist hareketi, KESK deneyiminin bugün geldiği evrede bir fırsatı kaçırmak üzeredir. KESK dinamizmi, kamu çalışanlarının örgütlenmeleri ve hak aranışlarının ötesinde, sosyalizmin özellikle gereksinim duyduğu, sosyalizme ve devrimci mücadeleye ilişkin görüş ve tartışmalar için bir zemin oluşturabilirdi. Bugün aydınlar köşelerinde duruyor ya da yalnızca barışla ilgileniyorlar. Öğrenciler cok ciddi bir apolitizm içindedeler. Üstelik, 60'larda olduğu gibi 3.75 kümülatifli öğrenciler de sosyalizme gelmiyorlar. Sendikacı sosyalistler kendi dünyalarına gömülmüş durumdalar. Bu koşullarda, "okumuş emekçiler" olarak kamu çalışanları, kendi özel mücadele alanlarının ötesinde, sosyalizme kuramsal bir canlılık katabilirler, birtakım kanalları açabilirlerdi. "Somut sorun" fetişizmi, bu olasılığı ne yazık ki yoketmiş gibidir.

Üç: Türkiye solcusu, Nazım'ın estetiğine takılıp kalmamalı, Nazım'ın şiirlerini bir de siyasal ve sosyolojik çıkarsama amacıyla okumalıdır. Nazım'ı sevenlerden, dizelerinden estetik olarak etkilenenlerden kaçı "sarkık bıyıklarının altından kendinden bile saklayarak gülen halk"ı şimdiye kadar düşünmüş, bu halkın nasıl bir halk olduğuna kafa yormuştur ? "Güneşin sofrası"nda olalım, ama biraz da Nazım'ın insanına gidelim. Çünkü, bu insanlar, o özelliklerini bugün de koruyor sayılabilirler.

Dört: Türkiye solu, Kürt sorununda barışı önce Kürt halkı için, sonra işçi ve emekçi sınıfları körelten ideolojik ambargonun kalkması için istemelidir. Ama barış geldiğinde, Türkiye'nin solcu ve sosyalist aydınının birdenbire verimli, üretken ve yaratıcı konuma geleceği sanılmamalı. Türkiye'de aydınınlıkçı düşüncenin bugünkü kısırlığını, doğrudan doğruya savaşın yarattığı gibi "indirgemeci" bir düşünceye yönelinmemeli. Savaş, baskı, zulüm vb. or-

tamları ile düşünsel yaşam ve üretkenlik arasında birebir ilişki kurmak doğru değildir. Bu tür ortamlar, kısırlığa yol açabildiği gibi, tersine yaratıcılığı da getirebilir.

Türkiye'nin sol aydını, yeterince üretken olamıyorsa, önce kendine dönmeli, kendine bakmalıdır.

Orson Wells'in dediği gibi: "İtalya'da 30 yıl boyunca Borjiyalar vardı. Yani, savaş, kıyım, cinayet...Ama Mikelancelo, Leonardo ve Rönesans da aynı dönemde var oldular. Oysa İsviçre'de kardeşlik, 500 yıllık demokrasi ve barış vardı. Ama ne yaratabildiler? Sadece guguklu saati."

Türkiye solunu kutlamak gerekir. İsviçre'deki gibi barışı, demokrasiyi bulamadan kendi guguklu saatini yaratmışa benziyor: Guguk, 8 Mart kadınlar günü !; guguk, 1 Mayıs !; guguk, 1 Eylül barış günü !, guguk...

FİİLEN VAROLAN MARKSİZM ÜZERİNE BEŞ TEZ

Fredrick JAMESON

Birinci Tez

"Postmarksizmler", raslantısal değil düzenli olarak, kapitalizmin kendisinin yapısal bir başkalaşım geçirdiği uğraklarda ortaya çıkarlar.

Marksizm, kapitalizmi konu alan bir bilimdir. Eğer marksizm ve kapitalizm terimlerine aynı anda bir derinlik vermek istersek, şöyle söylemek yerinde olur: Marksizm, kapitalizmin içsel çelişkilerinin bilimidir. Bu, bir yanıyla şu anlama gelir: "Marksizmin ölümü"nü kutlarken, aynı anda kapitalizmin ve piyasanın mutlak zaferini ilan etmekte bir tutarsızlık vardır. Göründüğü kadarıyla, zafer ilanı, bu zaferin nasıl bir "mutlaklık" taşıdığı sorusunu bir yana atıp "markizmin ölümü" düşüncesini kalıcılaştırmak amacıyla yapılmaktadır (1). Diğer yanda, kapitalizmin "çelişkileri", biçimden yoksun bir içsel çözülme oluşturmazlar. Bu çelişkiler, yasalara tabidirler ve düzenlidirler; en azından, verilerin ardından kuramlaştırılabilirler. Örneğin, kapitalizmin verili herhangi bir uğrağında, bu sistemin kapladığı alan, teknik olarak üretebileceği metalarla aşırı doyuma ulaşacaktır. O halde, kriz, sistemik bir krizdir.

Bununla birlikte, kapitalizm, salt bir sistemden ya da üretim tarzından ibaret değildir. Kapitalizm, insanlık tarihinde bugüne dek görülen en esnek, en uyarlanabilir üretim tarzıdır ve geçmişte bu tür devrevi krizleri aşmayı bilmiştir. Kapitalizmin bu yeteneği edinmesi, iki strateji yoluyla mümkün olmuştur: Birincisi sistemin yaygınlaşması; ikincisi ise kökten farklı ve yeni metaların üretilmesi.

Sistemin yaygınlaşması. Kapitalizmin hep bir merkezi olmuştur. Bu merkez, bugün ABD'dir, dün ise İngiltere idi (2). Bu merkezlerden yeni olan herbiri, öncekilerden uzamsal (mekansal) olarak hem daha geniş, hem de daha kapsayıcı olmuştur. Böylece her yeni merkez, genel olarak metalaşma süreci, yeni pazarlar ve yeni ürünler için daha geniş alanlar açmaktadır. Tarihsel anlatının biraz daha farklı bir versiyonuna göre, kapitalizmin bir ulusal uğrağından söz etmek mümkündür. Bu uğrak, 18. yüzyıl sanayi devrimiyle ortaya çıkmıştır. Peygamberce de olsa, Marx'ın bizzat kendisinin yaşayıp kuramlaştırdığı ilk uğraktır bu. Bu uğrağın ardından, 19. yüzyıl sonunda emperyalizm uğrağına gelinmiştir. Emperyalizm uğrağında, ulusal pazarların sınırları aşılmış, dünya ölçeğinde bir tür sömürgeci sistem kurulmuştur. Ni-

hayet, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ve günümüzde, eski emperyal sistem çözülmüş, onun yerine çok uluslu şirketlerin egemenliğindeki yeni bir "dünya sistemi" geçmiştir. Bu "çokuluslu" kapitalizm uğrağı (Sovyetler Birliği'nin çözülmesinden sonra), Avrupa, ABD ve Japonya olmak üzere üç merkez arasında sorunlu bir dengeye oturmaktadır. Bu merkezlerden herbiri, uydu devletlerin oluşturdukları kendi geniş art bölgesine (hinterland) sahiptir. Ortaya çıkış sancıları Soğuk Savaşın bitimine kadar henüz kesilmeyen (tabii şimdi kesildi denebilirse) bu üçüncü uğrak, bir önceki emperyalizm uğrağından açıkça daha "küresel"dir. Hindistan'ın, Brezilya'nın ve Doğu Avrupa'nın geniş alanlarının "deregülasyonu" (böyle diyelim) sayesinde, sermayenin nüfuzunu yaygınlaştırması ve kapitalizmin daha önceki aşamalarından nitelikçe daha yaygın bir pazarın oluşması için gerekli zemin ortaya çıkmıştır. Peki, bu durumda, Marx'ın dünya pazarını, dolayısıyla başka şeylerin yanısıra "emek gücünün evrensel ölçekte metalaşması"nı da içeren kapitalizmin son aşaması öngörüsünün tastamam doğru çıktığı söylenebilir mi? Biraz kuşkulu. Çünkü, yeni uğrağın içsel sınıf dinamikleri, oluşup biçimlenecekleri zamanı henüz bulamamışlardır. Burada kastedilen, özellikle, emek örgütlenmesinin yeni biçimlerinin ortaya çıkması ve "küreselleşme"nin üretimi dönüştürdüğü ölçeğe uygun düşen siyasal mücadele yollarının geliştirilmesidir.

Kökten farklı ve yeni meta türlerinin üretimi. Sistemik krizleri aşmanın ikinci bir koşulu daha vardır. Bu da yeniliklere, hatta teknoloji alanında "devrimlere" başvurulmasıdır. Ernest Mandel, bu değişiklikleri, az önce anlatılan aşamalarla örtüştürmektedir: Ulusal kapitalizm uğrağında buharlı makina; emperyalizm uğrağında elektrik enerjisi ve yanmalı motor; kimilerinin postmodernite dediği, günümüzün çokuluslu kapitalizm ve küreselleşme uğrağında ise, atom enerjisi ve sibernetik. Söz konusu teknolojiler, gerek yeni türde ürünlerin üretilmesi gerekse yeni alanları dünya pazarına katma anlamında işlevseldirler. Böylelikle, bu teknolojiler, yerküreyi "küçültürler" ve kapitalizmi yeni bir ölçeğe göre yeniden örgütlerler. Bu açıdan bakıldığında, geç kapitalizmin, enformasyonla ya da sibernetikle nitelendirilmesi uygun düşecektir (üstelik böyle bir nitelendirme kültürel alandaki pekçok şeyi de açıklayacaktır). Gelgelelim, bu niteliklerin, hem retorik olarak, hem de entelektüel ve ideolojik açılardan kolaylıkla soyutlanabildikleri ekonomik dinamiklerle yeniden eşleştirilmeleri gerekmektedir.

Eğer yukarıda yapılan dönemlendirme genel hatlarıyla kabul edilirse, bir nokta hemen açıklığa kavuşacaktır: Çeşitli "post-marksizmler", bu arada özellikle bu yüzyılın başlarında Bernstein'ın yönelimi, ardından 1980'li yılların postyapısalcılığı ile birlikte ortaya çıkan marksizmin "bunalımı" ya da "ölümü" önermeleri, kapitalizmin yeniden yapılandığı ya da çarpıcı bir genişleme gösterdiği uğraklara tam tamına denk düşmektedir. Kapitalizmin bu yeni uğraklarını da, daha modern (ya da günümüzde post-modern) marksizm projeleri izlemektedir. Söz konusu projeler, böylece, marksizmin geleneksel

araştırma nesnesini oluşturan kapitalizmin büründüğü yeni ve beklenmedik boyutları kuramlaştırmaya koyulmaktadırlar.

İkinci Tez

Bir özgürlük vizyonu (istenmeyen, kaçınılabilecek ekonomik ve maddi kısıtlılıklardan kurtulma ve kolektif praksise ulaşma) olarak sosyalizm, günümüzde, aynı anda iki ideolojik düzeyin tehdidi altındadır. Bunlardan biri (Stuart Hall'un deyimiyle) "söylemsel mücadele"dir. Burada tüm dünya ölçeğinde bir Thatcherizm aracılığıyla öne sürülen şey, piyasa sistemi yanlısı argumanlardır (3). İkinci ideolojik düzey ise, daha derinlerde yatan utopya karşıtı endişeler ve değişim korkusundan beslenmektedir. Bu iki düzeyden herbiri, açıkça diğerini de içermektedir. Örneğin, piyasacılık argumanı, insan doğasına ilişkin bir dizi görüşe dayanmakta; utopya karşıtı vizyon da, insan doğasına ilişkin bu görüşleri daha vahiyci ve libidinal (nefse ilişkin) yollardan yinelemektedir.

Söylemsel mücadele (açıktan ideolojik çatışmadan farklı olarak), kendi alternatiflerini gözden düşürerek ve tematik birçok konuyu söz edilmeye değmez kılarak başarılı olur. Bu saldırı, daha önce ciddi ve gerçekleşebilir kabul edilen, örneğin ulusallaştırma, düzenleme (regülasyon), açık bütçe, Keynescilik, planlama, ulusal sanayilerin korunması, sosyal güvenlik ağı ve nihayet refah devletinin bizzat kendisi gibi seçenekleri büsbütün gözden düşürmeye çalışır. Buna yarayacak "zeminler" olarak da, önemsizleştirmeye, naifliğe, maddi çıkara, "deneyime", siyasal korkuya ve tarihsel derslere başvurur. Refah devletinin sosyalizmle özdeşleştirilmesiyle ise, bir yanda liberallere (ABD'deki "New Deal"ciler anlamındaki liberaller kastediliyor) diğer yanda da sola karşı ayna anda çifte zafer kazanılmış olur. Böylece günümüzde sol, büyük devlet harcamalarını ve refah devletini savunmak zorunda kalmaktadır. Tarihin daha diyalektik biçimde kavranışına ulaşılmadığı sürece, bu durum, utandırıcı kaçabilir. Çünkü solun sosyal-demokrasiyi hedef alan ayrıntılı ve derinlikli eleştiri geleneği, zamanında, bunların çözüm olamayacağını ileri sürerdi. O halde, bugün özellikle gerekli olan, tarihsel durumların değişimine ilişkin kavrayışı yeniden yerine yerleştirmek, ardından bu değişime uygun düşen siyasal ve stratejik yanıtları geliştirmektir. Ama bu söylenen de "tarihin sonu" temasıyla, yani genel olarak postmodern düşüncenin temeldeki ahistorisizmiyle uğraşmayı gerektirecektir.

Gelelim, utopya ile bağlantılandırılan endişelere. Bu endişeler, bugünkü kimliğimizi, alışkanlıklarımızı, nefsimize uygun hazlarımızı oluşturan ne varsa, bunların, yeni bir toplum düzeninde ortadan kaybolacağı korkusundan kaynaklanmaktadır. Toplumsal düzende böylesine köklü bir değişiklik olasılığı karşısında duyulan ürküntünün harekete geçirilmesi, bugün geçmişte olduğundan çok daha kolaydır. Açıkça görülüyor ki, bugün, en azından dünyanın zengin yarısında, üstelik egemen katmanlara sınırlı kalmayacak biçimde, umarsız insanların değişim umudunun yerini, 'ya elimdekini de yi-

tirirsem' korkusu almıştır . İşte, bu tür anti-utopya endişelerle doğrudan hesaplaşılmalıdır. Söz konusu endişeler bir tür kültürel teşhis ve tedaviye tabi tutulmalı, genel piyasa argumanının ve retoriğinin şu ya da bu özelliğini sineye çekerek bu görevden yan çizilmemelidir. İnsan doğasına ilişkin bütün argumanlar (ister insan doğasını temelde iyi ve işbirliğine yatkın kabul etsinler, ister insan doğasının kötü ve saldırgan olduğunu ileri sürüp bu doğanın Yüce Devlet eliyle olmasa bile piyasa ile terbiye edilmesi gerektiğini savunsunlar), Althusser'in bize öğrettiği gibi "hümanistik" ve ideolojiktirler. Dolayısıyla, bunların yerini, radikal değişim ve kolektif proje perspektifi almalıdır. Bu arada sol, devletin kamusal hizmet harcamalarının artmasını ve refah devletini hiç ödün vermeden savunmalı, serbest piyasanın yıkıcı tarihsel siciline (ki bu yıkıcılığı Polanyi kuramlaştırmıştır ve günümüzün Doğu Avrupası da bunun böyle olduğunu açıkça sergilemektedir) dayanarak piyasa retoriğine sürekli saldırmalıdır.

Üçüncü Tez

Gelgelelim, bu tür argumanlar, Marksçı herhangi bir "teori ile pratiğin birliği" anlayışında kuşkusuz merkezi yer işgal eden bir kavrama ilişkin tutum alınmasını gerektirir. Bu, doğrudan doğruya Devrim kavramıdır. Böyledir; çünkü, post-marksist ya da anti-Marxçı kozlar arasında en başta geleni, Devrim kavramının savunmasız konumda oluşudur. Ancak, bu kavramın savunulması da birtakım ön hazırlıkları gerektirir. Bir kere, devrimin çok yönlü ve karmaşık bir süreç değil de tek ve belirli bir an olduğunu söyleyen ne varsa hepsini ikonolojiye bırakmalıyız. Çeşitli tarihsel devrimlerde öne çıkan, örneğin Kışlık Sarayın alınması gibi ikonik imajlardan birçoğunu, artık terketmeliyiz.

Toplumsal devrim, zaman içinde bir an değildir. Toplumsal devrimi, içindeki herşeyin birarada durduğu ve birbiriyle bağlantılı olduğu senkronik bir sistemde başgösteren değişim gerekliliği ile anlatabiliriz. Bu durumda, söz konusu sistem, parça parça "reformlar" değil, mutlak bir sistemik değişim talep eder. Öyle ki, artık bu durumda düşsel olan, gerçekleşmeyecek ya da sözcüğün olumsuz anlamıyla "utopyacı" olan, reformlardır. Başka deyişle, sistem, mevcut toplumsal düzene karşı radikal bir toplumsal alternatife ilişkin ideolojik vizyona gereksinim duyar. Ama bu vizyon, günümüzün bozucu ideolojik saldırısı altında, artık öyle elde hazır sayılan ya da geçmişten miras yoluyla devranılacak bir şey olamaz. Bu vizyonun yeniden yaratılması gerekmektedir. Tüketimciliğe ve "Amerikan yaşam tarzı"na radikal alternatif getirdiğini iddia eden köktendincilik (İslam, Hıristiyan ya da Hindu), ancak, geleneksel sol alternatifler, bu arada özellikle de marksizmin ve komünizmin büyük devrimci gelenekleri birdenbire ortadan kaybolmuş gibi göründüklerinde anlamlı biçimde güçlenebilmektedir.

(Hem bir süreç hem de senkronik bir sistemin çözülüşü olarak) devrimi, örneğin bir seçimde solun başarısı ya da sömürge döneminin sona ermesi gibi

anlık ya da siyasal bir olay vesilesiyle bir dizi talebin ortaya atılması biçiminde tasavvur etmeliyiz. Ancak, bu talepler, daha sonra halk içinde daha da yaygınlaşacaktır. Böylece bu talepler, daha da radikal bir içerik kazanacaklardır. Nüfusun o zamana kadar sessiz ve çaresiz bırakılan daha alt katmanlarından kaynaklanan bu yeni talep dalgaları, yalnızca görünüşte sol olan bir hükümeti bile radikalleştirecek, devletin daha kesin çigili dönüşümler geçirmesini dayatacaktır. O zaman ülke (günümüzde dünya da denmeli), ne kadar isteksiz de olsa herkesin bir tarafı tutmak zorunda kalacağı klasik dikotomi içinde kutuplara ayrılacaktır. Burada da şiddet konusunu kaçınılmaz biçimde gündeme gelecektir. Eğer yaşanan süreç gerçek anlamda bir toplumsal devrim değilse, böyle bir sürece şiddetin eşlik etmesi gerekmez. Gelgelelim, eğer söz konusu olan bir toplumsal devrimse, dikotominin daha önce egemen olan tarafı, zorunlu olarak şiddete başvuracaktır. İşte, yalnızca bu anlamıyla şiddet, ne kadar arzu edilmez olursa olsun, gerçekten toplumsal bir devrim sürecinin gelişmekte olduğunun açık göstergesi ya da gözle görünür belirtisi sayılacaktır.

Dolayısıyla, burada gündeme getirilen temel konu, devrim kavramının bugün hala bir geçerliliği olup olmadığı değil, ulusal özerklik konusudur. Şunu kendimize sormalıyız: Günümüzün dünya sisteminde, entegre durumdaki herhangi bir kesimin bütünden ayrılıp, (Samir Amin'in deyimini kullanırsak) zincirden kopup ayrı bir toplumsal gelişme çizgisi izlemesi ve kökten farklı bir kolektif proje için uğraş vermesi mümkün müdür, değil midir?

Dördüncü Tez

Eğer komünizmi, Batı'da genellikle yapıldığı gibi yalnızca bir modernleşme stratejisi sayacak olursak, Sovyetler Birliği'nin çöküşünü, komünizmin başarısızlığının değil başarısının sonucu saymamız gerekir. Çünkü, daha onbeş yıl öncesine kadar Sovyetler Birliği'nin hızlı modernleşme yoluyla Batı'yı yakaladığı düşünülüyordu (artık zor anımsadığımız, huzursuzluğu tahrik etmek için resmi biçimde ortaya atılan bir perspektifti bu).

Sovyetler Birliği'nin çöküşüne ilişkin üç önermeyi daha vurgulamak gerekiyor. Birincisi: İçteki toplumsal ve siyasal çözülme, 1980'lerde tüm dünyada ortaya çıkan daha geniş kapsamlı bir çözülme örüntüsünün parçasıdır. Bu örüntü, hem Batıyı (Reaganizm, Thatcherizm, İtalya ve Fransa'daki koşut biçimler) hem de (Hisham Sharabi'nin yeni-pederşahilik olarak tanımladığı) Arap ülkelerini yapısal bir çürüme içinde buluşturmuştur. Bu yapısal çürümenin nedenini, salt ahlaki terimlerle açıklamak yanıltıcı olacaktır. Çünkü, söz konusu çürüme, oldukça maddi bir toplumsal süreçten kaynaklanmaktadır. Bu da, zenginliğin, toplumların en üst katmanlarında, üretken olmayan bir biçimde birikmesidir. Artık açıkça ortaya çıkmıştır ki, bugünkü durağanlık, mali sermayenin üretimdeki kökeninden ayrılıp uzaklaşmasıyla yakından ilgilidir. Sermayenin değişik uğraklarından herbirinin, üretimin spekülasyona dönüştüğü bir nihai aşamaya gelip dayandığını Giovanni Arrighi

göstermiştir. Bu aşamada değer, üretimdeki kökeninden ayrılmakta ve daha soyut bir değişime tabi olmaktadır (bu, aynı zamanda kültürel sonuçları da olan bir durumdur).

Bunun yanısıra, verimlilik, üretkenlik ve mali sağlamlığın karşılaştırmalı kategoriler oldukları da vurgulanmalıdır. Başka bir deyişle, bu kategorilerin sonuçları, ancak, eşit olmayan birtakım olguların birbirleriyle rekabet ettikleri bir alanda ortaya çıkabilir. Örneğin daha verimli ve üretken bir teknoloji, eski makina donanımını ve yatırımı, ancak ikisinin bir rekabet içine girmelerinden sonra yerinden edebilir.

Bu söylenen de bizi üçüncü noktaya götürüyor: Sovyetler Birliği, modernleşmeden postmodernizm aşamasına geçen bir dünya sistemiyle bütünleşmeye yöneldiği zaman aciz kaldı ve çöktü. Sovyetler Birliği'nin bütünleşmeye çalıştığı sistem, yeni kurallarıyla birlikte, Sovyetler'in kendi alanında yer alan hiçbir sektörün başedemeyeceği bir "üretkenlik" hızı yakalamıştı. Böylece, birtakım kültürel dürtülerin (tüketicilik, yeni enformasyon teknolojileri, vb.) etkisi altında kalan, karşı tarafın hesabını kitabını iyi yaptığı bir askeri-teknolojik rekabete çekilen, borç tuzağına düşen ve ticari ilişkilerin yoğunlaştığı bir ortama sokulan Sovyet toplumu, artık ayakta duramaz hale geldi. Bu durum, şöyle bir örnekle de açıklanabilir: O zamana kadar ideolojik ve sosyoekonomik bir kubbenin altında, kendi özel alanında yalıtık duran Sovyetler Birliği ve uyduları, şimdi büyük bir tedbirsizlik yaparak, uzay giysilerini giymeden uzay gemilerinin kapılarını açıyorlardı. Böylece, kendilerini ve kurumlarını, dış dünyanın belirgin özelliği olan ve kendilerininkinden çok daha yoğun baskılara açık hale getiriyorlardı. Ortaya çıkan sonuç da iki örnekle anlatılabilir: Atom bombasının atıldığı yerin yakınlarında, salt patlama etkisiyle çürük çarık yapılara ne olursa, Sovyetler'e de o oldu; suyun üstünde, havayla daha yakın temas içindeki organizmalar, suyun en dibine itildiklerinde basınç nedeniyle nasıl bir deformasyon geçirirlerse, Sovyetler'de de böyle bir şey yaşandı. Gerçekten de bu sonuç, Wallerstein'ın önceden yaptığı bir uyarıyı doğrulamaktadır: Önemine karşın, Sovyet Bloğu, kapitalizme alternatif bir sistem değil, kapitalist sistemin içinde anti-sistemik bir alan ya da kuşak oluşturmuştur. Şimdi bu alan ya da kuşak da, çeşitli sosyalizm deneyimlerinin hala sürebileceği birtakım mekanlar dışında, ortadan kalkmıştır.

Beşinci Tez

Geç kapitalizmin bugünkü sisteminden, postmoderniteden, Mandel'in deyimiyle kapitalizmin enformasyon temelli ya da çokuluslu üçüncü aşamasından çıkan marksizmler (marksizm denilirken hem entelektüel ve kuramsal direnişler hem de siyasal hareketler kastediliyor), modern dönemde, yani ikinci aşamada ya da emperyalizm döneminde geliştirilen marksizmlerden elbette farklı olacaklardır. Bu yeni marksizmlerin küreselleşme ile ilişkileri temelde farklılaşacaktır. Ayrıca, daha önceki marksizmlerin tersine,

bunlar daha kültürel bir karakter kazanacaklar, bugüne dek meta fetişizmi ve tüketimcilik olarak bilinen olgulara daha fazla yöneleceklerdir.

Kültürün, gerek ekonomik gerekse siyasal açılardan artan önemi, bu iki alanın eğilim olarak ayrılmasının ya da farklılaşmasının sonucu değildir. Bu önemi asıl yaratan, metalaşmanın bizzat kendisinin daha evrensel bir doyum ve nüfuz alanına kavuşmasıdır. Gerçekten de bugün metalaşma denilen şey, şimdiye dek kendisini bu süreçten ayrı tutabilen, hatta büyük bölümüyle metalaşmaya düşman, metalaşmanın mantığına aykırı özellikler taşıyan geniş bir kültürel alanı kolonileştirebilmektedir. Günümüzde kültürün metalaşması olgusu belirli bir sonuca yol açmaktadır: Daha önce özellikle ekonomik ya da ticari olarak nitelenen şeylerin birçoğu, şimdi aynı zamanda kültürel hale gelmiştir. Bu, örneğin imaj toplumu ya da tüketimcilik gibi teşhislerin de içine yerleştirilmesi gereken daha kapsamlı bir olgudur.

Genel olarak bakıldığında, marksizmin böyle bir çözümlemede kuramsal üstünlüğü vardır. Üstünlük, marksizmdeki metalaşma kavramının yapısal oluşundan, yani salt ahlaki bir kavram olmayışından kaynaklanmaktadır. Elbette ahlaki tutkular da siyasal eylemliliğe götürür; ama bu temele dayanan eylemler ancak yüzeysel olabilirler, sisteme kısa sürede içselleştirilebilirler. Üstelik, salt ahlaki temelli siyasal çıkışların, kendi özel konularını başka hareketlerle paylaşma eğilimleri de çok sınırlıdır. Gelgelelim, siyasal hareketlerin gelişip yaygınlaşabilmelerinin tek yolu da bu tür ahlaki temelli çıkışlarla kaynaşıp birlikte yapılanabilmektir. İşin aslını söylemek gerekirse, benim değerlendirmem bu konuya bir başka yönden yaklaşıyor: Ahlaki temele dayalı siyaset, toplumun yapısal algılanışının ve haritalanışının engellendiği yerlerde gelişme eğilimi gösteriyor. Günümüzde dinsel ve etnik çıkışların etkisinin güçlenmesi, sosyalizmin başarısızlığı algılamasına karşı doğan bir öfke ve ortaya çıkan boşluğu yeni dürtülerle umutsuzca ve körce doldurma çabası olarak kavranılmalıdır.

Tüketimciliğe gelince. İnsanlığın, bir yaşam tarzı olarak tüketimcilik deneyiminden geçmesinin, bir gereklilik olduğu kadar tarihsel bir anlam da taşıdığı ortaya çıkacaktır. Bu ortaya çıktığında, tüketimciliğin yerine, kökten farklı bir başka şeyin bilinçli olarak tercihi de gündeme gelecektir. Ama, dünyanın büyük bölümü için, tüketimciliğin yarattığı bağımlılıkların ve isteklerin karşılanabilmesi, nesnel olarak mümkün olmayacaktır. O halde, 1960'ların radikal teorisinin önceden yaptığı teşhis, şimdi, yeni dünya sisteminin küresel ölçeğinde gerçekleşebilecek gibidir: Kapitalizmin bizatihi kendisi, sistemin karşılayamayacağı yeni gereksinimler ve istekler üretmesi anlamında, devrimci bir güçtür.

Kuramsal düzeyde bakıldığında, sürekli yapısal işsizlik, finansal spekülasyon, yönlendirilemeyen sermaye hareketleri ve imaj toplumu gibi günümüzün yakıcı konularının, içeriksizlikleri ve soyutlukları (bir başka dönemde "yabancılaşma" denilebilecek olguya burada soyutluk diyoruz)

düzeyinde derinden ilişkili oldukları söylenebilir. Küreselleşme ve enformasyon konularını birleştirdiğimizde, diyalektiğin daha paradoksal bir düzeyiyle karşılaşıyoruz. Yeni dünya şebekelerinin (sağda olsun, solda olsun, iş yaşamında olsun) ortaya koyduğu ideolojik ve siyasal olasılıklar, günümüz dünya sisteminde özerkliğin yitimiyle, herhangi bir ulusun ya da bölgenin kendi özerkliğini ve varolma koşullarını oluşturup kendini dünya pazarından koparmasının olanaksızlığıyla birlikte ele alındıklarında, çözümsüz görünen bir ikilem belirmektedir. Aydınlar, yalnızca düşünceye başvurma yoluyla bu ikilemin içinden çıkamazlar. Yeni olasılıkları ortaya çıkaracak olan, gerçek yapısal koşulların olgunlaşmasıdır. Ama hiç olmazsa, bu ikilemin kendisini, bugün olsaydı Hegel'in de kullanacağı bir deyimle "olumsuza yol bularak" canlı tutabiliriz; yeni olanın, beklenmedik biçimde ortaya çıkmasının beklenebileceği o kaynağı yaşatabiliriz.

NOTLAR

1- Ekonomi politiğin eleştirisi", "iktisat"ın akademik biçimleri şöyle dursun, hiçbir zaman, "siyasal iktisatın" kendisinin algılanacağı anlamda bir bilim olmak istememiştir. "Ekonomi politiğin eleştirisi" bir "eleştiri" olarak, teoriyle pratik, gerçeklerle değerler arasında köktenci bir kesikliliği reddederek, tanımladığı yanlışın temelini yalıtmaktadır.

2- Giovanni Arrighi'ye göre (The Long Twentieth Century, London, New York, Verso, 1994) sıra şöyledir: İspanyol-Ceneviz uğrağı, Hollanda, İngiliz imparatorluğu, ABD hegemonyası ve bunun da ardından Japonya'nın üstünlük sağlama olasılığı.

3- Burada kullanıldığı içeriğiyle "söylemsel mücadele", söylemin terimlerini ve kurallarını denetlemek için verilen mücadeledir.

Monthly Review, Volume: 47,
No. 17, Nisan 1996.
Çeviren: M.Ç.
.Ç

MARKSİZM'DEN TÜRKİYE ve 21. YÜZYIL'A

- egemen sol kültüre karşı -

İlhan TURAN

1997'ye giriyoruz. Belki erken bir duygu ama bu yılbaşı ile 21. yüzyıla geçmek bana aynı şey gibi geliyor. Bu, biraz gelecek 3 yılın ilginç bir karakteristiğe sahip olamayacağı sezgisinden, biraz da bir süre sonra başlayacak olan 21.yüzyıl fetişizmine karşı önsel bir tepkiden kaynaklanıyor. Bir an önce geçsek de...

Bu 3 yılda neler olacağını, gelişecek olayları, bütün önemleriyle hep birlikte göreceğiz. Ancak her ne olursa olsun, hangi çarpıcı olaylar yaşanırsa yaşansın, 21.yüzyıla geçiş 1990'ların sinik atmosferiyle belirleniyor. Ve sanırım bu yıllar biraz da böyle anılacak.

Burada amacım yeni bir yüzyıla geçişi, karakterize edici birtakım yönleriyle irdelemek değil. Eğer yukarıdaki görüş doğru ise, amacım yalnızca bir *durum saptaması* yapmaktır. Ancak bu saptamanın, dünyanın egemenlerini çok az, sosyalistleri ise gereği kadar kapsadığını belirtmeliyim. Saptamanın meramı, esasında, siyasal boyutuyla sosyalizm ve sosyalistlerle ilgili.

Sosyalizmin, dolayısıyla sosyalistlerin özne olamadığı bir dünya ne kadar tatsız tuzsuz değil mi?

Pek yakında, 21. yüzyıla 2 kala, 1 kala, alabildiğine yoğunlaşacak olan 21. yüzyıl fetişizmi birçok şeyi olduğu gibi sözünü ettiğim sinikliği de gölgelemeye çalışacak ki, umut ve özlemler yanılsamalı olarak algılanıp kurgulanabilsin. Bu, kapitalizmin yaptığı ve yapacağı. Daha solunda ise, bir gereklilikten kalkılacak ama asıl kalkış noktası gerekliliği geriye itilecek; ütopyalarımız gerçek kılınacakmış *duyumsaması* eşliğinde bugün amaçlaştırılacak ve aynı anda bugünün ilişkileri üzerinden atlanarak 21. yüzyılın derinliklerine doğru salınılacaktır. Özetle, ütopya yine siyasetin önüne geçirilecektir. Soru ütopya ile sınırlı değil kuşkusuz. Ütopya, başka şeylerle birlikte siyasete sınırlayıcılık getiriyor. Buna ayrıca değineceğim. Burada giriş olarak söylemek istediğim şu: Bugünün hakkı verilmeksizin geleceğe yönelimin kofluğunun, yeni bir yüzyıla girerken belki de haklı olarak yeniden önümüze sürülüşüne biraz temkinli yaklaşmak gerekiyor. Özetle sosyalistler aç tavuk durumuna düşmemeliler.

Günümüz sol kültürünün uğraşları

"Neyse niyetin, odur tıynetin" diyor Necmi Gökçen. Yanlış demek olanaklı değil.

Gökçen, ÖDP'deki "nasıl bir siyaset tarzı" tartışmasına ilişkin yazısında, büyük oynamak, küçük lokma yememek gerektiğini belirtiyor. Vardığı çözüm, medyadaki "cemaati acilen" örgütleyerek iletişim alanında yeralmak. Önemsiz mi? Kesinlikle değil. Ama öyle anlaşılıyor ki, bu Gökçen için herşey! Hareket noktası, ünlü *özel alan* tasviri.

"Özel alanın da politik olduğunu kavrayabildiğimizden beri, kamusal alanla özel alan arasındaki ilişkiyi (zaten hep yaşanılan, istense de istenmese de yaşanılan ilişkiyi) politik eyleme dönüştürüşteki suni (ideolojik) karşıtlık nasıl aşılabilir?" sorusu, bir sosyalistin özel yaşamı ile kamusal alan arasındaki ilişkiye ilişkin değil. Biliyoruz, bu konu insanın *özel varoluşu içindeki konumunun politik* olduğunu veri alan oldukça yaygın bir söylem alanına sahip. Kaba bir yaklaşımla, "elbette herşey politiktir ve politikayla bağlantılıdır" denebilir. Ancak bu görüş, kaba olmanın ötesinde, politikanın gerektirdiği derinlik ve özne olarak etkin insanın konumlanışını kendiliğinden bir şekilde üretmez. Siyasetten kesilmiş insanın *özel*'liği ile politiklik ve kamusal alan arasında anlamlı ilişki noktaları bulan Gökçen'in önerdiği tarz, günümüzün tüm cesaretsizliğini ve sinikliğini içinde barındıran son derece marjinal bir söylemle donatılıyor: "parmak uçlarımızın bile değebileceği herkesle" sözlerinin sinikliği ile hedef büyüklüğü arasındaki çelişki oldukça belirgin. Bu söylem, nazenin sözcüklerle, "küçücük", "miniminnacık" söylemlerle aslında hedefin büyüklüğü karşısında kendine bir kültürel alan açmaya çalışıyor. Nihayetinde amaçlanan, salt kültürelleştirilecek bir alandaki devinimdir.*

Gökçen'in birlikte davrandığı çevrenin adı, "Yeni ahlak için EBEM KUŞAĞI grubu".(1) Siyaset salt ahlak ve kültürelleşmiş bir alanla belirlenince doğal olarak konu politika faaliyetinin bir alanı olan iktidar sorununa varıyor. Örneğin Gökçen, bir başka yazısında, ÖDP'deki bileşenlerin çoğunluğunun "İktidar Ahlakı'nın herhangi bir versiyonundan" geldiklerine değiniyor ve böylece oldukça "nesnel" bir saptama yaptığını düşünüyor.

İktidar sapkınlarına karşı eleştiri artık heryerde ve her konuda kendini gösterebilir. "Uruguaylı düşünür Ricardo Viscardi, altmışlarda ve yetmişlerde odalarının duvarlarına 'Che' posterleri asan gençlerin, onu silahlı mücadelenin, Üçüncü Dünya dayanışmasının, kurtuluşun bir simgesi olarak

---

* Eduardo Galenao, haklı olarak, "...bir halkın yaratıcılığının, çok önceden ağır maddi koşullar ve günlük yaşamın maddi gerekleriyle tavsatılmış bir yaratıcılığın, ancak kültür aracılığıyla serbestleştirilebileceğini sanmanın da bir Yazgecesi Düşü olacağı kanısındayım." diyor. (**söz mezbahası** - Görüşmeler-Gözlemler-Görünümler, Belge Yay., Çev. Nesrin Oral, Temmuz 1996, sf.16.

gördüklerini; bugünün gençlerinin ise başkaldırıyı ve yerleşik olanın dışında durmayı çağrıştıran köktenci bir kişiliğe 'egzotik' bir yakınlık duyduklarını ve 'Che'ye yalnızca bir 'imaj' olarak yaklaştıklarını söylüyor. Toplumbilimci Gustova Leal'e bakılırsa, onun son yıllardaki popülerliği, 'günümüzde her türlü düşüncenin kurumlaşmasına karşı çıkma' eğiliminden kaynaklanıyor. Leal, 'Aslında Che iktidarın her türlü biçimine karşı bir efsaneyi temsil ediyordu' diyor. Arjantinli filozof Ricardo Forster de, günümüz gençliğinin 'Che'yi, otoritenin her türlü biçimine karşı çıkan bir kişilik olarak gördüğü kanısında."(2) Günümüz gençliğine ilişkin biri *düşünür*, biri *filozof* biri de toplumbilimci olan bu insanların saptadıkları özellikler çok doğru. Ancak bir doğru başka doğruları silmemeli. Dikkat edilirse bugün sağdan olsun özellikle de soldan olsun birçok insanın önemli bir ortak paydası, ortak düşünüş yönteminde belirmektedir; *geçmiş bugün üzerinden yeniden yoruma tutularak, tarihsellik salt insan beyninin kurgusal faaliyetinde inşa edilmektedir*. Artık her yazılan yeni bir tarih, tarihsellik ise bugünün merkeze oturduğu *bir durum* ve *durumlar toplamı*dır.

Devrimci güzelliğin sembolü olan Che'ye gelince. Che'nin kişiliğinin özgün yanları olduğu açık. Ancak bunlardan ne kadar iktidar karşıtlığı çıkarılabilir? Bu, tamamen yanlış ve Che ile birlikte Küba devriminin içini boşaltmaya yönelik bir tartışma olur.

"Her türlü iktidar kötüdür. Sosyalizmi yeniden tasavvur etmeye başlayacaksak, buradan başlayacağız. Eğer sol ve sosyalist edebiyat adını ille kullanmak istiyorsanız, her türlü iktidarı aşağılayarak işe başlamalısınız." (3) Bu vaazcı sosyalist, elbette "ille"sosyalist adını kullanmak zorunda değildir. Ayrıca edebiyata soyunan bir sosyalist bilmek durumundadır ki, edebiyatın da merkezi bir sorunsal alanı vardır...

Ünlü Haydar Kutlu, 4 yıl önce aynı konuda, liberalizm ve marksizm için şöyle söylüyordu: "Her iki akımda da geleneksel düşünce tarzının temel ögesi 'herşeye sahip olma'dır. Bu kaçınılmaz olarak iktidar ve iktidar gücünü fetiş haline getiriyor." (4) Böylece marksizm, modernizm başlığı altında liberalizm ile birlikte bir tarafa atılıp post-marksizme geçilebilir. Haydar Kutlu bu geçişte rol oynamıştır, ama kendisi düşünsel olarak içi boş bir "yeni" dışında hiçbir yere geçememiş, hiçbir parlak belirti gösterememiştir. Büyük laflar edip sonra gündelik hayata geçmek, işte bu olmaz!

Yakınlarda televizyonda 68'liler nezdinde sola bir de sinema alanından yüklenen bir filmi kesikli olarak izledim. Merak edip gazeteye bakma gereksinimi duymadım, kim yazmış, kim yapmış, oynamış diye. Kesikli kimi notlar aldım; aktörlere şunlar söyletiliyordu. "Söyleyenler" Türkiye'nin 68'inin, 71'inin devrimcileridir! Üstelik şu sözlerin çoğu o dönemde "söylenmektedir": "iktidar insanın sınırsızca, *sorumsuzca* sevmesini önleyen bir bela", "onu takmamak", "peki ama biz eşitliğe dayalı bir toplum istemiyor muyuz?", "sıkıştık tıkandık, kendi başıma varolabileceğim bir yaşam", *"sevgi*

birbirimizin soluk almasını engelliyor", kişisel tarihlerimiz sosyalist hareketin tarihine benzemeye başladı. Onun tarihinde hayal kırıklıkları..", "içimizde ki *küçük* iktidarlar", "kendi bedenimizden başka etkileyebileceğimiz şey yoktu, kalmamıştı". Bir kadın, iki erkek. Bir üçlü. Kadın, kadınlığından dolayı güçlü, erkekler gülemiyor. Herkes parçalanıyor. Ve ta eskilerden bir faşist, bir sapık gibi, kadının peşinde. Herkes vurgun...

Şimdi sormak gerek, aktardığım bütün bu *edebiyatın* (örnekler sayısız denebilecek ölçüde ve *hayatın içinden* o kadar çoğaltılabilir ki) aynı yerde kök bulan bir özü, değişik zaman ve mekanlardaki biçimlenişi ve genellikle benzer sonuçlanan finali ve parçalanmışlığı yok mudur? Gerçekten suçlu "içimizdeki miniminnacık iktidarlar" mıdır? Çözüm gerçekten "parmak uçlarımızın değebildiği herkese" *dokunmak* mıdır?

Yoksa çözüm karşıtını, burjuva siyasal egemenliğini gerçekten çözücü bir siyasallıkta onun siyasal iktidar dolayımı üzerinde midir?

Postmodern edebiyat

Bu kez örnek İskender Savaşır'ın *Tutku 2000* adlı romanından.

"- 'Şuraya bak' Nasıl sevmezsin Panomar'ı" dedi. 'Yanında oturan kadın 68 kuşağının en namlı teröristlerinden biri; karşısında oturan iki parlak çocuk Taksim'in parayla çalışan oğlanlarından. Birlikte aşktan konuşuyorlar. Onların yanındaki ucuz bir pop şarkıcısı. Karşısındaki sevgilisi de, bugün hala iş çevrelerinde bile sözü dinlenen marksist bir iktisatçı."(5) Bu, İstanbul'un *belli* yerlerinden bir kesit. Bir yerde, *arzu*, onun tanımı, tüketilmemişliğinin önemli "iş yapması" anlatılıyor. Bir yerde de tabii aşk acısı. "(Daha sonra, o yoğun kahır ve aşk dolu aylar sırasında Bünyamin ona Eski Sevgili'den söz ederken, 'karşısındakilerin canını acıtmamak için aşık olmuyor: başkalarının canını acıtma pahasına aşık olanların aksine...' diyecekti."(6) İki ucu acılı aşkı bırakıp siyasal ve toplumsal olanına ve çıkarsamalarına bakalım. "..Sen neler yapıyorsun biraz anlatsana.'

"Bünyamin kem küm etti. Birleşmiş Milletler'in uyuşturucu politikasını değiştirmek isteyen, eroin ya da sentetik uyuşturucularla mücadele etmek uğruna, esrar ve marihuana gibi, zaten kendi içlerinde masum ve hatta makbul olan maddelerin serbest bırakılmasını talep eden grupları anlattı. Bunların İstanbul -ya da belki yalnızca Beyoğlu- ayağını oluşturmanın öneminden sözetti. Sonra marksizmden konuşmaya başladı." Bünyamin önce Sartre üzerinden marksizmi olumluyor. Ama Sartre'ı derinlikli bulmuyor. Sartre üzerinden ise marksizmin temel zaafı olarak "insan ruhunu, öznelliği kavrayamamak" tesbiti geliyor Bünyamin'den. Ama Sartre'daki varoluşçuluk bu boşluğu dolduramaz. Buna aday, gençlik yıllarının "Kansas psikanaliziydi." "Tarihsel maddeciliği öznelliği de kavrayacak şekilde zenginleştirmek için psikanalizi yeniden yorumlamak gerekiyorsa, bu ancak teorik içeriği kendi

pratiğininkinden daha radikal bir pratik ile, radikal, toplumsal politika ile ilişkilendirildiği takdirde mümkündü. İşte kendisi, bir yandan marksizmin mirasını temsil etme iddiasındaki grupçulukların, marksizm'i doğmatizmden kurtaracak bir söyleşide biraraya gelmesine katkıda bulunmaya çalışırken, bir yandan bir cinsel özgürlükler hareketi yaratmak üzere feministlerle, eşcinsellerle, travestilerle birlikte çalışıyorsa, bu yüzdendi." (7) Bu faaliyetleri yürüten Bünyamin, Panomar'da, bilmediği konularda da seminer veriyor. Seminerler kimi zaman başka yerlerde sürdürülüyor. Bünyamin'in yetenekleri bu kadarla kalmıyor: "Bana 'sende şeytan tüyü var' dedikleri olur. Bende varsa sende haydi haydi var. Bakışlarımızdaki ortak özellik, insanların çok kolay hoşuna giden, haydi 'sıcaklık' ya da 'yakınlık' diyelim, bir *yüksüzlükle* ilgili. *Hiçbir yere ait olmadığımız için, her an herşeyi yapabilir, her serüvene atılabilirmişiz ya da kendimizi karşımızdakine tamamen teslim edebilirmişiz* gibi duruyoruz; yani bakıyoruz."

Öyle ya, "yılanın gözlerine bir kez bakan, gözlerini kaçırdığında kör olur.

"Şimdi ikisi de dünyaya tutkuyu tanımış, tanımış ve vazgeçmiş insanların sıcaklığı, hatta merhametiyle bakıyorlar."(8) (aba-İKT)

İskender Savaşır bunları tahayyül etmiyor. Yazar, tahayyül de edebilir, kurgulayabilir de. Nesnelliği kurgulayarak da yansıtabilir. Ancak Savaşır oldukça içerden yansıtmış. Bu bir yana, henüz bitirmediğim bu romandan aktarılanlar, günümüz sol kitle kültürünün önemli unsurlarını yansıtıyor. Bunlar aranış, çözümsüzlük ve tıkanma ile, yorgunluktur. Roman nasıl biterse bitsin bunlar bu gökkubbe altında bakidir. Aranışın cemaatçi bileşimi, motivasyonları, sürükleyici unsuru olan *arzu, aşk tutku üçgeni*; ideolojik planda psikoloji gibi alt dallar, kapsamlı olanda boşluklar, alt dallarda dehlizler, oyunlar, numaralar vs. Ama bunlar bir romana sıkıştırılmış nesnel gerçekliğin salt bir fotoğrafıdır sanılmasın. Özellikle Ekim Devrimi sonrası bir bölüm marksizm açımlayıcısı ve karşıtının serüvenidir sözkonusu olan. Kökü bir yanıyla hümanizmde, bir yanıyla onun yadsınmasında; bir yanıyla Hegel'de diğer yanıyla Kant'ta; Aydınlanma'nın sanattaki atılımı, teknolojideki hız, kentleşmedeki dinamizm ve kapitalizmin gelişimi ile bunların tıkanma noktalarında; marksizme uzaklıkta, bilim-tarihsellik-toplumsal özne ve pratiğe ve buradan damıtılan geleceğe duyalan kuşkuda. Bir yandan tarihin ağırlığını görerek onu gündeme getirme, öte yandan onu ve bugünü sorumlu kılma. Bunlar ve daha birçok şeydir sözkonusu olan. Bunlar da "anlatılan senin hikayendir" diye bilgiçce yutturulmaya çalışılıyor. Senin hikayen bir belirsizliktir; bazen mutluluk, bazen katastrofizmdir. Ve bu bir yazgıdır, onun için yalnızca bugünü yaşamaya çalış, deniliyor.

Referans noktası insan olan bu aranış bugün yüzlerce psikoloji kitabı ile, kimlik bölmeleri ile, en radikalinde dahi koyunlaştırılmış insana giydirilen koyun postlu postmodernizmde buluşuyor. İnsanlar derinliklerine ulaşmaya

çalışırken, bilinemezciliğin, belirsizliğin karanlık dehlizlerinde mum ışığı ile yürüyorlar. Spinoza, Rousseau, Hegel; Kant; Horkheimer, Adorno, Marcuse, Habermas, Baudrillard, Coletti, Benjamin, Foucault ve daha onlarca isim ilk üçü geriye atılmak üzere *bir kültürel atmosferce* insanlara sunuluyor. Daha toplumsalında ise Weber'in parçalı sosyolojisi, Durkheim'in yaklaşımı ya da Parsons'un Amerikan sosyolojisi. Bilim mi istendi, Althusser labirenti. Marksizm mi, "aa stalinizim, totaliterlik.." teraneleri. Dilerseniz Frankfurt Okulu, yapısalcılık, Sartre ve varoluşçuluk, ve ardından yeşiller, feministler ve nihayet travestiler, eşcinseller. İşte günümüz yarı aydınının entelektüel dünyası. Lukacs, Korch, "ıh leninistler". Gramsci, "sivil toplumu çok güzel, ama Modern Prens?"...

Dağılan bilinç ve bir kez daha iktidar sorunu

Postmodernizm sanattan mimariye, kentleşmeye, tarihten güncelliğe dek bir dizi alanda çok değişik girdilerle, ama en önemlisi sosyalistlerin arayışları üzerinden insanın edindiği bilgileri, bundan da önemlisi *bilincini* dağıtıcı bir rol üstleniyor. İnsanları "arzu felsefesi"nde yoğunlaştıran bu heyula, "insan ruhu, özgürleşmesi" vs. derken uzandığı yer insan bedeni oluyor. "*The Ideology of Aesthetic*'te Eagleton, marksizmdeki emekçi bedenini, onun talan edilmiş güçlerini estetik aracılığıyla restore etmeyi amaçlayan bir argüman önerir: Kısaca Eagleton -Baudrillard, Lyotard, Virilio ve marksizme meydan okuyan diğer pekçokları gibi- marksizm'in politikaya ayrılan olanca kapasitesini estetikle restore etmek ister. Bu restorasyonun yeri insan bedenidir."(9) Docherty, Shakespare'ın Hamlet'i ve Beckett'in Murphy'sinden örneklerle parçalanan beden düşüncesine ulaşıyor. Parçalanan yalnızca beden mi? Soru yazara değil en genel anlamıyla *bize*.

Docherty, Peter Gay'in Aydınlanmayı iki sözcükle özetlediğini belirtiyor: " 'eleştiri ve iktidar' : eleştiri tam da bireyi güçlendirme ve onu özgürleştirme kapasitesi nedeniyle yaratıcı hale gelir. Adorno ve Horkheimer ilk bakışta hayranlık uyandıracak bu programa neden karşı çıkarlar? Neden şöyle derler: Bütünüyle aydınlatılmış dünya felaketin zafer ışıklarını saçar."(10) Çünkü onlar bilincin dünyayı bütünüyle kavrayamayacağını, bu iddiadaki bir pratiğin (aydınlanmanın ve sosyalizmin) totaliterlik üreteceğini düşünürler. Onlara göre, "bilincin dünyayı asla olduğu gibi kavrayamadığı, daha çok dünyayı kendi imgesi ve bağlılaşığı (correlate) olarak tanıdığı, sıradan hatırlamaya (anamnesis) indirgenir.

"Aydınlanma'nın 'özgürleştirici' bilgisi kendi özgürleştirici niteliğini güçleştiren ve belki de kısıtlayan bir iktidar sorusuyla kendini bağlar. Bilgi, inatçı doğa üzerinde bir egemenlik olarak soyut ve faydacı biçimde anlaşıldığında, iktidar tarafından nitelendirilmiş hale gelir; 'sonuç olarak Aydınlanma varlıklara bir diktatörün insanlara davrandığı gibi davranır. Onları kendi amacı için kullanabildiği ölçüde tanır. Bilim insanı, varlıkları, onları imal edebildiği

ölçüde tanır." (11) Burada bilim karşıtlığının, yeşil düşünce üretimi ve onunla buluşma noktalarını da izleyebiliyoruz.

Özgürleşmenin; postmodernizmdeki belirsiz, dağınık, toplumsal ve kolektif amaç gütmeyen bilgi formu, bir diğer deyişle formsuzluğu ile sorunsal olarak ayrıştığını belirtmek gerekiyor. Docherty'nin yorumu, belirli sınırlar içinde doğrudur; Aydınlanma'nın ötesinde marksizmde özgürleşme, siyasal ve toplumsal süreçlerde açıklanmaktadır. Docherty'nin Horkheimer ve Adorno'ya atfen dile getirdiği *özgürleşmeyi güçleştiren ve kısıtlayan iktidar sorusu, gerçekte özgürleşme sürecinin önünün açılması için gerekli zorunluluklardan birine işaret etmektedir. Marksizm, insanın özgürleşmesini, gereklilik ve zorunluluklarla diyalektik, siyasal, toplumsal bir süreç içinde tanımlamaktadır.* Horkheimer, Adorno ve "aklın içine irade karışmıştır" diyen Lyotard gibileri gerek siyasal ve toplumsal gerekse bilimsel çerçeve itibarıyla sırtlarında marksizm gibi bir yumurta küfesi taşımamaktadırlar. Onların sorunsal alanı, toplumsal ve siyasal olan değil, özünde tekil bireysellik, bireysellikte boğulan tarzda bir toplumsallıktır, *cemaatçilik*tir.

Tartışılan şey insan ve insan bilincinin etkinlik çerçevesidir; bilinçli siyasal ve toplumsal formasyonlar olup olamayacağı, toplumsal süreçlerin etkin ve dönüştürücü özne boyutuna sahip olup olamayacağıdır. Marksizm tarihselci sistematik iç örgüsü bulunan bütünlüklü (diyalektik) kavrayışı öne çıkarırken, asla dünyanın bir bakışta ve bir bütün olarak doğru bir şekilde algılanıp kavranabileceğini ileri sürmemektedir. *Marksizm, dünyanın değiştirilme sürecinde yalnızca insan bilinci ve faaliyetinin azami bütünlük ve etkinliğini önermektedir. Azami olan da olanaklı olanı anlatmaktadır burada.* Nesnel gerçeklik her zaman eksikli olarak kavranır, ancak o nesnelliğin dönüşme sürecinin verileri olacak kavrayış ve müdahale gücüyle yorumlamaktır aslolan. *İnsan bilinç ve etkinliği ancak bu süreçte, bir tarihsellik içinde bütünlüğe ulaşır. Hep yeni ve daha üst düzeyde bilgi, bilinç ve soyutlamaları, yeni somutlukları gereksinir insan.* Marksizm için nesnellik, karşısında durulup öylesine izlenecek, içinde öylesine devinilecek ve tamamen şeyleşmiş bir alan değildir. *Marksizme göre nesnellik, özne (insan) ile birlikte hep yeniden tanımlanması gereken bir durum ve süreçtir.* Bu nedenle ister iktidarın densin, ister siyasetin densin, özgürleşmeyi sınırlaması görüşü özünde yanlıştır. Zira *siyaset, insanın özgürleşmesi içni tarihsel olarak devreye girmektedir.* İnsan kendi doğası ve doğa üzerinde egemenlik kurmaksızın özgürleşemez. Liberal yaklaşımın kısıtlar olmaksızın insan benliğinin özgürleşmesi görüşü, gerçekte psikolojinin dehlizlerinde ve en önemlisi siyasal gerçekler karşısında insanın ezilmesinden öte bir sonuç veremeycektir. *Marksizm ise, siyaset ve özgürleşme üzerinden insan doğasına yakışır ve onu estetize eder tarzda bir birliği amaçlamaktadır.* Bu birlik, ancak ve ancak değişimin her somut uğrağında yenilenmek, geliştirilemek, yetkinleştirilmek durumundadır. Bu anlamda Markzimde önsel bir davranış (düşünce-eylem) formasyonu, Lyotard buna "iyi formların avuntusu" demektedir, bu for-

masyonun sürekli ve yeni girdilerle yeni nesnelliklerin, yeni bilinçli çabaların devreye sokulmasıyla yetkinleşmesi vardır. Özetle marksizm, insanı amaçlı ve etkin kılıyor. Siyasetten kaçışın körükleyicisi olarak postmodernizm ise insanı koyunlaştırarak, sırtlarına koyun postu koyarak dolaştırıyor. Tabii post üşümeye engel olmuyor. Bu postlu insanın durumu şöyle tanımlanmaktadır: "..bilincin Öznesi, parçalanmanın ve psikanalizin bir sonucu olarak kuşkuya düşmüştür. Badio'yu tamamen yeni ve past-Lacancı bir Özne kuramı önermeye kışkırtan bu kuşkudur. Postmodernde 'Postmodernizmin anlamını biliyorum,' önermesini öne sürmek çok zor olmuştur. Bunun nedeni sadece postmodernin yüklü bir konu olması değil- aynı zamanda bildiği farzedilen 'Ben'in de postmodern pratiğin bir konusu olmasıdır."(12) Artık "ben" kendisinden de kuşku duymaktadır.

Etkinlik alanı daraltılan insan, büyük harflerle insan

Murathan Mungan, 1976 yılında Birikim dergisine bir mektup-yazı gönderir. Yazı Birikim'in 1976, 17.sayısında yayınlanır ("Devrimci Olmak" üzerine). Bu yazıda Mungan, solda marksizmin yeterince bilinmemesinden, sol içi ilişkilerin olumsuzluğundan, sol kültürün kurak ortamından vb. şeylerden, kapitalizmin insanın özelliklerinin, geriliklerinin sola sızmasından ve solu bunların belirlemesinden haklı olarak yakınmaktadır. Yazının sonunda da şöyle der: "Bu yazımız 'Devrimci Olmak'ı bütünüyle kucaklamamıştır elbet. Zaten bu tür bir çalışma hem çok uzun vadeli bir perspektifin uzun deneyimlerini gerektirir.."(13) Mungan *deneyim* derken haklıdır. Şimdi perspektifin deyimiyle ve zamanla birlikte gelişimini izleyelim. Yıl 1980. Mungan *Yeni İnsan* dergisinde yazıyor. Türkiye'nin insanının marksizmi yanlış çevirilerden öğrendiğini düşünmektedir. Mungan miting meydanlarının, pankartların marksizmiyle yetinmemek gerektiğini söylüyor. "Oysa marksizm'in yaşamsallık kazanması için, artık kavşak nokfalarına varmalı ve usul usul arka sokaklara sapmalıyız. Marksizmin dar sokaklarına... Bütün bilgi alanlarında marksizmin özgün *Söylem*'iyle konuşur hale gelmeliyiz." Mungan arka sokaklarda politikanın ötesinde birşeyler olması gerektiğini söylüyor. "Artık yalnızca 'politik' düzeyde marksist kalarak, ne kendimizi, ne toplumu dönüştüremeyiz. (..)Mücadeleyi yalnızca politik düzeyde algılayıp, hayatın öteki alanlarını iptal mi ediyoruz?" Mungan, solun kısırlıklarında bir açılım kanalı zorluyor. Çıkarımları bir yana, sözkonusu aranış ilk etapta bir tarafa atılamaz. Zira Mungan, marksizmin, "Psikoloji gibi, sosyoloji gibi bilim mi, ideoloji mi olduğu konusunda herkesin ortak bir karara varamaması" gibi haklı sorulara da sahip. Ancak bu aranışın politikanın zenginleşmesi, Marsizmin bütünselliğinin kurulması sonucunu vermediğini belirtmem gerekiyor. Mungan, solun insanlarında çok yaygın olan, sola ilişkin kimi önemli saptamalardan ve kimi yadsınması gereken yanlışlardan hareketle savruluyor ve 1980'lerin, 90'ların haberciliğini yapıyor: "Evet, şimdi Dersimiz: Kendimiz..."(14) Aranış

ve sola yönelik eleştiriler meşru ve doğru, ancak *aranışın sistematiği* yanlıştır. Buradan çıkarılması gereken önemli bir saptama var. O da şudur: Solun yanlışlarını, eksiklerini eleştirmek gerekiyor bu açık. Ama bu solun içinde yadsınanla birlikte iyi ve güzel olanı görmeyi engellememeli. Böyle olmayınc,a salt eleştirillikle gidilince, ortada bir *sol ve solculuk* yine kalır ama marksizm ve devrimcilik kalmaz.

Bunu *Birikim* dergisinde sıkça izlemek olanaklı. Ömer Laçiner, ölüm oruçlarını irdelediği yazısında öylesine bir insani, sosyolojik, psikolojik veriler temele sahip ki, sözkonusu eylemler ve onun eksenindeki hareketlenmeyi salt insani belirlenimlerle değerlendiriyor; artık terör-şiddet, intihar saldırısındaki genç kız, "varoş" insanı sosyalistlerin ve toplumun dışında bir *öteki*dir. Ve bu *öteki* siyasallığı değil, sosyolojik-psikolojik bir *vaka* boyutuyla hümanist bir zemine teslim ediliyor. Açıkcası buna vanşi kapitalizmin merhametine sığınma hümanizmi demekte ve Laçiner'i marksizme göre bir "öteki" olarak değerlendirmekte hiçbir sakınca görmüyorum.

Laçiner'in bayağı çözümü şudur: "Gündelik hayatımızın gözeneklerine her gün daha da sızan şiddetin, kanın ve terörün, adına ne derseniz deyin bu insan hayatlarını unufak eden çarkın o boşlukta gıcırdadığını bilmek, bunun bilincine varmak ve bu bilinçle insan insana diyalogların zeminini kurmaya yönelmenin vaktidir ve o uğursuz çarkı kıracak olan da sadece budur." (15)

İnsani zeminin öne geçişi, Türkiye solunun yalnızca *yeni sol*u ile sınırlı değil. Örneğin *geleneksel sol*dan Teslim Töre, sınıfsal parametreleri de gözetmekte, ancak bunu klasik tanımların dışında *genel emek sınıfı* şeklinde yayarak yapmaktadır. Töre, "..emek-sermaye çelişkisinden kaynaklanan sınıfsal zeminle, bir bütün olarak mevcut sistemle insanlık arasında doğmuş olan çelişkinin ürettiği insani zemin" (ve bu zemin üzerine oturan ÖDP'den) (16) sözetmektedir. Burada merkezinde işçi sınıfının bulunduğu bir sınıfsal zemine tutunulmadığı, bu konuda özenli olunmadığı durumda perspektif olarak Laçiner'lerin galebe çalacağını söylemek gerekiyor. Elbette bunu abartmamak gerek; Türkiye solunun yeni sol etkilenmeli tüm kesimleri çeşitli şekillerdeki siyasal süreçlere, daha fazla siyasal tarzda yüzlerini döneceklerdir. Türkiye solundan belirli oranda *siyasallaşmayı kesip atmak olanaklı değildir; bu da Birikim'in ve yeni solun sınırını oluşturmaktadır.* Oysa sorun bu değildir; *sosyalist siyasallaşmanın sağlanması, sınıf eksenli olarak toplumsal formasyonun bütününe* yönelmektir.

Frantz Fanon, bir zenci olarak ezilenlerin ve zencilerin psikolojisini incelerken, "Varoluşun ilmeği boğazımı sıkıyor. Kendi özgürlüğüm bir hisar gibi çeviriyor beni. Hayır, siyah olmaya hakkım yok." diyerek insani bir zemine ulaşıyor. Ancak Fanon, istemediği bir şeyi tarihi yalnızca zencilerin ezilmişliğinin tarihi olarak görme yanlışına götüren bir yanlış yapıyor: "Tarihin mahpusu değilim, o tuzağa düşmek de hiç istemem. Çünkü benim kaderimin ya da tutacağım yolun anlamını arayacağım kaynak tarih değildir."

(17) derken, örneğin tarihte sınıfları, sınıf mücadelelerini göremiyor. Marks'ı seviyor fakat bu nedenle ve özel belirleniminden ötürü marksist olamıyor.

Fanon Avrupa merkezliliğe, yabancılaşmaya, onu örnek almaya haklı bir öfkeyle karşı çıkıyor. Üçüncü dünyanın tamamen ayrı bir yönelime girmesi gerektiğini söylüyor. "Önemli olan yoğunlaşma, iş ritmi ve verimden sözetmekten vazgeçmektir" sözlerinde *saf, arı* bir süreç öngörüyor. "İstediğimiz şey, sürekli gece gündüz, insanla birlikte, bütün insanlarla birlikte ileriye doğru yürümektir.." Fanon, "yeni bir sayfa, yeni kavramlar ve yeni bir insan" (18) arılığının ötesinde hiçbir şey söylemiyor ünlü *Yeryüzünün Lanetlileri* adlı eserinde. Fanon ne kadar olmak istemese de, soylu bir şekilde direnşe de bir *zenci devrimcisi* olarak kalıyor; 1961'de 36 yaşında ölüyor.

Toplumsal mücadeleler *tarihimizin zenginliğini* sevmemek olanaklı değil. Bununla birlikte bu zenginliği *karşı yakadakilerin* kullanamayacağı bir eksen ve kapsamlı bir perspektife ulaştıramamak o kadar üzücü. Türkiye sosyalist hareketinin çaplı insanlarından Ergun Aydınoğlu'nun tüm marksistliğiyle "Fanon yardımcı olabilir bizlere" (19) demesi gerçekten üzücü.

Ama dikkat, üzüntü de çökertici olabilmektedir. Yerinde ve kararınca..

Edebiyatta bir tarz

Cezmi Ersöz'ün ve onlarca başka insanın duygulanım yalakalığı, Murathan Mungan'ın duygulanıma düşünce estetiği katma özellikleri, *gündelik edebiyatımızın* ayrılmaz parçası oldu. Gazete, dergi köşeleri ve kitap ciddiyetinden uzak bir dizi kitap yığını insanları *duygu yoğunluğu* ile kuşatıyor. Burada, aşk, yalnızlık, ölüm, işkence vb. sol kadroları, bir diğer deyişle kitleyi kuşatmış durumda. Bir zamanlar haklı olarak "acı edebiyatına" karşı çıkan Yalçın Küçük bile, 6 Mayıs'larda evinde düzenlediği yemeğe "acılar şenliği" diyerek o edebiyatla bir ilişkiye geçme gereğini duymuştu. Tabii Yalçın Küçük herşeyi olduğu gibi bunu da rasyonalize eder. Bu ayrı.

Sözkonusu edebiyata birazdan değineceğim. Şimdi bu çabaların "siyasal" çıkarsamasını doğrudan koymak istiyorum. Taner Akçam, ilginçtir "Tarih Bilinci"nden sözediyor. Bunun ne olduğu ise hemen anlaşılıyor: "Tarihimize ilişkin genel tablonun yeniden düzenlenmesi". Sözkonusu olan "resmi tarih" yığını olunca tabii olabildiğince serbest davranılabilir. Akçam'da bunu yapıyor ve "..Kurtuluş savaşımızın ve de tarihimizin, sınır tarihi kadar önemli olan hatta onu esas olarak belirleyen 'İnsan Hakları' boyutunun unutulmasına yol açtı." (20) diyor. İşte size Kürt sorunundan, dilerseniz sınıfsal çelişkilere kadar bir çözüm platformu. Bunun nasıl olacağını da Taner Akçam'ın danışmanlığını yaptığı Esenler Belediye Başkanı Gürbüz Çapan'ın bir törende sol geçmişine küfredip ardından Demirel'in elini öpmesi tutumunda ve Laçiner'in andığımız yaklaşımında izleyebiliyoruz.

Şimdi duygu yoğunluğundaki insanlarımızdan örnekler izleyebiliriz.

Aziz Çalışlar öldüğünde Cumhuriyet'te Ataol Behramoğlu'nun bir yazısını okumuştum. Behramoğlu bu yazıyı bir derlemesine almış. Çalışlar, Behramoğlu'nun çok sevdiği bir insan. Onun ölümüyle Behramoğlu'nun sarsılması çok doğal ve insani bir durum. Behramoğlu günümüzde birçok şeyin değer yitirmesi ve eski yıllarda kalması, bugünün solunun etkin olamaması gibi birçok nedenle olsa sanırım, Çalışlar'la birlikte 60'ların umutlarının öldüğünü; egemenlerin işkence tank top ile umutları öldürdüğünü; aşk, sadakat, vefa, içtenliğin öldüğünü söylüyor. Belki bugün bir Çalışlar ve daha nice insan pek yetişmediği için, sol toplumsallaşamadığı için olsa gerek, birçok şeyi Çalışlar'a yükleyerek onunla birlikte öldürüyor Behramoğlu.

"Aziz Çalışlar ölmüş.

Sanki biz, bizler, yaşıyor muyuz?

Yaşıyor muyuz gerçekten?"

Ataol Behramoğlu bu final sözlerinin öncesinde "Ölümün hiçbir anlamı olmadığını gördüm'" diyor. Kastı, insanın sıradanlaştığı bir dönemdeki ölümün yarattığı boşluk duygusudur. Ama şu söylediği daha doğrudur, "Basit, sinik ve insandan çok küçük olduğunu." (21) Gerçekten öyledir, ölüm insandan küçüktür. Çünkü insan yaşamıyla anlamlıdır. Bunun için de yaşadığımızın farkına varmak, gerçekten yaşamak gerek. Gerçekten yaşamak noktasında ise sarsıntı ne kadar güçlü olursa olsun herşeyi öldürmemek gerek. Çünkü yaşam, bugünün koşullarında esasen *direnç* ile anlamlanıyor. Bu nedenle bu ülkede olan biten vahşilikler karşısında Behramoğlu gibi "Utanıyorum" başlıklı makaleler yazmamak gerek.

"Özgür olmayan bir toplumda, özgür edebiyat yalnızca bir suçlama ve umut olarak varolabilir"(22)

Bizde ise bugün edebiyat, hiciv, ironi, yalnızlık, düş, yenilgi ve hertürlü iktidar karşıtlığıyla doludur. Sezai Sarıoğlu, Rize'de "en eskiden" kitlesel, militan mücadeleler varken şimdi "tersine dönen devranın görüntülerine bırakmış" kendini. "Kasabaların girişinde, 'Anlatılan senin hikayendir' pankartı asılı'

"Her kasaba, her insan, muhalif tarihin 'karakutu'su...

Hüzzam bir tanıklık...

Kıbrıslı şair Fikret Demirağ'ın dizeleriyle söylersek, 'Yalnızlık, gece müziği'..

Burada bütün fotoğrafların/hatıraların altına 'Türkçe ve Rusça' düşkırıklığına dair üç sözcüklü dipnot düşülebilir:

'Ödevleri yenilmek olanlar hep..."

Yeni edebiyat böyle veya şöyle olunca, "Sayımızın azalmasını bir türlü içine sindiremeyen" Yusuf Ziya Örün, "Sayımız azaldı ama kişi başına düşen düş miktarı çoğaldı" sözlerime, slogan atar gibi gülerek, 'bizim bahanelerimiz de güzelleşmiş uşağum diyen bir bilge..." (23) olarak yutmuyor. Yusuf Ziya Örün, bir komünist olarak 81 yaşında ölüyor.

Bu edebiyata iktidar muzdaripliği sızmaz mı? Sarıoğlu'nun kitabının arka kapak tanıtım yazısında şöyle deniyor: "Bar Alias kasabasında, iktidar ilişkilerinin tam ortasında *'muhalif bir mevsim'* gibi büyüyen Kürt çocuklarının yaşamları, röportaja sığmıyor; öz biçimin dışında kalıyordu." Herhalde iktidar ilişkilerinin dışında kalmaları için o çocukların babalarının silahlarını bırakıp dağda koyun otlatırken kavalla insan hakları türküleri çığırmaları gerekiyordu. Kimbilir belki de köylerinin cami duvarına çömelerek yaslanıp, toprağı karıştırarak, toprağa bakarak, insan haklarını bulabilirlerdi!.. Yine arka kapakta değinilen "Gazeteciliğin ötesine geçmekle mümkün" olan şey, nedense Kürt çocuklarıyla söyleşide özü açığa çıkaramıyor ve öz biçimin dışında kalıyordu. İşte size güzelim bir diyalektik, işte gazeteciliğin ötesine geçebilen muazzam ve başarı! Bu ağdalı bir sinik edebiyatı sevmek veya ondan birşeyler öğrenmek olanaklı mı?

Şimdi insanlarımızın şiir imgeleminde, imgelemler arar ve saçarken nasıl yandıklarına bakalım.

"Sevda yorgun düştü

Kendi kimliğine yürümekten

Ellerini de alıp gittin özgürlüğe

Kan yutuyorum sığıntı gözlerinden

...

Aşkın tanımı olmaz

Senin düşlerini de çalmışlar

Kan yürüyor sisli peronlarında

Yine yenilere zamansızsın..."(24)

Bir başka şiir, "Barikatın Ardında Sevda Söylemleri" başlığıyla ve hemen altında "..isyancı kuşların kanatları şahlanır şiirimin asi damarları)" iddiasıyla başlıyor.

"yalnızlığımın en doyumsuz ülkesinde güvercinlerim

isyandadır ve eylem yağar gökyüzünden...

Aşkın donuk gözlerinde saçlarım hırın yalnızdır ve

rüzgarlarım savunurken hep aynı edayı 'darbe'nin

güleryüzlü çocukları doğaçlıyor sevdayı." (..)

"muhalıf poyrazları...

Umarsız bir yalnızlığa lodos ve duyarlı bu aşka poyraz
gözlerim. Metropolden kaçkın toroslarda buluntu bir
imgeyim. Şimde meridyenleri bile paraleldir coğrafyamın.
Ben artık yalnızca aşka inanıyorum. (...)
..Ben ki militandım milattan önce. Şimdi şairi oynuyorum kimsesizce.
..Sazımdır da kırıktır bamteli ama sımsıkı yumruktur
elleri, Üstelik sakalları asidir. Bir de partizanca bakar
gözleri.(...)
..sonra koynumda bir şiirle giderim barikatın
ardına, gelirsen saçlarını da getir. Bir de o amansız ve
imansız yüreğini." (25)
Getir de saçlarını süpürge et..

İnsanlar böyle yanarken, bir de Nazım'ın "Kerem gibi"deki yanmasını anımsayalım. Nazım'daki imgelem sadeliği ile yaşamın derinliği, aşkın yalnızca aşk sınırlarında kalmayışını, o yoğun siyaseti anımsayalım. Bir de hiç marazi duygu yoğunluğunun olmadığını. Keza Neruda'yı.. Ve bugünü, şairlerin birbirini hiç sevmeyişini, anlamsız egolarını..

Bir de Yalçın Küçük'ün Nazım'ı var. "Benim Nazım Hikmet araştırmalarımın bana dikte ettiği kanı, Nazım Hikmet'in bir kadında hep kendisini sevdiğidir. Nazım Hikmet, kendisini ne kadar çok sevme ihtiyacı duyarsa, önüne çıkan kadını o kadar çok sevdiğini sanıyor; Nazım'da bir kadını sevmeye elverişli fakültelerin geliştiğini göremiyorum." Yalçın Küçük didikleme merakını sürdürüyor: "Vera Tulyakova, o zamana kadar, bir başka erkekle yaşamaktadır, nikahlıdır, bir kızı var ve Nazım Hikmet'in evinde kalıyor. Ne kadar kalıyor, nikahlı olduğu erkek buna neden razı oluyor ve Nazım Hikmet ile aralarında herhangi bir cinsel ilişki var mı; bunları bilemiyoruz." (26)

Sormak gerek: *Bize ne?*

Görüldüğü gibi *özel hayat patlaması* Nazım'a da yansıtılmak isteniyor. Şeffaflık arzusu, kendisi kırılıp dökülen bir insanda durmuyor, başka insan, zaman ve mekanlara da sıçrayıp, kökeni farklı da olsa gelip postmodern durumların içe oturuyor, onu güçlendirebiliyor.

Viladimir İlyiç'in, İnessa Armand'ın yazmakta olduğu bir broşürdeki serbest aşk değinisine ilişkin söyledikleri önemlidir. İki aktarma yapacağım, İlkini Yalçın Küçük'e atfen yapıyorum. "..bu konunun bir romanda işlenmesi gerekir. (Çünkü bir romanda önem taşıyan, bireysel koşullarda, kişilerin ve belirli tiplerin ruhsal yapılarının çözümlenmesidir.) Ama ya bir broşürde?"

İkinci aktarmayı hepimiz, bütün sosyalistler için yapmak istiyorum, bütün

kabalaştırılma risklerini göze alarak; "Önemli olan öznel açıdan sizin söylemek istediğiniz değil, aşk sorununda sınıfsal ilişkilerin *nesnel mantığıdır*."(27)

Bu kadar.

Birileri, Murathan Mungan ve birçok sosyalist ayağa kalkacak ve itiraz edeceklerdir: "olur mu, aşk sınıfsal ilişkilerin alanı olur mu?.." diyeceklerdir.

Biz "bal gibi olur" diyecek ve ekleyeceğiz: "herkesin, yaşadığında bu *nesnel mantığın* izdüşümleri bulunmaktadır*. İster yadsıyarak olsun, ister doğrulayarak olsun bu böyledir."

"Ama bakın doğrusu şudur.." denecektir. Biz de siz *öyle* biz de *böyle* yaşamaya çalışalım; hani 'mutlak doğru yok'tu?" diyeceğiz.

"Hayır hayır, konumuz o değil; bakın Marks bile "Sevgilim Jenny, ne Feuerbach'ın metabolizmasına ne proleteryaya duyduğum aşk! Yalnızca sana duyduğum aşk!" diyerek sizi yanlışlamıyor mu, Lenin'i yanlışlamıyor mu?" denecektir. Eklenecektir, "Marks yabancılaşma alanının ve politikanın daraltıcı alanına ne güzel karşı çıkıyor değil mi?

Biz, Lenin sınıfsal ilişkilerin mantığını Marks'tan, Marks'ın şu şu yaklaşım ve sözlerinden öğrenmiştir" diyecek ve ekleyeceğiz, "Marks'ın sevgisi kendi içinde ve dünyaya bakışı ile uyumluydu. En önemlisi parçalanmış değildi."

Geçelim.

Son olarak özgürlükçülüğün ve malul ortodoksinin kıblesi olan bir dönemin Sovyetleri'ne bakalım. Panait Israti'nin 1929 yılında Sovyetler'e yaptığı gezi izlenimlerinden bir kesit aktarmak istiyorum. "Serbest aşk komünist gençlik -komsomol- arasında ve üniversitelerde oldukça yaygın. Bütün yazılarda gençlerin hakları dile getiriliyor. Birkaç sene önce, eski komünist militan, şimdi S.S.C.B.'nin Oslo bayan büyükelçisi olan Aleksandra Kollontai, *Eros'a yol verin!* diye haykırıyordu. Komsomol'un genç kuramcıları aşkın komünist toplumdaki eski bir "burjuva batıl itikatı" olduğunu iddia ediyorlar. Seks ihtiyacı, sağlığın korunması, soyun devamı, işte önemli olan bunlardır. Bu yolla en saçma tartışmalara varmak güç olmasa gerek.." Bir yanda doludizgin özgürlükçülük diğer yanda doludizgin sosyalizm. İlkine dolaylı bir örnek, "Şair Yesenin'in intiharının, birkaç sene önce, Moskova Teknik Sanat Okulu'nda (Vkutmas) bir intihar salgınına yol açtığı bana söylendi." İkincisine doğrudan bir örnek, "Genç bir şair, Komsomolun Merkez Komitesi'nin *Genç Muhafız* adlı dergisinde (..) fahişelik yoluyla aşkın sanayileşmesinin şarkısını söylüyor:

'Bakirenin evine gitmeyin -Onun masumiyeti süzgün bir kederle doludur- Küllenmiş pek çok şüphe göğsünü şişirir. Sen fahişede bir makinenin parlaklık ve gürültüsünü bulacaksın...'

'...Bu, tekniğin kudretli dehası'yla kırılan -aşkın zincirlerinin düşüşünü haber veren -gelecek asırların sesi- endüstrinin zafer türküsüdür..."(28)

Dikkat edilirse herkes şairdir, şiir ve özgürlükçülük belirlenimlidir.

Her iki ucu birbirine bağlayıp düğümleyerek devam edelim. Şimdi günümüz insanına başka açılardan da bakabiliriz.

Siyasetin öznesi, aranışların temeli olan insan: ne durumda?

Murat Belge, 1995 yılında Aktüel dergisinde yayınlanan bir söyleşide siyasal çürümeye değiniyor. Hasan Pulur 26 Şubat 1995 tarihli Milliyet'teki köşesinden aktarıyor: "Bana da şaşırtıcı gelen şeylerle karşılaşıyorum. İnsanlarla oturup sohbet ettikçe, başımıza hangi felaketlerin gelebileceğini konuşuyoruz. Mesela bir mecliste, RP'mi MHP'mi, diye bir konu açılıyor ve solcu olduklarından kuşku duymadığım insanlar, MHP diyebiliyor. MHP'nin gelmesi daha iyi, diyen biri, elbette Kemalizm çok daha iyidir diyecektir. Sosyal demokrat belediye başkanıyla konuşuyorum, o da MHP, aslında akıllandı, bu Kürt meselesi böyle giderse ben onlara da oy verebilirim, diyebiliyor... Biz tam esneklik, doğmatizmden uzaklaşmak, uzlaşmak filan derken bunları kastetmiyorduk. Demek ki, esnek de olmamak lazım. Kimisi esnek olun, deyince gidip MHP'ye oy veriyor. "Belge önemli bir konuya değiniyor. Ancak yakındığı sorun kendisini de kapsıyor. Şöyle ki Kemalizm ve MHP karşıtlığı olan bir insan olarak Belge, aynı duyarlılığı İslamcı kesimler için gösteremiyor. Sivil toplumcu İslamcılar gibi MHP'liler çıksa acaba durum çok mu farklı olur?

O halde, evet o halde eleştiri silahı, kapitalizmin bütününü hedeflemeli. Tabii o zaman sivil toplum da kalmaz.

Can Kozanoğlu sınıf bilincinin oturmuşluğunun önemli gelişmelere neden olacağını söylüyor. "İnsanlarda sınıf bilinci, geçmişte olmadığı kadar oturdu, en azından burjuvazi için bu böyle.." Kozanoğlu'nun bu gözlemi bugünkü Türkiye kapitalizmini değerlendirme açısından çok önemli. Bundan sonrasında ise Kozanoğlu yine önemli gözlemlerde bulunuyor, ancak siyasallaşmanın öznesi olan kitleler şeklindeki haklı aranışında 3 yıl önce yanlış bir yere gözünü dikiyor. Kozanoğlu 80 sonrasında aşağılanan politikanın Mesut Yılmaz ve Tansu Çiller'le birlikte değiştiğini, genç insanların politikaya heveslendiğini söylüyor. "Burjuva kökenli gençler içinde politikacı olmaya heveslenenlerin arttığını, hatta onların 20 küsur yaşlarında küçük lobiler, küçük baskı grupları, geleceğe yatırım olabilecek küçük oluşumlar temellendirmeye başladıklarını da görüyoruz." Doğrusu ben Can Kozanoğlu'nun yaptığı toplumsal kültürel çözümlemelerin siyasete uzanıldığında böylesine geriye itileceğini hiç düşünmemiştim. Ne yazık ki Kozanoğlu'da bir eliyle yaptığını diğer eliyle yıkmaktadır. Bunu birazdan tekrar örnekleyeceğim. Şu söyledikleri ise kendisinin soldan beklediğinin tersine doğru yanlarda taşıyor:

"..en azından benim dünya görüşümdeki insanlar için bu çok olumlu bir şey değil. Fakat hayatın, en azından gözlem düzeyinde şöyle bir kuralı var: Burjuvazi her zaman toplumda sürükleyici bir sınıf, o bir genel eyleme girdiği zaman ekonomik açıdan daha alt sınıflar da bir süre sonra onları izliyor." Bir düzeltme ve ek yapmak istiyorum, burjuvazinin eyleme girmesinin yanısıra bunalımının sonucu olarak da alt sınıflarda hareketlenme başlar. Bu "genel eylem" tanımından daha sınıfsal bir belirlemedir. İkincisi birazdan yine izleyeceğimiz gibi alt sınıflar "burjuva gençleri" yığını değildir. Benim alt sınıflardan anladığım, esasen küçük ve orta burjuvazi denebilecek bir sınıfsallıktır. Şu denirse bir oranda doğrudur; alt ve orta burjuva katmanların hareketlilik kazanması, emekçi kitlelerin hareketine özel bir ivme katar! Fakat Kozanoğlu bunu söylemediği gibi burjuva gençleri üzerinden alt ve orta burjuva katmanlarından bir hareket bekliyor. Bu tamamen yanlıştır. Ayrıca orta sınıfların hareketliliği burjuvazinin özgül bir noktasına, burjuva gençlerine bağlanarak, burjuvazinin "genel eylem" alanı ve Kozanoğlu'nun değinmediği bunalımından yalıtılmış oluyor.

"Bu burjuva gençlerinin politikayla ilgilenmeye başlaması bir süre sonra belli bir kitleselleşmeyi de beraberinde getirecek gibime geliyor. Bu kitleselleşme kendi bilincini, kendi mücadele alanını yaratabilirse, bu burjuva gençliğinin açtığı yoldan gidip ayrı bir yol çizilebilirse, hakikaten dönüştürücü, değiştirici bir yol çizme gücü yaratabilirse, özlediğimiz bir sürü gelişmenin adımını da atacaktır." (30)

Kozanoğlu, bir ara Cem Özer'in programlarının sonunda, "kendinizi sevin, kendinize güvenin" dediği burjuva gençlerinin güçlenen benliği (sınıf bilinçleri) alanına oynuyor. Elbette orada da toplumun bir izdüşümü olarak bir ayrışma yaşanacaktır, fakat bilinmeli ve unutulmamalı ki orada beklentilerin tersine pis sömürü ilişkileri ve insanın modern ve kaba yöntemlerle ezilmesi baskın bir yönelimdir.

Kozanoğlu"nun bu beklentisinin kendisi ile sınırlı olmadığını bilerek, Türkiye'de *burjuva devrimciliği* çağının yeniden yeşertilmek istendiğine dikkat çekmek istiyorum. Dönemi kapanmış bir devrimciliği sol adına yeşertmeye çalışmanın pek alasından teslimiyetçilik ve pasifizim olduğunu görmek gerekiyor. Ayrıca, burjuva da olsa, devrimciliğin tutarlı olabilmesi için tarihsel bir belirlenim alanının bulunması gerekir. Bu bağlamda, örneğin Jakobenizm' den, İttihat ve Terakki'den, Mustafa Kemal'den yalıtık bir burjuva devrimciliğinin yeşeremeyeceğini, bugünün burjuva düşüncesi açısından ise bunların "arkaik" kaldığını belirtmek gerekiyor. Özetle burjuva devrimciliği Türkiye'de ancak sosyalist devrimci bir hareketin varlığında yeşerebilir. O da 20. yüzyılın tarihselliğinde devrimci demokrasiye bayrağını teslim etmek zorunda kalacak ve onu *besleyecektir*. Bugünkü tablo ise, birçok sosyalistin kişiliksizce burjuva ideolojilere eklemlenmesidir.

Son yıllardasıkça gözleniyor; bir insan üç doğruyu, beş doğruyu dile getiriyor ama eskiden bazı sınavlarda olduğu gibi, bir yanlış bu üç beş doğruyu siliyor. Kozanoğlu ve solun birçok insanında bu sendrom yaşanıyor, bir çok önemli gözlem ve saptama, farklı bir paradigmanın içinde eriyor, siliniyor.

Aydın Engin biraz önce değindiğim burjuva devrimciliğinin devrinin kapandığını Cumhuriyet'teki köşesinde şöyle yansıtıyor: "Biz sosyalistlere acıyın. Biliyoruz, çok şeyi hakettik ama bu kadarını değil. Şöyle keyifle bir muhalefet yapabileceğimiz adam gibi, futbolu *'ayıcılık'* yapmadan, oyun kuralına göre oynayacak bir *burjuva düzeni* bile yok ortada...

Yani bu memlekete adam gibi bir burjuva düzeni gerekiyorsa, onu da mı biz kuralım.

İnsaf yani, insaf'.."

Mihri Belli ise 22 Kasım tarihli Demokrasi'deki köşesinde "Demokratik Sahlanış Gerek" başlığı altında şunları söylüyor: "..Bugün Mesut Yılmaz, bu çetelerin ulaştığı yerlere kadar gidilerek bunların etkisiz kılınmasında rol oynamanın kendi politik kariyeri bakımından ölüm kalım sorunu olduğunu kavramışa benzer. Bu girişiminde gerekli yürekliliği gösterebilir ve bizlere 'bu ülkede namuslu burjuva politikacıları da varmış' dedirtebilirse ne mutlu ona da bize de." Ne dersiniz, *insaf mı yazık mı?..*

Artık üzülmek değil hayıflanmak gerekiyor.

Engin Erkiner, bir yazısında 1987 yılında yapılan Sol Birlik zirve toplantısına ilişkin önemli gözlemlerde bulunuyor. Örneğin Ahmet Kaçmaz'ın sinirlendiğinde soğukkanlılığını kaybedip kabalaşması gibi. Bence bu (Mungan'ın kulakları çınlasın) önemli bir pisokojik gözlem. Ancak Erkiner'in yazısındaki en çarpıcı gözlem Behice Boran'a ilişkin olanı. Tartışma, genel demokratik bir parti mi, sosyalist bir parti mi konusunda odaklaşır. "Birden parladı *Behice Boran. 'Elbette sosyalist bir parti olacaktır'* dedi.

(...) Oturduğu yerde dikleşmiş, gözleri canlanmış, yüzünün anlatımı değişmişti. Kararlı, 'ben sosyalistim, yıllarca bunun için mücadele ettim' diyen bir yüz anlatımı vardı.

"*Nihat Sargın* söze karıştı, eliyle Haydar Kutlu'yu göstererek: *'Demokratik bir parti olsun diyor, efendim'* dedi. Biraz da bağırarak söylemişti bunları.

"*Behice Boran, Öyle mi!*" dedi ve sustu.

"Toplantıya ara verildi." Sonra toplantı tekrar başlar. Sonuç: "TKP, TİP'i tam olarak teslim almıştı." (31) Bu sonuca rağmen Erkiner şu çıkarsamayı yapıyor: "*Behice Boran* benim aklımda o taplantının ilk bölümündeki gibi kaldı. Hasta ve bitkin haline rağmen birden dikleşen, yüzüyle 'ben yıllardır bunun için mücadele ettim' diyen militan bir kadın olarak..." Tarihe sanırım zaman zaman böyle yaklaşmak gerekiyor, olayları tam olarak değerlendirip oradan ayıklanması gerekenleri tesbit etmek. Yoksa sosyalist hareket genel

olarak bir tarihsellikten ve özel olarak yerel-ulusal özgün değer birikiminden yoksun kalır. Tıpkı bugünkü gibi.

Tekrar sıfırdan: nesnel gerçeklik nedir?

Peki, sevgili Boran dahil birçok sosyalistin taşıdığı bu ikilikler nereden kaynaklanıyor. Bu sorunun yanıtını şu an bütünlüklü olarak verebilecek durumda değilim. Burada yalnızca konunun bir yanına değinmek istiyorum.

Sanırım en önemli halka, gerçeklik veya nesnelliğin algısındaki sorunlu yan ile başlıyor. Şöyle: "Gerçekliğin verileri düşünceyi belirliyorsa, düşüncenin gerçekliği dönüştürme işlevi yitmektedir.

"Gerçeklikle ilişkilenecek düşünce ilk olarak belli bir sistematiğe sahip olmalıdır. Bu, düşüncenin *gelecek toplum tasarımıdır*,(...)

"İkinci olarak, düşünce, ilişkileneceği gerçekliği kendi iradesi dışında nesnel bir varlık olarak tanımlayabilmelidir."(32)

Lyotard "aklın içine irade karışmıştır" diyerek yakınıyordu. Onun konusu, iradenin içine sokulmadığı aklın dehlizleri ve iradenin sızmayacağı bir nesnellikti. Tayfun Şen elbet böyle şeyler söylemiyor: Söyledikleri sonuç olarak postmodern gerçeklik algısını bir durum olarak kalıcılaştırmaya yönelik. Gerçeklik, bir kez iradenin, tarihsel-toplumsal öznenin kendisinden ve özne de gerçeklikten yalıtık olarak, tamamen ayrı ayrı şeylermiş gibi düşünüldüğünde gerçekten aralarında bir ilişki kurmak güçleşir. İnsan ve nesnellik, insan ve yaşam, siyasal özne ve nesnel gerçeklik; her durumda ilki olmaksızın ve ilkinin ikincisi içindeki devinimi olmaksızın tanımlanabilecek bir ilişki örgüsü sunmaz. Söylemek istediğim şu: Nesnel durum ve gerçeklik: bir, mutlaka öznenin de içinde yer aldığı bir somut durumdur; ikincisi, bu somut durumun herhangi bir açıklanışı ya da çekilen fotoğrafı, tıpatıp olmasa da öznenin durumunuda yansıtan nesnel gerçekliği anlatır. Çünkü, sözkonusu olan insansız bir otomasyon sistemi değil, toplumdur, toplumsallıktır, sınıfsallıktır. Ayrıca nesnel gerçeklik olarak bir somut durum mutlaka tarihsel, güncel ve yarına yönelikliği itibarıyla çeşitli izdüşümleri çelişkili bir tarzda aynı anda ilgili somutluğun içinde barındırır. Üstelik her somut durum, bir *sürecin* içinde yeralır. O halde Şen'in yaptığı gibi "düşünce ilişkileneceği gerçekliği kendi iradesi dışında nesnel bir varlık olarak tanımlama" durumuna düşerse felsefeyi ve siyaseti altüst etmiş olur. Bu yaklaşımın sonucu her zaman politik pasifizmi üretmeyebilir, ama her durumda felsefi pasifizmi üretir. Politik alanda ise perspektif pasifizmi olarak adlandırılabilir bu durum.

Şen'in değindiği ikinci unsur olarak "gelecek toplum tasarımı" ise ne kadar gerçekçi olursa olsun bugünü kurtaramayacaktır. Şen, olması gerektiğini ileri sürdüğü "sistematiği" bugün ayağını edilgen kılarak gerçekte parçalanmaktadır. Elbette insan düşüncesinin bugünkü hareketi, eylemi ile yönelimi arasında bir uyum, bulunmalıdır. Ancak geleceğe yönelim için ge-

lecek toplum tasarımı sistemli olarak kesinlikle şart değildir; gerekli olan esasen tarihsellik ve bugünün "bütünsel" bilgisi ve ancak bununla birlikte geleceğe dair önsel kurgularla oluşacak yeni bir bütünsel örgü gereklidir. Bu kadarı yeterlidir. Siyasal açıdan, bugünün hakkının verilmesi açısından, ütopyalarımız açısından bu kadarı yeterlidir.

Marksizm, ideoloji ve gerilim hattı

Bu noktada bir düşünce ileri sürmek istiyorum: Anti-kapitalist mücadele evresi ile sosyalizm arasında birebir bağ kurmamak gerekiyor. Aradaki zorunlu bağları elbette biliyorum. Ancak, dikkat çekmek istediğim nokta şu: nasıl ki devrim öncesi öncülük ile sonrasınınki arasında aynılık kurulması yaşamsal tehlikelere kapı açabiliyorsa aynı şekilde anti-kapitalizm ile sosyalizm süreçleri arasında kurgusal bütünlük aramamak gerekiyor. Bu yapılmadığı durumda anti-kapitalizmden eser kalmayacak; insanlar hapishanelerde, işyerlerinde, toplumsal yaşamın *bütün* alanlarında sosyalizm ekmeği ve kapitalizm kırbacı ile yaşamaya mahkum edilmiş olacaklardır. Bu kuruluğa ütopya da çare olamâyacaktır. Şimdi düşüncemi daha net olarak ifade edebilirim: Bugün için sosyalizm özel olarak yani kendi içinde ideolojileştirilmemelidir. Bugünün sosyalist idelojisi, esasen anti-kapitalist perspektif ile çerçevlenmeli, buradan bırakılacak bir açık uç siyasal devrim dolayımıyla sosyalizme bağlanmada yeterli görülmeli; başlı başına sosyalizmin ideolojileşebilmesi için bir toplumsal zeminin gerektiği bilinmelidir.

Burada Henri Lefebvre'ye geçmek istiyorum. Lefebvre ideolojiyi sorunlu bir alan olarak görüyor. Lefebvre, yeni düşünürler için, "ideolojiye dönük eleştirilerinde çok fazla ideoloji var" diyor. Kendisi ise şöyle düşünüyor, Patricia Latour ve Francis Combes aktarıyor: "*Hengi Lefebvre'e göre, toplumsal yaşamın (veya bir tercih yapılacak olursa, toplumsal ilişkilerin) bilgisi, ne ekonomik politikle (ne de hatta eleştirisiyle diye vurguluyor) ne tarihle, ne de psikoloji veya felsefeyle tüketilebilir*. 'Toplumsal-olan çok sık olarak, siyasal ya da ekonomik-olan içinde görünmez kılınmış ya da bunlara indirgenmiştir.'

"*Onun gerçek bir sosyoloji kurma tasarısının temeli de buraya dayanır; bu sosyoloji, (...) günlük yaşamın gerçek, yani 'eleştirel' bilgisinden doğacaktır.*"(33)

Lefebvre'nin oluşturmaya çalıştığı sosyoloji, kendisi yapmasa da kaçınılamayacak bir alana "siyasal ya da ekonomik olana" indirgenecektir. Çünkü sosyoloji mutlaka bir biçimde siyasetin emrine girecektir. Bu bir sosyoloğun da iradesinden bağımsız bir durumdur. Çünkü çözücü olan siyaset alanıdır. Bu, bir. İkincisi, günlük yaşamın gerçek eleştirel bilgisi, anti-kapitalist mücadelede toplumsal formasyonun çözümlenmesi açısından mutlak bir gerekliliğe tekabül etmektedir. Ancak bu bilgi, Lefebvre kaçınsa da

başlıca üç alana yayılacaktır. İlkini Lefebvre zaten sorunlu görmüyor, o teori alanıdır. Diğerleri ise ideoloji ve siyasettir.

Öte yandan Lefebvre'nin günlük yaşamı ele alışına da dikkat etmek gerekiyor: "*Ona göre günlük yaşam, tüm çelişkilerin, belirlenmiş yaşam ile yaratıcı yaşam arasındaki çatışmanın, yabancılaşmanın ve özgürleşmenin alanıdır.*" Günlük yaşam eğer belirli bir zamana sıkıştırılmış değilse bu söylenenler doğrudur. Ancak Lefebvre tarihsel bir süreç fikrinden belirli oranda yalıtık; teori ile ideoloji arasına mesafe koyma ve ideolojiyi olumsuzlama; siyasetten çok günlük yaşam eleştirisi üzerinde yoğunlaştığı için ulaştığı bir doğruyu daha baştan parçalı kılmış oluyor.

"*Henri Lefebvre'e göre günlük yaşamdaki değişiklikler, (geneldeki) değişimin ölçütünü oluşturmaktadır.*"(34) Bu önemli bir saptama olmakla birlikte, belirli bir sistem içindeki küçkü ya da büyük ama sistem içindeki yerdeğiştirmeleri anlatıyor. Bu yer değiştirmenin önemi aslında büyüktür. Bir koşulla, sözkonusu değişim ölçeklerinin siyaset dolayımıyla yeniden siyasallaştırılıp toplumsallaştırılması ve çözücü bir bir eylemle bütünlenmesiyle. Yoksa her gündelik yaşam değişikliği istendiği kadar genel değişiklik ölçütünü oluştursun, yine lokalleştirilebilecektir. Bu konuda kapitalizmin gündelik yaşam klavuzları olarak ideoloji, kültür ve siyaset, doğrudan burjuva ideolojisi olmayan diğer ideolojik motifleri de kullanarak akbaba gibi günlük değişimleri sarmalamaya çalışmaktadır. Bu nedenle sözkonusu değişim ölçütlerinin etkili olacağı bir kanala gereksinim vardır. Bu ise Lefebvre'de çok siliktir, daha doğrusu yoktur; politikayı övse de onu dışarda bırakacak bir yaklaşım var. Tıpkı Althusser eleştirisinde olduğu gibi, kendisi de teorisist bir zeminde kalıyor.

Lefebvre birçok batılı marksist aydının açmazını yaşıyor. Açmaz aynı anda doğrular ve yanlışların birlikteliğiyle yaşanıyor. "Marksizmin popülarizasyonu kuşkusuz ki onun en büyük talihsizliği oldu. Pedagagların elinde doğmaya dönüştü ve eleştirel niteliğini yitirerek ideoloji kertesine indirgendi." (35) Lefebvre iki nokta dışında haklıdır; ilki teorinin ideoloji dalıyımı olmaksızın hiçbir şeye yarayamayacağı, ikincisi de teoriyi siyaset eksenine kavuşturmaması. Bu noktada siyaseti teorik ve etik olarak olumlamak yetmiyor. Lefebvre herşeyi bilen, anlayan, ama müdahil olmaya niyetli olmayan bir bilge durumunda. "Marks ve Lenin'le politikayı ahlaklı kılmak için tasarlanan büyük çaba, Stalin'le siyasi immoralizme vardı." deniyor ama Marks ve Lenin'e dönülmüyor. Sonuç: "Tarihin akışını beklemek gerekir." (36) oluyor. Batılı aydın sorunlu alanı biliyor ve kaçıyor. Siyasal devrim ve toplumsal devrim arasındaki gerilim, yalnız Batılı değil Türkiye sosyalistini de getiriyor.

Rota: Doğu mu, Batı mı?

Sözkonusu yüksek gerilim hattında marksizmin külleri var. Hüseyin Hasançebi, bir yazısına "Mitterand öldü. 20. yüzyıl aradan çekiliyor" şeklinde başlıyor. "Doğu'nun genel eşitlikçi inancını sarsmayacak yeni bir özgürlükçü felsefeye duyulan ihtiyaç" ve bu bağlamda bir tartışmada "..eğer hala söyleyecek sözü kalmışsa ..bu kez marksizm Doğu'da modern sınıfların diliyle konuşmayacak, yığınların anarşizan yürüyüşünün arkasından gidecek.. toplumsal eylemin doğası içinde eriyip eylemin kendisi haline gelecek."(37) diyor Hasançebi ve bu sözlere sanırım pek inanılmasını da beklemiyor. Çünkü kendisi marksizmi bilir. Bildiği için, onun saygınlığına inandığı için, 20. yüzyıl aradan çekilirken bari marksizm de aradan çekilmesin diye, onu kötü bir marksist olarak yığınların anarşizan eyleminin içinde eriterek, tipik bir devrimci demokrat gibi davranıyor. Hasançebi, marksizmin sosyalist ideoloji üzerinden siyasal kanallarla buluşmasını öngörmeyip teorik, ideolojik, siyasal ve sınıfsal bağlamları itibarıyla onu Doğu mistisizminin içine atıyor. Bir başka yazısında aynı bağlamda şunlar söyleniyor: "Seçeneksiz toplum safsatası, tıpkı Türkiye dimdik ayaktadır safsatası gibi, sadece bir safsatadır. Bu durumdaki bir toplumun Refah Partisi gibi keyif verici uyuşturuculara meyletmesi şaşırtıcı değildir. Durum bu olunca kendini zorlamaya, özel sol seçenekler üretemediğimiz için kahrolmaya, Refah Partisi'nden çekinmeye hiç gerek yoktur. Çok uzak değil belki, ama yakın da olmayan bir geçmişe dönerek yaşamak zorunda olduğumuzu kavramak yeterlidir. Hazır, Enver Paşa da gelmişken, olaya bir kere daha 20. yüzyılın başındaki yerden bakabilir, üstünden atlayarak geçtiğimiz için bugün bizi geriye çekmekte olan kendi gerçeğimiz üzerinden bir yol bulabiliriz." (38)

Hüseyin Hasançebi, Batı'ya dönük aranışların getirdiği çöküntüyü ve Doğu'nun eşitlikçilik inancını veri olarak alıyor. Marksizmin özgürlükçü bir sosyalizm yaratamamış oluşu nedeniyle de, artık modern sınıfların diliyle değil, anarşizan yürüyüşün merkezsiz sınıfsallığındaki insanın kendiliğinden eylemini, Doğu'nun, bizim 20. yüzyıl başındaki gerçeğimiz içinde kendini bulacağını düşünüyor. "Yıkılıp gittiğimiz, galiba bu kendinde doğru olan bir yaşam gerçeğimizdir" diyor. Fakat "kendinde doğru" olanın gerçekten kurtuluş yolu olarak inanıldığından, ben emin değilim. Bu bir yana, "kendi gerçeğimiz" gibi aranışlar yabana atılmamalıdır. *Doğu'da yaşıyorsak Doğu'nun özgün renklerini yansıtan, bize özgü, yerel bağlamlı bir sosyalizm sevilmelidir. Ancak bu sosyalizm, Doğu mistisizmine ve geriliğine 'biz' adına yönelmemeli, modern olandaki insanlığın geleceğine yönelik olanla marksizm üzerinden buluşarak, marksizm ekseninden insanlığın kurtuluşu yürüyüşüne Türkiye'den kalkarak başlanmalıdır. Ne Batı ve Doğu tek başlarına herşeydir, ne de tek başına biri tukaka edilmelidir.* Yabancılaşma ve çöküntüye karşı çıkış, sorunsuz bir siyaset alanına yönelimi beslememelidir. Siyaset, sorunlarıyla birlikte güzeldir. Bu Batı'da da Doğu'da da böyledir. İkisi de mo-

dern sınıflardan ve marksizmden kaçamayacaktır. O halde bulunduğumuz coğrafyada modern olanın içinde boğuşacağız. Modern olanın ve Doğu'nun içindeki *arkaik olanı temizleyerek. Bu Batı'yı da Doğu'yu da sarsacaktır.*

Marks ve "Bilim Tutkusu"

Türkiye'de ve dünyada sosyalistler, özellikle 1989 sonrasında önemli bir sarsıntı geçiriyor. Sarsıntı, eski sosyalist ülkelerde eğer deyim uygunsa görünürde iktidar perspektifi, bizim gibi devrimini yapmamış ülkelerde ise sosyalist siyasallaşma alanındaki bağlamlarıyla kendini dışa vurdu ve bir çözülüş yaşandı. Gerçekte ise sorunun kaynağı sözkonusu eksiklikleri de içeren daha kapsamlı alanlara tekabül ediyor. Lenin'in çok özel duyarlılıkları ne yazık ki yolgösterici olamamıştır. Bu Lenin'in kusuru değildi elbet. Lenin'in duyarlılıklarının da içine oturduğu alan teori-ideoloji-siyaset ilişkisinde belirmektedir. Bilimsel teorinin aydınlatıcılığında ideoloji-siyaset ilişkisi konusunda başta Sovyet Marksizmi olmak üzere başarılı olunamamıştır. Siyasal alanın muazzam etkinlik boyutu, örneğin sosyalist ülkeler ve tüm sosyalist mücadeleler ile onların çok çeşitli bağlaşıklarının dünya yüzündeki etkinliği, teori ve ideolojinin siyaset içinde boğulması eşliğinde 20. yüzyıla önemli bir damga vurabilmiştir. Kusur, merkezde olan siyasette değil, yürütülüşündeydi. İşte burada teori ve ideoloji önem kazanmaktadır. Merkezde olan siyasetin de bir merkeze gereksinimi vardır çünkü. İhmal edilmek zorunda kalınan, giderek rasyonalize edilen yanlış buydu. Bu esnada yaşanan tüm doğmatikleştirilmiş siyasal adımlar ve bu durumun eşliğinde dile getirilen marksizme ilişkin doğruların bir dönem sonra yetersiz kalacağı, bugünden bakınca açıklığıyla görülebiliyor.

Konuyu daha açık bir şekilde koymak gerekirse, teorinin ideolojik kanallara duyduğu gereksinim her zaman mutlak ve önsel teorik doğrularla güvence altına alınmamıştır. Bu belirli bir noktanın ötesinde olanaklı da değildir. Çünkü teori-ideoloji-siyaset üçlüsünün sürekli birbirlerini pratik üzerinden beslemeleri gerekmektedir. Kapitalizmi çözümleyen marksizmin bu eylem sırasında çok güçlü teorik temeller sunduğu tartışmasızdır. Burada sorun teorinin her bir somut durumda yeniden ve yeniden pratik içinde üretilmesidir. İşte bu yapılmamış, somutluklar çözümlenmeksizin ya somut durumlar teorinin önüne konulmuş ya da körü körüne pratiğe atlanılmıştır. Kapitalizmin çözümlenmesi olan marksizm, kapitalizmin çözülüşündeki ideolojik dayanakların yetersizliği ve dolayım eksikliği nedeniyle siyasetin yürütülüş tarzının bütün yükünü üstlenmiştir. Tam da bu noktada bugün, "tarz eşittir marksizm" denerek büyük bir kolaycılıkla marksizme saldırılabilmektedir.

Türkiye'de ise solun marksist bölmesi özel bir eksiklikle de maluldur. Bu marksizmin yeterince bilinmemesidir. Kuşkusuz biliyoruz ki *bilmek* yetmemektedir, ama Türkiye'de bir de böylesi bir sorun vardır. Marksizmin te-

orik zenginliğinden dolayı çeşitli marksizm yorumlarının çıkması doğaldır ve aslında bu marksizmin yeniden üretilmesindeki motivasyonlardan birini de oluşturur. Yine de tartışmaların (aslında kimse birilerini karşısına alıp tartışma cesaretini veya uygar tutumunu da göstermiyor ya..) belirli bir düzeyin altında seyrettiğini belirtmek gerekiyor. Bu bilgi nosyonlarına ilişkin sorun, Batı'daki bir çok eski bulgunun bizde yeniymiş gibi sunumuna yolaçmasının yanısıra çaptan düşme, siyaset dışı aranış ve yorumlar çeşitli şekillerde boy göstermeye başladı. Dileyen post'un marksizmine, dileyen modernizmine, dileyen yeni soluna, dileyen özel duyarlılık noktalarına, dileyen aşka, dileyen edebiyatın ve şiirin ölçütü bulunmayan ego doruklarına, dileyen de ütopyaya, marksizmin bilim oluşuna veya marksizmi ilginç yöntemlerle estetize etmeye... başladı. Yol açılmıştı bir kere.

Bu geniş yelpazeye zaman zaman çeşitli konular üzerinden değinmeye çalışıyorum. Ancak bütününü ele almak olanaklı değil. Şimdi kısaca dil ve mantık oyunları içinde "defterin nasıl kapatıldığı"nın bir örneğini vermek istiyorum. Örnek, marksizmde daha çok bilimi gören ve onu öne çıkaran bir yayından. Orhan Gökdemir, *Teori ve Politika*'da Marks'ı düşünürler yani peygamberler kervanına kattıktan sonra Marks'ı Marks'la vurmaya çalışıyor. "Marx'ta bir şiddet vardır, ve şimdi bu şiddeti öne çıkarmanın tam zamanıdır. Şiddeti öne çıkarma ihtiyacı ise süreklilige yapılan vurgunun topyekün bir restorasyona dönüşmesinden kaynaklanmaktadır. Artık Marx'ın taşıyıcısı olduğu kültürü reddetmeden, onu devrimcileştirmek mümkün değildir.

Bir miktar filozof, bir miktar sosyolog, ama mutlaka yüzde elli iktisatçı olan Marx'ın daha fazla kabul edilebilir, ama daha az devrimci olması bizi şaşırtmamalıdır.

"Bundan böyle, yeni bir peygambere ihtiyaç yoktur; çünkü dini reddetmenin koşulları oluşmuştur.."(39) Aynı Gökdemir, kopuş, ayıklamak, hesaplaşmak, sahiplenmek gibi şeyleri de geveliyor yazısında. En iyisi ona açıklık, dürüstlük ve başka bir yazısında dile getirdiği "Kopernik devrimi ile uğraşmanın zamanı"nın gereklerini yerine getirmesini önermek.

Şimdi Marks üzerine, bir başka insandan birkaç aktarma yapmak istiyorum. "Bu akşam onu yatağında, yüzünde ölüm kasılmasıyla yatar halde görmeme karşın, bu dahiyane kafanın devasa düşünceleriyle her iki dünyanın proleter hareketini canlandırmaya son vermiş olmasını bir türlü kavrayabilmiş değilim. Hepimiz neysek, onun sayesindeyiz; bugünkü hareket neyse, onun teorik ve pratik etkinliği sayesindedir; o olmasaydı biz hala kargaşa pisliğinin ortasında olurduk." (40) Bu açıklığa sahip insanın adı Engels'tir.

Engels aynı gün Bernstein'a yazdığı mektupta aynı açıklıkla başka bir noktaya değiniyor. "Bu insanın, hem teori açısından, hem önemli anlarda pratik sorunlar açısından bizim için değerini, ancak onunla sürekli birlikte olmuş biri bilebilir. Onu geniş ufukları, onunla birlikte, gelecek uzun yıllar için sahneden çekilip gidecek. Geride kalan bizler, henüz o yetenekte değiliz.

Hareket kendi yolunda yürüyecek, ama onun şimdiye dek kendisini nice yıpratıcı hatalı yollardan kurtarmış olan sakin, zamanında yapılmış, enikonu düşünülmüş müdahalelerini özleyecek." 15 Mart'ta Sorge'ye yazdığı mektubunda da şunları söylüyor Engels: "Öyle olsun. İnsanlık bir baş yitirdi, hem de çağımızın en büyük başını. Proleterya hareketi yürüyüşünü sürdürecektir; ne var ki, her kez dahice ve tam bilgiyle vereceği açık ve çürütülemez öğüdü almak için Fransızların, Rusların, Amerikalıların ve Almanların kritik anlarda kendiliğinden yöneldikleri merkez yitirilmiştir. *Yarı aydınların, küçük yeteneklerin -hilekârların değilse- elleri serbest kaldı. Sonal utkudan hiç kuşku yok, ama sapmalar -kaçınılmaz olan- geçici ve yerel hatalar, şimdi daha sık olacak...*"(41) (abç-IKT) Lenin'den sonra da böyle oldu. Bunu Lukacs mükemmel bir Lenin çözümlemesinde inceledi..

Öte yandan Türkiye solunda bir Manifesto gereksinimi duyan sosyalistler var. İki örnek vereceğim. "Aradan 148 yıl geçti."; "ideolojik mücadele alanı da terk edilmeye başlanmıştır"; "Evet yenilginin gölgesinden sıyrılmak için bir manifestoya ihtiyacımız var. Bu manifesto ne çok yeni, ne de çok esk ibir manifesto olmalıdır. 1848 kadar yeni; 1976 kadar eski, ve bu manifestoyu yazmak için bugün ne Marks-Engels var, ne de Lenin; ama bu manifestoyu yazmak için, devrimci barutunu yitirmemiş bir avuç marksist-leninist yeter de artar bile. Ve bu manifesto artık sokaklarda, fabrikalarda yani barikatlarda yazılmak zorundadır.

"Tarih bize bunu mecbur kılmıştır"(42)

İkinci örnek, Ergun Adaklı'dan. Adaklı bilimsel gelişmeleri gereğinden fazla önemseyerek," ..120 yıl içinde bilimde öyle 'çığır açıcı' gelişmeler yaşanmıştır ki, diyalektik materyalizmin en temel ilkelerinin gelişimine, hem de biçim değişimine yol veren zeminler fazlasıyla olgunlaşmıştır" diyor. Adaklı bugüne kadar bu gelişmelerin marksist-leninistlerce irdelenmesinin yanısıra, yeşillerin seveceği bir terminoloji ile konuşuyor ve "sanayi uygarlığının aşılması" gerektiğini belirtiyor. Adaklı, Komünist Manifesto'nun "sanayi uygarlığına dayanan temel perspektifine bağlı kalarak" tıkandığını düşünmektedir. Yeni manifesto bilim kanallarında yazılmalıdır, demek istiyor Ergun Adaklı. (42) Bu kadar bilim merakı ve siyasetin "sanayi ötesi toplum" olarak komünizme bağlanması çok düşündürücü. Bu yeni manifesto aranışında Türkiye'ye ilişkin hiçbir şey yok.

Solda zaman zaman görülen bilim tutkusu, 70'lerin diyakeltiği yorumlayışıyla da bağlantılı. Şöyle ki, 70'lerde solun eğitim çalışmalarına göre marksizm, bilimleri ilişkin yasallıkları çözümleyerek diyalektiğe ulaşmıştır. Bu yaklaşım Marks öncesi diyalektik düşüncenin gelişimini bilmemekte; örneğin Hegel-Marks ilişkisini atlamaktadır. Diyalektik, bilimden değil önce felsefenin gözlem ve kurgusal alanında yeşermiş; sonra Marks ile birlikte bilimsel bir yöntem ve çözümleme aracı olarak tarihsel-toplumsal süreçlere

uyarlanmıştır. Engels'in *Doğanın Diyalektiği* ve *Anti-Dühring*'te yaptığı, bu yöntemle bilimsel alanların diyalektiği sergilemek olmuştur.

Bugün Türkiye sosyalist hareketinin bir sorunu tarihselci olamaması ise bir diğer sorunu da bugüne, yani kapitalizme karşı mücadele başlığının açılamaması, dolayısıyla bu yazıda değinilen aranışlar yanısıra bir de ütopyaya sığınılmasıdır. Ütopya belirli dengelerin kurulması durumunda bir sosyalistin bugününü güçlendirebilecektir. Bu dengeler, tarihsel belirlenim, bugünün anlamlandırılması ile kurulabilir. Ayrıca ütopyanın kişisel değil toplumsal bir bağlamı vardır. Bu bağlam bugünden ve yarınki mücadele ve güzelliklerden türetilmek durumundadır. Esin kaynağı olarak birçok, sayısız insansal ve toplumsal olay ve gereklilik sözkonusu olsa da ütopya toplumsal içeriğiyle genele maledilmeli ve çoğullaştırılmamalı, modaya uyarak çokkimlilileştirilmemelidir. "Bir düş harmanı ama her düş belirgin, ötekini boğmadan belirgin" denirse ütopya fazlasıyla lokalleştirilmiş olur. Ve ütopya, hadi komünizmi biliyoruz, sosyalistler açısından birden çok ütopya olarak ifade edilip, "ve ancak kendinden başka geleceklerin mümkünlüğü sözkonusuysa ütopya soluk alır" denirse, bu kez ütopyalar tartışmasının içinden çıkılamayıp bugün iyice unutulabilir. Evren B. sanırım böylesi bir tehlikeyi sezmemiş durumda. EEvren B.'nın şu görüşü ise ütopya konusunda daha gerçekçi bir yaklaşımı ifade ediyor: "Reel sosyalizm deneyiminde nerede taraf olmuşsak olalım, yine de yetmiş yıl yaşayan bu sistem birçok insan için bir ütopyayı, başka türlü olabilirliğin imkanını temsil ediyordu. Ve bu ütopyanın çöküşü herkesi etkiledi. Bugün yeniden düş kurarak mümkünü aşmak gerek."(43) Evren B.'nin son cümlesi öncelikle bugünü ve ulaşılabilir olan yarını ve sonrasını düşselleştiriyor; önceki cümleleri ise mümkünü düş değil siyasetin alanına sokuyor.

Birçok konuda olduğu gibi ütopyaya ilişkin de belirli bir açıklığa ulaşılması gerekiyor: Madem bu dünyada şu şu nedenlerden dolayı aşılması gereken bir kapitalizm vardır, özetle 'iyi' bir nesnellik vardır; o halde şu nesnelliğin içine daha fazla girelim, ama daha fazla özne olarak girelim de, şu ütopyalar da düşsellikten kurtulsun, biz de düş yorgunu olmayalım. "Freddy'nin Ölümü" adlı korku filminin yönetmeni, "İnsanların düşlerinde yarattığı 'şeyler' kontrol edilmediğinde yaratıcılarını yok etmeye yönelik birer canavara dönüşür" diyor. Elbette canavar korku sözkonusu olunca dile geliyor; siyasette ise sorun düşler ile siyaset dengesinin nasıl kurulacağındadır. Engin Erkiner bu konuda önce düş sağlamlığı üzerinde duruyor: "İnsanın düşlerine olan sağlam inancı, özellikle herşeyin yozlaşıp çürüdüğü, ya da yıkıldığı dönemlerde özellikle önemlidir." Kısacası, düşlerin yaşanılan egemen toplumsal ilişkilere karşı direnç ve mevcut anın ötesine geçebilme boyutunun sağlamlığıdır sözkonusu olan. Buradaki düş, insan düşünce ve eyleminin tarihsellik içinde sınanan, doğrulanan bir boyut eşliğinde geleceğe bugün üzerinden yönelir. Ardından Erkiner daha önemli bir noktayı dile getiriyor: "Ama sosyalist ütopya, sosyalist politikanın yerine geçmeye başlayınca; çürümeye

karşı direnç olmaktan çıkar ve çürümenin bir çeşidine dönüşür."(44) İşte bu noktada sosyalistlerin dikkatli olup, ütopyaya gereğince dur demeleri, gereğince yer vermeleri gerekiyor.

Benim aslında hiç ütopya olmayan ütopyalarımdan biri, bu ülkenin kadın ve erkek emekçilerinin sosyalist iktidarda yaz aylarında sahil yörelerine gidişinin organize edilmesi ve o emekçilerin "vay be, burjuvazi ağzının tadını biliyormuş. Bu memleket bizim bre, bizim" diyecekleri günleri duyumsamak.

Siyasal devrim ve toplumsal devrimin gerilim hattındaki sosyalizm

Teslim Töre, Türkiye sosyalist hareketinin siyasal devrim düzlemini aşmayan antiler (anti-emperyalizm vd.) politikası üretmekten öteye gidememesinden yakındığı bir yazısında, konuyu, birazdan değineceğim bilimin ifrada vardırılmasında olduğu gibi bir noktaya götürüyor. "Soruna bilimsel açıdan bakıldığı zaman; RP'nin solun sloganlarını ve politik kavramlarını kullanmasının nedeninin (..) solun üretmiş olduğu antiler politikasının kavram ve içerik olarak bir toplumsal devrim politikasından uzak, mevcut iktidar karşıtı, fakat kendi iktidarını kurma hedefli, siyasal devrim içerikli olduğu ve bu bağlamda RP'nin niteliği ile çakıştığı kolayca görülür." Töre, "makro boyutta bir sosyalist toplum projesini kitlelere sunmak"(45) gerektiğini söylüyor. Töre'nin RP'ni yanlış değerlendirmesi, konumuz açısından önemli değil. Önemli olan Töre'nin yaklaşımının kendisini iktidar sorununun uzağına yerleştirmesinde. Geleneksel solun iktidar perspektifinin başta Lenin olmak üzere somutlandığı siyasal devrimin yadsınması, gerçekte toplumsal devrimi uzağa itmektedir. Tek başına toplumsal devrim perspektifi, sivil toplumculuktan reformizmin çeşitli versiyonlarına, yeni sola, en iyisi salt demokratik devrim gerekliliğine uzanabilmektedir. Ancak günümüz dünyasının bir gerçeği, sosyalist kopuş seçeneği dışında herhangi bir seçeneğin vücut bulamayacağıdır. Eer sorun *kopuş* ise siyasal devrim olmaksızın kapitalizmin aşılması mümkün değildir. Siyasal devrim, iktidar perspektifinde somutlanıyor. Metin Çulhaoğlu'ndan izleyelim: "..iktidar perspektifinin temeli, canalıcı bir tarihsel saptamaya dayanır: siyasal iktidarın fethinin, kapitalizmin temel çelişkisinin en saf biçimde gelişmesinden ve bu çelişkinin geniş toplum kesimlerince bilince çıkarılmasından görelice bağımsızlaşması..." Çulhaoğlu'nun bu söyledikleri doğru ise, o halde esasen kitlelerin yaratıcı katılımını esas alan toplumsal devrim tek başına olanaklı değildir. Çulhaoğlu hemen ardından şunları söylüyor: "*Sonuçta iktidar perspektifi, siyasal devrim ile toplumsal devrimin maddi temeli arasındaki açı büyümesinin getireceği kuramsal, ideolojik, siyasal ve örgütsel görevlere hazır olma anlamını taşır.*"(46) Çulhaoğlu, siyasal devrim-toplumsal devrim arasına kalın bir çizgi çekerek bunların birbirlerini dışlamasını değil, gerilimin iktidar perspektifi üzerinden ele alınabileceğini debelirtmiş oluyor. Sosyalist harekette toplumsal devrim perspektifine sahip alanlar çoğu örnekte siyasal

devrime ısınmazken, siyasal devrimi savunan bizler bu devrimin toplumsal devrim-dönüşümler boyutuna geçiş için zorunlu olduğunu söylüyoruz, yoksa toplumsal devrimden tamamen yalıtık bir siyasal devrim kurgulamıyoruz. Sosyalistlerin bugün tarihe yüklenip çok büyük sonuçlar çıkarmaları sırasında, sorunun Ekim Devrimi'nde değil, sonrasında olduğunu anımsamalarını önermek istiyorum. Eğer Ekim'de de sorun bulunuyorsa, söylenecek birşey kalmamış demektir.

Son olarak Töre'nin, çok önemsediği bilim ışığında Lenin'in öncülük sorununa yaklaşımını, o dönemin atom çekirdeğine; bugünkü çok bileşenli partinin (ÖDP) ise "parçacıklar fiziği"ne (47) dayandırmasının anti-bilimsel ve siyasal öncülüğü dışlayıcı olduğunu belirtmek istiyorum.

Ekim'den Küba'ya

Sosyalist İşçi çevresi, Ekim Devrimi ile ilgili olarak Ankara'da bir panel düzenlemişti. Panelistlerden Sosyalist İşçi adına konuşan arkadaş, Ekim Devrimi'ni tamamen özgürlükçü bir devrim olarak açıklamıştı. Yapılan özgürlükçülük üzerinden bir modelleştirme idi. Gerçekte ise Ekim Devrimi, elbette özgürlükçü yanlar da taşıyordu, ama esasen bir siyasal devrim idi. Siyasal devrim ne kadar özgürlükçü olabilirdi ise, Ekim Devrimi'de o kadar olmuştur. Öte yandan geleneksel solun bazı kesimleri EEkim Devrimi'ni sanki hiç toplumsal devrim kaygısı yokmuşçasına siyasal devrimde dondurup modelleştirme eğilimindedirler. Her iki yaklaşım da Lenin'i anlayamayan bir yere oturuyor. Ekim Devrimi'ni bir toplumsal devrim olarak resmedip onu anlamamak ne kadar vahimse, onu ketum bir siyasal devrim olarak resmetmek de o kadar yanlıştır. Bu Ekum yıldönümünde çıkarılması gereken başlıca ders, iktidar perspektifinin her iki kesimin de kaçamayacağı, yadsıyamayacağı bir içerikle yeniden tanımlanmasıdır. Sanırım Metin Çulhaoğlu'ndan aktardığım yukardaki yaklaşım, böylesi bir işleve de sahiptir.

Küba Devrimi'nden başlıca iki önemli şeye dikkat çekilmesi gerektiğini düşünüyorum. Küba sosyalizminin özgün uğraklarına, yarattığı yenilikler ve sosyalist ülkelerin çöküşünden sonraki durumuna değinmeyeceğim. İki olguyu öne çıkarmak istiyorum. İlkini Küba'nın Türkiye Büyükelçisi dile getiriyor: "Fidel Küba'da mutlak bir otoritedir, ama bir iktidar asla değildir. Liderimizin kişisel tarzı ile elde ettiği sarsılmaz otorite tamamen kollektif olan iktidar aygıtı ile karıştırılmamalıdır... fiilen ülkeye liderlik yapan Fidel ile tarihe malolmuş Fidel arasındaki farklardan bir tanesi, ikincisinin daha fazla otoriteye sahip olması.."(48) Büyükelçi Jorge Castro, gerek bu durumdan gerekse Küba yönetiminde yapılan düzenlemelerden dolayı Fidel sonrasına rahat bakıyor. İkinci değinmek istediğim konu: Küba'lı komünistlerin ve Fidel'in salt iktidarı elde tutmakla sınırlı olmayan bir iktidar perspektifine sahip olmaları ve Fidel önderliğinin devrimci demokrasiden geleneksel sola

geçişteki etkileyici boyutudur. Bu öylesine etkileyicidir ki Fidel, bir SBKP Kongresinde, o durağan Kongreyi "hurra" nidalarıyla canlandırabilmiştir.

Türkiye sosyalistleri siyasallıklarından arınırken, sosyalizmi etik arayışlara heba ediyorlar. İsveç Sosyal Demokrat İşçi Partisi Başkanı Ingvar Carlsson'da sosyalizmi ekonomik toplumsal ve siyasal boyutlarından arındırıp "aşınmayan bazı ahlaki değerler" olarak değerlendiriyorsa, ortada Carlsson açısından değil ama bizim sosyalistlerimiz açısından bir sorun var demektir. Eğer bir etik aranıyorsa. İşte Marks, işte Lenin, işte Fidel ve yüzyılı aşan bir tarih. İşte 21. yüzyıla moralle, güçle girişin tarihsel ve güncel kaynakları.

Metin Çulhaoğlu'nun yayınlanmamış bir çalışmasında bütün bu yazı boyunca değinilen savrulmaların beslendiği bir alana değiniliyor. Çulhaoğlu başka bir bağlamda değinmiş, ancak ben bu yazının bağlamına da oturabileceğini düşünüyorum. Bu yazıdaki temel düşünce solun insanlarının savrulmasına bir sınır çekilmesi gerektiğine ilişkindir. Savrulma elbette bir nesnel durumda kök buluyor. Çulhaoğlu bu nesnel durumu şöyle açıklıyor: "Diğer kapitalist ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de sosyalist hareketin önündeki temel sorun, *sınıf mücadelesi alanı ile siyaset alanı arasındaki mesafenin açılmasıdır*. Bu sorunun sol tarafından tesbiti, biçimsel olarak çok farklı yerde olanların bir başka açıdan aynı yerde bulunmalarıyla sonuçlanmaktadır.." Sosyalistlerin çoğunluğu bu mesafeyi günümüzün egemen ideolojik ve kültürel formlarıyla daha da açmaya çalışıyor. Yapılması gerekense sözkonusu açı içinde bir devrim stratejisinin nasıl yeşertilebileceğidir. Bunun için Türkiye'ye dönüp bakmak yeterli. Burada yaratıcı marksizm alanı var. Ne dersiniz 21. yüzyıla bir de böyle girilebilir, değil mi?

Türkiye sosyalistleri olarak buna hazır mıyız? Hazırlanıyor muyuz?

NOTLAR

1-Necmi Gökçen; ÖDP'nin siyaset platformuna dair, *Söz* Haftalık Haber Yorum Dergisi, 26 Ekim 1996, Sayı 89, sf.17.

H.Gökçen; Şu ruh 'hali' merelesi, *Söz*, 19 Ekim 1996, Sayı:88, sf.17

2- Celal Üster; Dünya gençliği che'yi unutmadı, *Yeni Yüzyıl*, 26 Eylül

3- Gürsel Koral *Edebiyat ve Eleştiri*, Sayı: 26-27 Aktaran Koray Kılıç; *Sosyalist İktidar*, 15 Kasım 1996, Sayı: 73, sf.10.

4- Haydar Kutlu; "Liberalizm ve Marksizm Kalmayacak", *Nokta*, 10 Mayıs 1992, sf.17.

5- İskender Savaşır; *Tutku 2000-Dalgın Sular I*, Metis Yay., Birinci Basım Mart 1995, sf.23.

6- İ.Savaşır; age, sf. 35.

7- İ.Savaşır; age, sf. 89-90.

8- İ.Savaşır; age, sf. 120-121.

9- Thomas D. Docherty; Postmodernizm: Bir Giriş, *Post Modernist Burjuva Liberalizmi* içinde Çev.:Yavuz Alogan, Sarmal Yay., Temmuz 1995, sf.38.

10- T.D.Docherty; age, sf. 14.

11- T.D.Docherty; age, sf. 15.

12- T.D.Docherty; age, sf. 13.

13- Murathan Mungan; *Murathan 95*, Metis Yay., Şubat 1996, sf.53.

14- M.Mungan; age, sf. 74.

15- Ömer Laçiner; Geçen Ayın Birikimi, *Birikim* Aylık Sosyalist Kültür Dergisi, Ağustos 1996, 88, sf.8.

16- Teslim Töre; Tarihsel Toplumsal Olgular ve ÖDP, *Söz*, 16 Mart 1996, sayı:57, sf.18.

17- Frantz Fanon; Ezilenlerin Psikolojisi ve Yabancılaşma- *Siyah Deri Beyaz Maskeler*, Sosyalist Yayımlar, Çev. Mustafa Haksöz, Ağustos 1996, sf.215.

18- F.Fanon, age içinde, sf. 236-237.

19- Ergun Aydınoğlu; *Söylenmese de Olurdu*, Belge Yay., Mayıs 1996, sf.115.

20- Taner Akçam; Sevr ve Lozan ile bir dönem kapanmıştır, *Yeni Yüzyıl*, 29 Ekim 1996, Forum, sf.9.

21- Ataol Bahremoğlu; *Utanıyorum* Kültür ve siyaset, ideoloji ve ahlak, aydın sorumluluğu ve örgütlenme Üzerine, Çağdaş Yay., Ekim 1996, sf.107-108.

22- Eduardo Galonao; *söz mezbahası*, Görüşmeler, Gözlemler, Görünümler, Belge Yay., Çev.:Nesrin Oral, Temmuz 1996, sf.16.

23- Sezai Saroğlu; *Doğusu Batısı OLmayan Sözcükler*, Çivi Yazıları, Kasım 1996, sf.18 ve 16

24- Erkan Akkayüz; Günlük, Bu Üniversitenin bir dergisi var! *Abraxas*, sf.18.

25- Zafer Ekin Karabay; Barikatın Ardında Sevda Söylemleri, *gelecek* politika-bilim-kültür-sanat seçkisi, Haziran 1996, Yıl:1, Sayı:2, sf.36.

26- Yalçın Küçük, Zavallı Nazım, *Marksist Damar*, sf.11-12, 15.

27- Viladimir İlyiç Lenin, İnessa Armand'a 17 ve 24 Ocak 1915 tarihli mektuplar, *Sanat ve Edebiyat* içinde, Payel Yay., Çev.:Bülent Arıbaş, İkinci basım: Mart 1976, sf.216 ve 213.

28- Panait Istrati, *Sovyetler 1929* (Gezi Notları), Pencere Yay., Çev.:Türkan Beygu Oğuzertem, sf:91-92.

29- Can Kozanoğlu; Tek Kişilik Gemiler Denize Sığmıyor...", söyleşi, *İktisat* dergisi, Kasım 1993, sf:34-35.

30- Engin Erkiner; Uzaktan... Behice Boran, Avrupa ve Türkiye'de *Yazın* Kültür Dergisi, Yıl 12, Sayı:59, sf:14

31- Taygun Şen; Siyaset ve Çalışma Tarzı; *Söz*, 26 Ekim 1996, Sayı:89, sf.16.

32- Henri Lefebvre; *Yaşamla Söyleşi*, Sosyalizm, Günlük Yaşam, Ütopya, Belge Yay., Çev.:Emirhan Oğuz, Birinci Baskı: Nisan 1995, sf.52-53.

33- Henri Lefebvre; age, sf.54.

34- Henri Lefebvre; age, sf.72.

35- Henri Lefebvre; age, sf.75 ve 77.

10- T.D.Docherty; age, sf. 14.

11- T.D.Docherty; age, sf. 15.

12- T.D.Docherty; age, sf. 13.

13- Murathan Mungan; *Murathan 95*, Metis Yay., Şubat 1996, sf.53.

14- M.Mungan; age, sf. 74.

15- Ömer Laçiner; Geçen Ayın Birikimi, *Birikim* Aylık Sosyalist Kültür Dergisi, Ağustos 1996, 88, sf.8.

16- Teslim Töre; Tarihsel Toplumsal Olgular ve ÖDP, *Söz*, 16 Mart 1996, sayı:57, sf.18.

17- Frantz Fanon; Ezilenlerin Psikolojisi ve Yabancılaşma- *Siyah Deri Beyaz Maskeler*, Sosyalist Yayımlar, Çev. Mustafa Haksöz, Ağustos 1996, sf.215.

18- F.Fanon, age içinde, sf. 236-237.

19- Ergun Aydınoğlu; *Söylenmese de Olurdu*, Belge Yay., Mayıs 1996, sf.115.

20- Taner Akçam; Sevr ve Lozan ile bir dönem kapanmıştır, *Yeni Yüzyıl*, 29 Ekim 1996, Forum, sf.9.

21- Ataol Bahremoğlu; *Utanıyorum* Kültür ve siyaset, ideoloji ve ahlak, aydın sorumluluğu ve örgütlenme Üzerine, Çağdaş Yay., Ekim 1996, sf.107-108.

22- Eduardo Galonao; *söz mezbahası*, Görüşmeler, Gözlemler, Görünümler, Belge Yay., Çev.:Nesrin Oral, Temmuz 1996, sf.16.

23- Sezai Saroğlu; *Doğusu Batısı OLmayan Sözcükler*, Çivi Yazıları, Kasım 1996, sf.18 ve 16

24- Erkan Akkayüz; Günlük, Bu Üniversitenin bir dergisi var! *Abraxas*, sf.18.

25- Zafer Ekin Karabay; Barikatın Ardında Sevda Söylemleri, *gelecek* politika-bilim-kültür-sanat seçkisi, Haziran 1996, Yıl:1, Sayı:2, sf.36.

26- Yalçın Küçük, Zavallı Nazım, *Marksist Damar*, sf.11-12, 15.

27- Viladimir İlyiç Lenin, İnessa Armand'a 17 ve 24 Ocak 1915 tarihli mektuplar, *Sanat ve Edebiyat* içinde, Payel Yay., Çev.:Bülent Arıbaş, İkinci basım: Mart 1976, sf.216 ve 213.

28- Panait Istrati, *Sovyetler 1929* (Gezi Notları), Pencere Yay., Çev.:Türkan Beygu Oğuzertem, sf:91-92.

29- Can Kozanoğlu; Tek Kişilik Gemiler Denize Sığmıyor...", söyleşi, *İktisat* dergisi, Kasım 1993, sf:34-35.

30- Engin Erkiner; Uzaktan... Behice Boran, Avrupa ve Türkiye'de *Yazın* Kültür Dergisi, Yıl 12, Sayı:59, sf:14

31- Taygun Şen; Siyaset ve Çalışma Tarzı; *Söz*, 26 Ekim 1996, Sayı:89, sf.16.

32- Henri Lefebvre; *Yaşamla Söyleşi*, Sosyalizm, Günlük Yaşam, Ütopya, Belge Yay., Çev.:Emirhan Oğuz, Birinci Baskı: Nisan 1995, sf.52-53.

33- Henri Lefebvre; age, sf.54.

34- Henri Lefebvre; age, sf.72.

35- Henri Lefebvre; age, sf.75 ve 77.

36-Hüseyin Hasançebi; Aradan çekilen şey, *Söz*, 13 Ocak 1996, Sayı:48 sf.7.

37- H.Hasançebi; Durum çok mu vahim?, *Söz*, 17 Ağustos 1996, Sayı:79, sf.13.

38- Orhan Gökdemir, Süreklilik ve Kopuş Marks, Lenin, Althusser, *Teori ve Politika*, Güz 96, 4, sf.52.

39- Friedrich Engels; *Baro ile Barikat Arasında*, Liebnecht'e mektup, 14 Mart 1883, Sol Yay., Çev.:Necle Kuglin-Jört Kuglin, Birinci Baskı: Ağustos 1996, sf. 155.

40- F.Engels; K.Marks-F.Engels *Seçme Yazışmalar*-2/1870-1895, Sol Yay.; Birinci Baskı Ekim 1996, sf.164-165 ve 167.

41- Ergun Adaklı; Reel Politikanın Sonu I-II-III-IV-V, *Toplumsal Dayanışma*, 15 Ağustos 94, Sayı 23 ve Sayı: 24-25-26-27 Ocak 95.

42- Evren B.; Gelecek de bir gün gelecek, Sosyalist Demokrasi için *Yeni Yol*, Ekim 1996, sf.20-22.

43- Engin Erkiner; Ütopik Sosyalizmin Yeniden Doğuşu, *Sosyalist Politika*, Ağustos 1995, Sayı: 6, sf.47.

44- Teslim Töre; 'Antiler' politikasını aşmak, *Söz*, 27 Mayıs 1995, sf.7.

45- Metin Çulhaoğlu, Solun Analizi: Psikolojiden Siyasete Geçiş Mümkün mü?, *Sosyalist Politika*, Aralık 1994, Sayı:3, sf. 17.

46- T.Töre, Amaç ve araçta uyum; *Söz*, 25 Mayıs 1996, sf.15.

47- Jorge Castro; Geleceğimiz satılık değil, Söyleşi: Kemal Okuyan, *Sosyalist İktidar*, Sayı:74, sf.8.

KİŞİSEL BİR PLAN

Engin ERKİNER

Geçen sayıdaki yazının sonu, "artık yapılması gerekirden yapmaya geçmek gerek" diye bitmişti. Türkiye sosyalist hareketi, önemli belirlemelerin çok kullanılarak eskitildiği bir yer olmak özelliğini sürdürüyor. Sosyalist teoride "yapılması gerek"lerin yeni şeyler söylenmesi gereğini hisseden herkesin yazılarında sıralandığı bir dönemi yaşıyoruz. Daha somuta yöneliniyor gibi görülüyor, ama aslında çıkışsızlık olduğu gibi duruyor. Bir çıkış bulamamanın somutlanması sözkonusu şimdi. Şöyle ki:

Sosyalist teorinin (hangi yönde olursa olsun) yeniden düzenlenmesi gibi büyük bir konuda yapılması gerekenleri sıralamakla yetinmek, aslında çözümsüzlüğü daha da artırmaya yarar. Sorunları çözmek azmini taşımak da kendi başına fazla anlam taşımaz. Büyük bir konuda kararlılık eğer somut adımlara dönüşürse belirli bir sonuca doğru yönelir. Bu olmadığında sorunları sıralayıp yığmak çaresizliği artırmaktan başka sonuç vermez ya da tüm sorunlara birden kararlılıkla yönelen kişiler onların içinde kaybolmaktan başka yere ulaşamazlar.

Bu yazı "yapmaya geçmek" gerektiğini hisseden birisinin kendi somut planını ve bu planın hangi gerekçelerden hareket edilerek oluşturulduğunu açıklamayı amaçlamaktadır.

-I-

Somut adımlar atabilmek için genel bir yönün belirlenmiş olması gerekir. En önemli aşama, budur da denilebilir çünkü sonraki her türlü gelişmenin çevresini belirlemektedir. "Yapılması gerekir"i tekrarlayıp durmak en başta genel bir yönün belirlenememiş olduğunun göstergesidir. Burada en büyük tehlike "fazla genel" olmaktır. Örneğin "teorinin yenilenmesi gerekir" önemli bir saptamadır ancak fazla geneldir. Yenilenmekten ne anlaşılmaktadır ve nasıl yapılacaktır? "Sosyalist teorinin yeniden yapılanması" saptaması da böyledir. Bunlar hiç de ilerletici olmayan belirlemelerdir.

Doğruya yakın bir gelişme yönü belirlemek bilgiden çok bakış açısıyla ilgilidir. Kuşkusuz sosyalist teorinin olabildiğince fazla alanında geniş bilgi sahibi olmak önemlidir, ancak bilgi düzeyinin yükselmesiyle daha doğru değerlendirmeler yapmak arasında paralellikten söz edilemez. Burada geniş bilgiyle sağlam bakış açısının birleşmesi gerekir. Sağlam bakış açısı, sosyalist olmaya devam ederken olabildiğince nesnel olmaya çalışmak olarak ta-

nımlanabilir. Kolay gibi görünmekle birlikte hiç de öyle değildir. Özellikle bizler gibi bir dönemin sosyalist kültürünü azçok iyi özümsemiş olanlar için özellikle zordur. Sosyalist teori (temel bileşeniyle marksizm) uzun zamandan beri gerçeklikle bağını büyük oranda koparmıştı. Bu kopuş sosyalist ülkelerde daha fazlaydı ve neredeyse uç noktaya ulaşmıştı. Bunun hemen hepimizin bakış açısına getirdiği belirgin bir perdeleme vardır. Apaçık bazı olguları eksik görürüz ya da (görmek istemediğimizden) hiç görmeyiz.

Hiç bir teori, pratiğinden ayrı olarak düşünülemez. Hiç bir teori kendisince belirlenen koşullarda uygulanmamış ve önceden belirlenen sonuçlara ulaşmamıştır. Bu marksizm için de geçerlidir. Marksizmi her konuda uygulamak ama marksizmin kendisine uygulamaktan kaçınmak, ancak çıkabilecek sonuçları görmeye cesaret edememekle açıklanabilir.

Sadece Türkiye'de değil dünyanın birçok ülkesinde marksistler içinde yaşadıkları dünyayı kavramakta ciddi olarak zorlanıyorlar. Bu bilgi düzeyiyle ilgili bir sorun değildir; bakış açısıyla, bilinene başka yönden bakabilmekle ilgilidir. Marksizmin marksistlerin görme ve anlama düzeyini ciddi olarak sınırladığı bir durum karşısındayız. Gerçekte olanı değil, kafalarında olanı görüyorlar. Gerçeği düşünce ve inançlarına uydurmaya çalışıyorlar. Bu kişisel yetersizlik ya da hata sorunu değildir. Bu kadar çok sayıda insan, yıllarca ve neredeyse tüm dünyaya yayılmış şekilde, iktidarda ve muhalefette benzer "hataları" yapıyorsa, öncelikle gerçekte ne olduğunu görebilmenin ilk adımı kendini marksizmin çizdiği (ve dar geldiği açıkça belli olan) sınırlamalardan kurtarmaktır. Bazıları buna "marksizmin radikal olarak farklı bir yorumu gerekir" ya da aynı anlamda "marksizmin yeniden kurulması gerekir" diyebilirler. Yeterli olacağından kuşkuluyum ancak itirazım yoktur. Bu önümüzdeki iştir. Şu anda asıl önemli olan, adına isterseniz marksizmin egemen yorumu deyin, içinde hapsolduğumuz sınırlamalardan çıkmaktır. Bu sınırların en az 20. yüzyılın başından beri varolduğunu da unutmamak gerekir. Büyük başarı ve başarısızlıklarıyla bu sınırlar bugünkü dünyayı hatta kendimizi ve tarihimizi kavramanın önündeki en önemli engeldir. Bu aşılamadan sorunların içinde çırpınmanın ötesine gidilemez.

Türkiye sosyalist hareketinde eskiden -en azından yazmak anlamında- oldukça üretken olan çeşitli kişilerin bugün neredeyse yazamayacak duruma gelmeleri ya da hep aynı şeyleri yazmaları, yeni bir şey öğrenememekle ilgilidir. Kuşkusuz bir bölümü çok okuyor, ama öğrenerek bakış açısında değişiklik yapmak yerine, öğrendiğini bakış açısına göre değiştiriyor. Sonuçta ortaya çıkan çıkışsızlık sık sık teorinin güzelliklerine sığınılarak gizlenmeye çalışılıyor.

"Değişmeyen tek şey değişimdir." Bu diyalektik ilkeyi savunmak için komünist olmak gerekmez, ama komünistler özellikle sahip çıkarlar. Pratikteki durum ise oldukça farklıdır. Komünistlerin tutuculuğu sık sık muhafazakarlarınkini bile geride bırakmaktadır. Tutuculuk eskiye fazlasıyla

bağlanmak ve koşullara uygun bir değişim gösterememek, bu konuda oldukça geriden gelmek olarak tanımlanırsa eğer, dünyanın birçok ülkesinde komünistler en tutucu insanlardır. Komünistler için ciddi bir değişim sorunu vardır. Sosyalist çerçevede kalmak, başlanılan nokta ile ilgisiz yerlere savrulmadan yeterince değişebilmek bu kadar zor mudur?

Zorluk sahip olunan bakış açısının çok az esnek olmasından kaynaklanmaktadır ve bundan kurtulunmadan ilerlemek de olanaksızdır.

-II-

Sosyalist teorinin geliştirilmesinde (değiştirilmesinde) seçilen gelişme yönünden bağımsız olarak "yaşamış sosyalizm"in tarihinin iyi öğrenilmesi gerekir. Türkiye sosyalist hareketinde bu tarihin bilindiği söylenemez. Geçmişte bir ülkeyi, bir sistemi savunmanın gerekliliğiyle, onun tarihinin olabilecek en resmi yorumunu kabullenmek birbirine karıştırılmıştır. Türkiye sosyalist hareketinde SSCB, Çin, Arnavutluk ya da Küba, hangi sosyalist ülke özellikle savunulursa savunulsun, bu hatanın kapsamından çıkılamamıştır. Oysa ki, bu ülkelerdeki sosyalizm, arada varolan farklılıklara karşın genelleme düzeyinde ele alındığında, benzer sonuçlara ulaşmıştır. Bunu, kendimizi körleştirmedikçe, görmek zor değildir. Bu konuda ilk de olmayacağız. Dünyada bu konuda bazıları sosyalistler tarafından yazılmış önemli kitaplar vardır.

Örneğin sosyalist ekonomilerde (genelde tüm toplumsal yapıda) ortaya çıkan bürokrütik merkeziyetçilik, tarihsel koşulların ve subjektif faktörlerin yanısıra sosyalizmin kendisinden de kaynaklanmaktadır. Sosyalist üretim ilişkilerinin doğası bürokratik merkeziyetçiliğin gelişmesine önemli bir itki sağlar. Sosyalist bir yazar, Frank T.Fitzgerald, "Küba: Krizdeki Devrim" kitabında bu olguyu, en az görülebileceği bir ülkede incelemektedir. Fitzgerald bürokratik merkeziyetçiliğin ancak kitlenin ekonomik ve politik kararlara yoğun katılımıyla dengelenebileceğini savunmaktadır (Yazın dergisinin Kasım 1996 tarihli 73. sayısında kitabın özeti yer almaktadır).

Marksizm -en azından onun egemen versiyonu- (kısa Paris Komününü saymazsak) 74 yıl geniş bir ülkede ve 45 yıla kadar varan süreler boyunca da birçok ülkede iktidarda oldu. Büyük muhalefet hareketleri deneyimli olarak çeşitli ülkelerde daha da uzun bir geçmişe sahiptir. Bu tarihin başarıları yanında, insanlar öyle istememiş olsalar bile ortaya çıkan başarısızlıklarını öğrenmek ve üzerlerinde düşünmek zorundayız. Bir şeyi değiştirmek isteği ancak onu öğrendikten sonra daha ciddiye alınabilir duruma gelir.

-III-

Sosyalizm, bugün için geleceğe yönelik bir tasarımdır. Geleceğin bilimi olmaz (ya da böyle bir "bilim"e büyük bir ihtiyatla yaklaşılmalıdır, en fazla geleceğin "bilimsel öngörüsü" yapılabilir). Bugün savunulan ve çeşitli olgulardan çıkarılan en objektif sonuçlar bile gelecekte geçerli olmayabilir. Bugünün o "bilimsel" sonuçları gelecekte, önceden düşünülemeyecek bambaşka bir görünüm alabilir. Şurası açıktır: Kapitalizm eleştirisinde oldukça başarılı olan marksizm, yeni bir toplum kurmak ve bununla dolaysız ilgili yeni insan tipini yaratmakta başarılı olamamıştır. "Yaşamış sosyalizm" kapitalizmi en fazla zorladığı koşullarda bile, onun çerçevesinin dışına çıkamamış, o çerçeve içindeki zıddı olmaktan öteye gidememiştir.

Bu saptamalardan hareketle iki önemli sonuca varılabilir:

Birincisi; güçlü bir çağdaş kapitalizm eleştirisine dayanmayan sosyalist teori olamaz. Kapitalizmin önceki aşamalarını iyi eleştiren ancak son değişimlerinden pek haberi olmayan (ya da ne olduğunu anlamamış) bir teorinin, bugün için bile açıklayıcı ve eleştirici bir özelliği yoktur.

Türkiye sosyalist hareketinin çağdaş kapitalizm hakkında fazla bilgisi olduğu söylenemez. Bu konuda yayımlanan çeşitli yazılar ve hatta kitaplarda kullanılan veriler (ve bunların dayandığı değerlendirmeler) çoğunlukla 20 yıl öncesinindir. Bazı gelişmeler doğru olarak yakalanmakta ancak dünya kapitalizminin son 15-20 yıldır girdiği değişim azçok bütünsel olarak değerlendirilememektedir.

Çağdaş kapitalizmin özelliklerini (kültürü dahil), yarattığı insan ve toplum tipini daha iyi öğrenmek gerekiyor.

İkincisi; sosyalizmi marksizmin çerçevesi içinde düşünmek doğru değildir. Sosyalizm için bu dar bir çerçevedir. Eleştiride iyi olmak, eleştirilenin yerini alabilecek daha ileri ve gerçek bir seçeneği kurabilmek ve geliştirebilmekte başarılı olmak anlamına gelmez. Yakın tarihin de gösterdiği gibi, dönemin kapitalizm eleştirisindeki yetkinlikle, yeni bir toplum kuruluşundaki yetkinlik aynı şey değildir. Bu yalnız marksizmin sorunu da değildir, genelde Aydınlanma düşüncesinin aşamadığı bir ikilemdir. Sosyalizm büyük oranda kapitalizmin karşıtı olmaktan ibaret olmamalıdır. Böyle bir durum o karşıt tarafından belirlenmek anlamına gelir.

Burada bütünsellik sorunuyla karşılaşılır. Sosyalist teori yıllardan beri insan düşüncesini temsil etmekten uzaktır. Burada sorun, olanaksız bir bütünselliği kurmaya kalkışmak değildir, sosyalist teori ulaşılabilecek olanın da gerisindedir.

20. yüzyılda insan düşüncesi parçalanmış, parçalarda büyük bir ilerleme sergilenirken geneli içinde birleştirebilecek bir teori kurulamamıştır. Sorun büyük oranda "sosyalistlerin ihmali"nden kaynaklanmamaktadır. "Sosyalist

felsefe ihmal edilmiştir" gibi belirlemeler -gerçeği de barındırmakla birlikte- çözümleyici değildir. Böyle bir bütünleşme mümkün müdür? Sosyalist felsefe ihmal edilmeseydi şimdikinden daha ileri durumda olunur ancak yine de insan bilgisinin bütünlüğü kurulamazdı.

Geçmişteki bütünlük insan düşüncesinin (bunun dayandığı bilginin) darlığından kaynaklanıyordu. Bilgi arttıkça bilgisizlik azalır denilebilir, ama bu orantılı bir süreç değildir. Çözümlenen bir soru önceden bilinmeyen yeni soruları ortaya çıkarabilir (genellikle de böyle olur). İnsan bilgilendiği oranda bilgisizliğinin kapsamını daha iyi anlar.

İnsan kendi eylemini (ki bu onun her konudaki bilgisiyle yakından ilgilidir) ancak bir oranda teorileştirebilir. Bunun tembellik ya da yetersizlikle ilgisi yoktur, bir insanlık durumudur. "İnsanlığın içinde insandan fazla bir şey olmak" ancak kısa bir dönem için sözkonusu olabildiğine göre, geleceğe yönelik en "bilimsel" yaklaşımlarda bile bu insanlık durumunu ve getirdiği sınırlamayı dikkate almak gerekir. Bunun insana inançsızlıkla ilgisi yoktur. İnsana, onun yeteneklerine ve gelişme kapasitesine büyük inanç duyulmadan sosyalist olunamaz.* Her ne kadar 20. yüzyıl tarihi, Hegel'in "Tarih mezbahadır" sözünü önceki tüm yüzyıllardan daha fazla doğrulasa da, insanlar bu mezbaha içinde oldukça güzel şeyler de yapmışlardır. (Bu konuda önemli bir yazı için bkz. Ralp Miliband: The Plausibility of Socialism, New Review, sayı: 206, Temmuz-Ağustos 1994). İnsana olan sonsuz güvenin kaynağı marksizmden değil Aydınlanma düşüncesinden gelir ve "büyük güven", "sonsuz güven" demek değildir.

Marksizm, sosyalizm konusunda fazla ayrıntılı -ve tarihin de etkisiyle- fazlasıyla eklektiktir. Bu durum onun esnekliğini önemli oranda azaltmaktadır. Karşımızda olan, "Nasıl bir sosyalizm istiyoruz?" gibi ütopik sosyalizme yeniden dönüşle sonuçlanacak bir sorun değildir. Sosyalizm insan bilgisinin olabildiğince geniş bir alanı üzerinde yeniden kurulmalıdır. Bu konuda sıfırdan başlanmayacaktır. Teorinin ve pratiğin zengin bir birikimi vardır, sosyalizmin olmazsa olmaz genel özellikleri vardır. Birikim yeniden değerlendirilirken özellikle kaçınılması gereken, gelecek konusunda fazla somut olmaktır. Böylesi bir somutluk onu kendisine hedef seçen başarılı bir sosyalist hareketi fazlasıyla belirlemekte ve sosyalizm kapsamı içinde kalarak bile farklı seçeneklere yönelecek esnekliği kaybetmektedir.

Yazarın bu konuda genel bir yön belirleme dışında başka bir görüşü bulunmamaktadır. Dünyada "Sosyalizm: Alternatif Anlayışlar ve Modeller", "Marksizmin Yeniden Kurulması" vb. gibi kitaplar yayımlanmıştır ve yenileri de sıradadır. Bunları bile henüz okumamıştır. Bilginin önemli bir boyutunun bilgiyi seçebilmek olduğu bir dünyada yaşıyoruz. Genel bile olsa bir çerçeve belirlenmeden, teoriyi ve yaşanmışı kendinde somutlayan sorular soramadan okumak, bilgiyi yığmaktan ve sonunda içinde kendini kaybetmekten başka sonuç vermemektedir.

-IV-

Ülkemiz sosyalist hareketinde üzerinde hiç durulmayan bir konu var: Sosyalist teorinin en sağlam yanı olarak düşünülen diyalektik materyalizm hala o durumda mıdır? Birçok marksist, durumun böyle olmadığının farkında bile değildir. İdeolist teori son yıllarda ciddi bir gelişme göstermiştir. İdealizm kendini atomaltı dünyadaki araştırmaların sonuçlarına göre kanıtlamaya çalışmaktadır. Bunun yeni olmadığı söylenebilir. Yeni olan şudur: Maddeyi oluşturan temel parçacıklar insandan bağımsız olarak vardır, ancak onların çeşitli özellikleri öğrenilmeye (ölçülmeye) çalışıldığında, ölçme işlevinin özelliklerin belirlenmesinde önemli işlevi olmaktadır. Eskiden Heisenberg Belirsizlik İlkesiyle ifadelendirilen bu durum şimdi genel olarak ışığın özellikleriyle ilgili düzeye yükselmiştir. Işığın dalga ya da parçacık karakteri göstermesi yapılan deneyin türüne bağlıdır. Böylece ortaya "katılımcı evren" (deyim ünlü fizikçi Wheeler'e aittir) denilebilecek bir yapı çıkmaktadır.

Scientific American'ın Temmuz 1992 sayısında yayımlanan "Kuantum Felsefesi" başlıklı yazıda Wheeler, "Gerçek, ona sorduğumuz soruya göre belirlenmiştir ve bu nedenle 'olmak, tanımlanmaktır' demiş olan Berkeley haklıydı" demektedir. Cümlenin ilk bölümü doğrudur, gerçeğin belirlenmesinde sorulan sorunun işlevi önemlidir ve buradan katılımcı doğa anlayışının diyalektik materyalizme dahil edilmesinin gereği ortaya çıkmaktadır. diyalektik materyalizmin mevcut yasaları çerçevesinde bunun yapılması mümkün değildir, yeni yasalar eklenmesi gerekmektedir.

Burada önemli bir zorluk vardır. Sorun, konunun önemini anlamanın ve onunla uğraşmanın ötesindedir. Ülkemizde bu konuyla ilgilenen zaten çok azdır ve onların önemli bir bölümü de, konuyu öğrenmeden felsefesini öğrenmeye yönelmişlerdir. Oysa ki, diyelim Wheeler'in makalesini anlamak - matematik formüller içermemesine karşın- ancak o konuda eğitim görmüş olmakla mümkündür. Konuyu öğrenmeden felsefesiyle uğraşmak, "yanlış" olarak bile adlandırılamayacak yanlışlara yol açmaktadır.

Materyalizmle ilgili bir başka önemli konu evren anlayışıyla ilgilidir. İnsanın daima sahip olduğu bilgi düzeyinden daha ileride bir evren tasarımına ihtiyacı olmuştur. Bilgiyle tasarım arasındaki açığı felsefe kapatır. Bu anlamda Engels'in, bilimler geliştiği oranda felsefenin bilimsel gelişmelerin bütünleştirilmesine indirgeneceği görüşü doğru değildir. Felsefenin bilimsel gelişmeleri yorumlama ve bütünleştirmenin ötesindeki işlevi (eskisine göre değişiklik gösterse bile) sürmektedir.

Ülkemiz sosyalist hareketinde bu konuya ilgi çok azdır ve varolanı da sağlam bir ilgi değildir. Konunun kendisini öğrenmeden yorumunu öğrenmeye çalışmak ve doğal olarak herhangi bir araştırma yapmadan/ yapamadan aklına uygun gelen anlayışı kabullenmek görülmektedir. Örneğin "Bilim ve Ütopya"da, konuyu bilen bir kişinin, Rennan Pekünlü'nün yorumları doğru değildir. Ülkemizde sık rastlanan biçimde tepki temelindedir.

Dünya gericiliğinin kalelerinden birisi (Katolik Kilisesi) "Büyük Patlama Kuram"nı savunuyorsa, bizim varsayımlara dayanarak da olsa buna karşı çıkmamız gerekir! Böyle bir anlayış doğru değildir ve ilgili kuram materyalist bir tarzda da yorumlanabilir. Bunun ortaya konulması gerekmektedir.

Tepki temelinde teori üretmek ne yazık ki oldukça yaygındır. Papa II. Jean Paul, kısa süre önce, Darwin'in evrim teorisinin bir varsayımdan öte anlam taşıdığını ve Katolik öğretisiyle uyuşabileceğnii açıkladı. Kendi anlayışına göre de bir yorumunu yaptı. Şimdi Darwin'e karşı çıkmak mı gerekiyor?

Türkiye sosyalisti neredeyse dünyayı bilir ama kendi tarihini ve halkının özelliklerini bilmez (ya da çok az bilir). Sosyalist teorideki en yeni tartışmaları, gelişmeleri izlemek ve hatta bunlara katkıda bulunmak, eğer bunların uygulanacağı ülke tanınmıyorsa pratik bakımdan fazla bir anlam taşımaz. Teorinin geliştirilmesi de önemli bir devrimci görevdir, ama bu da sonuçta onun uygulanması için yapılmaktadır. Bir ülkenin tarihi ve bir halkın özellikleri yeterince bilinmeden, geçmişte sıkça yapıldığı gibi, şu ya da bu ülkeden ithal devrim teorileriyle bir şey yapılamaz.

Türk halkının ciddi bir kimlik sorunu vardır. Kürtlerin bir dönem kendilerine yoğun olarak sordukları "Ben kimim?" sorusu bugün Türk halkı için daha fazla geçerlidir. Kimiz biz? Avrupalıyız deniyor, aslında değiliz. Avrupalılık belirli yasalara ve tüketim kalıplarına sahip olmak ya da inanmaktan ibaret değilse eğer, bir kafa yapısı, bir düşünce, davranış ve ilişki tarzı, başka türlü duygular ise eğer, biz Avrupalı değiliz. Tarihimiz boyunca Avrupa'dan çok etkilendik ama değiliz. Neyiz biz? Ortadoğulu, Balkanlı, Avrupalı, Anadolulu ve belki biraz da Kafkasyalı... Bir halkta değişik kültürlerin ve kimliklerin karışmış olması iyidir, eğer onlar bütünleştirilebiliyorsa... Ne var ki, Türk halkında çeşitli kültür ve kimlikler bütünleştirilememiş olarak yanyana durur. Genel olarak "Doğu-Batı sentezi" yapalım derken ne Doğulu ne de Batılı olabilmiş, bunları bütünleştirememiş çok sayıda iki yüzlü insan çıkmıştır ortaya.

Türkiye sosyalist hareketi de aynı özelliklere sahiptir. Türkiye halkını Batılı ilan etmiş ve yapmaya çalışmış Cumhuriyet ideolojisinin bu anlamda en yakın izleyicisidir. Kimlik sorunu hakkında neredeyse düşünmemiştir bile. Nasıl düşünsün, ancak kendi kimliğini azçok bulabilmiş olanlar bu soruna eğilebilirler. Sonuçta insan aynaya bakacaktır ve göreceği toplumdan, sosyalistlerden ve kendinden korkmaması gerekir. Türkiye sosyalist hareketinde en az politik sorunlar kadar psikolojik sorunların da olması kimlik sorununa doğrudan bağlıdır (Bu nedenle olsa gerek, kimlik sorunu üzerinde yazanların neredeyse tümüne yakını örgütlü sosyalist hareket dışındadır, bazıları kendini sosyalist olarak da tanımlamamaktadır).

-VI-

Sosyalist teoriyle ciddi olarak uğraşan (ya da uğraşmak isteyen) herkesin kişisel bir planı olmalıdır. Çağlarının bütün bilgisini edinebilmiş ve yorumlayabilmiş teoriciler çoktan tarihe karıştılar. Uzmanlaşmak gerekiyor, ama bunun farklı bir uzmanlaşma olduğunu bilerek. Almanca'da "Fachidiot" denilen ve özellikle öğretim üyelerinde görülen, kendi konusunun dışında tümüyle cahil olmak uzmanlaşması değildir bu. Genele yönelik bir bakış açısına, çerçeveye sahip olmak ve bunun içinde uzmanlaşmaktır sözkonusu olan. Ülkemizde örneklerine sıkça rastlandığı gibi, hemen her konuda birşeyler bilmek, ama aslında hiç bir konuyu yeterince bilmemek işin kolay yanıdır. Bir konuda zor olan, ilk bilgilerin ötesine gidebilmektir.

Bu bir ekip çalışmasıdır. Kişilerin kendi çalışmalarını yürütmeleri ekip olmak özelliğini ortadan kaldırmaz. Önemli olan kendine bir plan yapmak ve bunun içerdiği konuları iyi bilmektir. Aynı işi farklı alanlarda ne kadar çok kişi yapabilirse, o kadar iyi olur. Doğrusu, her alanda en az birkaç kişinin bulunmasıdır, ama, işin gerçeği, insan malzememiz çok kısıtlıdır. Bu alanda durum özellikle zordur. "Cahillik insanı konuşturur" sözünü doğrulayacak düzeyde (hem de iddialı) bilgisizliğin yoğun olduğu bir ortamda, hangi konuda olursa olsun belirli bir düzeyin altına düşmemek, yanlış yapılsa bile onun kalitesinin yapılması gerektiğine inanmak, bunu başarmak, ancak insanın kendi kendisini ya da çok az sayıda insanın birbirini sürekli ileriye itmesiyle mümkündür.

İnanılmaz bir düzeysizlikle çevrilmiş durumdayız. 12 Eylül rejiminin toplumda yarattığı büyük çürüme sosyalistler arasında da etkisini yoğun olarak göstermektedir. Çürüme, karşı safa geçenler ya da herşeye küsüp köşesine çekilenlerle ilgili değildir sadece. Kendisini sosyalist olarak tanımlayanlar ve hatta örgütlü sosyalistler arasında da yaygın bir çürüme vardır. Örneğin, toplumdaki "köşe dönmecilik" ya da "kolay yoldan zengin olmak" anlayışının sosyalist saflardaki yansımalarından bir tanesi, kolayca yeni teoriler üretmek ve üstelik de bunu iddialı olarak yapmaktır. Bu konuda birkaç Türkçe kitap okumuş olmak, kendini "uzman" görmek için yeterli olmaktadır. Önemli bir konuda yayımlanmış Türkçe bir kitabın yorumu olarak başka bir kitap yazılabilmektedir. Bu konuda -ne yazık ki- birçok sosyalist yazarla, önemli hiç bir araştırma yapmadan uydurma kitaplar yazan, önceden yazılmış olanların yorumuyla yetinen Alevici yazarlar arasında fazla fark bulunmamaktadır. Herkes yanlış yapabilir, ama yapılan yanlış bile değildir. Bu durumda yazılan birçok teorik yazıyı okumak zaman kaybetmekten başka işe yaramamaktadır. Eleştiri yapılmalıdır, denilebilir, ama eleştirinin belirli bir düzey tutturabilmesi için eleştirilen yazının da o düzeye ulaşmış olması gerekir. Diğeri eleştirilmeye değmez. Eleştirinin sorumluluğu vardır, ama unutulmamalıdır ki, neyi yazarsa yazsın yazarın da bir sorumluluğu vardır. Kendine karşı ve okura karşı...

Çürüme ne düzeyde olursa olsun insana güvenmek gerek. Biraz geç oluyor, ama insanlar (yanlışlar içerse bile) kaliteli bir ürünle, bilgisizliğe hatta açıkça uydurmaya dayanan arasındaki farkı anlıyorlar.

KİMLİĞE DAYALI POLİTİKA ve SOL

Eric HOBSBAWM

Konuşmam, şaşırtıcı ölçüde yeni bir konu üzerine.(*) "Kolektif kimlik", "kimlik grupları", "kimliğe dayalı politika" ya da buradan hareketle "etniklik" gibi terimlere o kadar alıştık ki, bütün bunların, siyasal söylemin bugünkü dağarcığına ya da jargonuna ne zaman girdiklerini bile unuttuk. Sözgelimi, uluslararası Sosyal Bilimler Ansiklopedisi 1968 yılında yayınlanmıştır. Yani, 60'lı yılların ortasında yazıldığını söyleyebiliriz. İşte bu ansiklopedide, psikolojik kimlik konusunda Erik Erikson tarafından yazılanın dışında kimlik diye bir madde bulamazsınız. Erikson'un yazdıkları da, ne olduklarını keşfetmeye çalışan ergenlerin "kimlik bunalımı"na ve seçmenlerin genel kimliğine ilişkindir. "Etniklik" konusuna gelince. 1970'lerin başında yayınlanan Oxford İngilizce Sözlüğü'nde "etniklik", putperestlikle ve putperestlerin batıl inançlarıyla ilgili bir kavram olarak kısaca geçmekte, 18. yüzyıldan kimi alıntılarla belgelenmektedir.

Özetle, ancak 1960'lı yıllarda kullanıma giren terimler ve kavramlar var karşımızda. Bu kavramların nasıl yaygınlaştıkları, en rahat biçimde ABD'de gözlemlenebiliyor. Bunun bir nedeni, ABD toplumunun, kendi toplumsal ve psikolojik sağlık durumunu, kan basıncını ve diğer belirtileri izlemeye öteden beri meraklı olmasıdır. Ama asıl neden, kimliğe dayalı politikanın en açığının, yani etnik temele dayalı politikanın, Amerikan siyasal yaşamında hep merkezi bir yer tutmasıdır. Çünkü ABD Avrupa'nın her tarafından kitlesel göç almış bir ülkedir. Şöyle bir bakacak olursak, yeni etniklik, ilk kez Glazer ve Moynihan'ın 1963 tarihli Beyond the Melting Pot'unda karşımıza çıkar. Ardından 1972 yılında, Michael Novak'ın The Rise of the Unmeltable Ethnics'inde bu kez militan bir programa dönüşür. Belki söylememe gerek yok, biliyorsunuz: Bu kitaplardan ilki, bir Yahudi profesör ile şimdi Demokrat Parti'den New York senatörü olan bir İrlandalı'ya aittir. İkinci kitabın yazarı ise Slovak kökenli bir Katoliktir. Bütün bunların neden 60'larda ortaya çıktığını şimdilik bir yana bırakalım. Ama anımsatmama izin verin ki, 60'lı yıllar (en azından tarz yaratan ABD'de) kimliğe dayalı politikanın iki varyantının daha doğuşuna tanıklık etti: Modern (yani post-sufrajet) kadın hareketi ile gay hareketi.

Burada, 60'lardan önce insanların kendilerine kamusal kimlikleriyle ilgili sorular sormadıklarını söylemiyorum. Belirsizlik durumlarında, böyle sorular soruyorlardı. Bir örnek vereyim. Fransa'daki Lorraine sanayi kuşağının resmi dili ve milliyeti, bir yüzyıl içinde beş kez değişmiştir. Bu kuşağın kırsal yaşamı sınai ve yarı-kentsel bir yaşama dönüşürken, sınırları da son birbuçuk yüzyıl içinde yedi kez yeniden çizilmiştir. O zaman, burada yaşayan in-

sanların "Berlinliler Berlinli , Parisliler Parisli olduklarını bilirler; iyi de biz neyiz?" demelerine şaşmamak gerekir. Burada yaşayan insanlarla yapılan bir görüşmeye de atıfta bulunabiliriz. Diyorlar ki "Ber Lorraineliyim; Alman kültürü aldım, Fransız uyruğuyum ve kendi yöresel diyalektimle düşünürüm." (1) Aslında, insanların, çoğumuza doğal gelen, çok ve birleşik kimliklere sahip olmaları engellendiğinde, bu tür şeyler gerçek kimlik sorunlarına yol açmaktadır. İnsanlar "geçmişlerinden ve ortak kültürel pratiklerden koparıldıklarında" (2) bu sorunlar daha da ağırlaşmaktadır. Ne var ki, 1960'lı yıllara kadar, belirsiz kimliklerle ilgili bu tür sorunlar, siyasetin birtakım özel alanlarına sınırlı kalıyorlardı. Yani, siyasette merkezi bir yer tutmuyorlardı.

Ama, göründüğü kadarıyla bu sorunlar 1960'lardan bu yana giderek merkezi bir yer tutmaya başlıyorlar. Neden? Kuşkusuz, şu ya da bu ülkenin siyasal yaşamı ve kurumlarıyla ilgili birtakım özel nedenler vardır. Örneğin, ABD Anayasası'nın bu ülke için zorunlu saydığı prosedürler gibi. Örneğin, 1950'li yıllarda medeni haklar konusunda alınan yargı kararları gibi. Bu kararlar önce siyahlara uygulanmış, ardından kadınları da kapsamış, böylece diğer kimlik grupları için de bir model oluşturmuştur. Gerisini getirebiliriz: Özellikle partilerin oy almak için yarıştıkları ülkelerde, insanın belirli bir kimlik grubuna dahil oluşu somut politik üstünlükler sağlayabiliyor. Örneğin, bu tür grupların üyelerine pozitif ayırımcılık, iş bulmada kota vb. tanınabiliyor. ABD'deki durum budur. Ama, konu orayla sınırlı da değildir. Örneğin hükümetin toplumsal eşitliği sağlama uğraşları verdiği Hindistan'da, bir insanın kendini aşağı kasttan ya da yerli bir kabile mensubu olarak göstermesi, bu tür gruplar için tanınan iş olanaklarından yararlanmayı da birlikte getirebiliyor.

Ancak, bana kalırsa, kimliğe dayalı politikaların ortaya çıkışı, yüzyılın bu son çeyreğinde toplumun geçirdiği olağanüstü hızlı ve derin altüst oluşların, dönüşümlerin sonucudur. "Kısa 20. Yüzyıl Tarihi" adlı çalışmamın ikinci bölümünü oluşturan Aşırılıklar Çağı'nda bütün bunları anlatmaya ve anlamaya çalışmıştım. Ama bu, tek başıma bana ait bir görüş de değil. Örneğin Amerikalı sosyolog Daniel Bell de, 1975 yılında, "geleneksel otorite yapılarının ve daha önce bağlayıcı olan toplumsal birimlerin (tarihsel açıdan ulus ve sınıf) çözülmesi sonucunda etnik aidiyetin daha ön plana çıktığını" savunmuştu (3).

Aslında, bu dönüşümler sonucunda, hem ulus devletin hem de sınıf temelli siyasal partilerin ve hareketlerin zayıfladıklarını biliyoruz. Daha da ötesi, kapsamlı bir "kültürel devrim"in içinde yaşıyoruz. "Geleneksel toplumsal normların, dokuların ve değerlerin, gelişmiş dünyada yaşayan pekçok insanı kimsesiz ve çaresiz bırakacak ölçüde olağanüstü çözülüşüne tanık oluyoruz". Gene kendimden alıntı yapmama izin verirseniz: "'topluluk' sözcüğü, başka hiçbir dönemde, gerçek sosyolojik anlamıyla topluluklara raslanmasının iyice güçleştiği onyıllardaki kadar gelişigüzel ve boş biçimde kullanılmamıştır." (4). İnsanlar, başka her şeyin gelip geçtiği, kayıp gittiği bir dünyada, ke-

sinlikle ve sonsuza kadar ait olabilecekleri gruplar aramaktadırlar. Böylece, kendisi de Karayipler'den gelen Harvard'lı sosyolog Orlando Patterson'un çarpıcı biçimde saptadığı bir paradoks ortaya çıkmaktadır: İnsanlar belirli bir kimlik grubuna ait olmayı tercih etmektedirler; ama bu tercih, söz konusu insan her kimse onun mutlaka o özel gruba ait olmak dışında başka hiçbir seçeneği bulunmadığına ilişkin güçlü ve yoğun bir inanç sonucunda yapılmaktadır (5). Bu tür tercihlerin gerçekten yapıldığı kolaylıkla gösterilebilir. Örneğin, Kendilerini "Amerikan Kızılderilisi" ya da "Yerli Amerikalı" olarak tanımlayan Amerikalıların sayısı 1960'tan 1990'a kadar dört kat artarak yarım milyondan 2 milyona çıkmıştır. Bu artış, olağan demografik gelişmelerle açıklanabilenin çok ötesindedir. Üstelik, "Yerli Amerikalıların" yüzde 70'i kendi ırklarının dışından kimselerle evlendiklerinden, etnik anlamda kimin gerçekten "Yerli Amerikalı" olduğu da açık değildir (6).

Öyleyse, bu kolektif "kimlik" işini nasıl anlamalıyız? Bu kimliğin temelinde yatan, birincil bir gruba ait olma duygusunu nasıl açıklamalıyız? Bu konuda dört noktaya dikkatinizi çekmek istiyorum.

Birincisi: Kolektif kimlikler negatif olarak tanımlanmaktadırlar. Yani tanım, başkalarına karşı bir tanımdır. Biz kendimizi "bizler" olarak tanımlıyoruz; çünkü biz "Onlar"dan farklıyız. Eğer kendilerinden farklı olduğumuz bir "Onlar" olmasaydı, biz de kendimize "biz kimiz" diye sormak zorunda kalmazdık. Dışardakiler olmadan, İçerdekiler de yoktur. Başka bir deyişle, kolektif kimlikler, üyelerinin ortaklaşa sahip oldukları bir şeye dayanmazlar; bu insanların, "Ötekiler" olmama dışında, başka pek az ortaklığı vardır. Belfast'taki Birlikçiler ve Ulusalcılar, ya da başka türlü birbirlerinden ayrıştırılamayacak olan Bosna'lı Sırplar, Hırvatlar ve Müslümanlar (hepsi aynı dili konuşurlar, aynı yaşam tarzını sürdürürler, fiziksel görünüşleri ve davranışları da birbirine benzerdir) kendilerini ayıran bir noktada özellikle ısrarlıdırlar. Bu da dindir. Tersine bir örnek verecek olursak, çeşitli mezheplerden Müslümanları, Roma ve Rum katoliklerini, Rum ortodokslarını ve başka koşullarda birbirleriyle boğuşmaları pekala mümkün diğerlerini içeren karışık bir nüfusu "Filistinliler" olarak birleştiren, İsrailli olmamalarıdır. Zaten İsrail'in izlediği politikalar da bunu onlara sürekli olarak anımsatmaktadır.

Kuşkusuz, üyelerinin ortaklaşa paylaştıkları nesnel özelliklere dayalı kolektiviteler de vardır. Örneğin biyolojik cinsiyet ya da siyasal açıdan duyarlı bir konu olarak renk gibi fiziksel özellikler, nesnel özelliklerdir. Gelgelelim, kolektif kimliklerin çoğu, deriden çok gömlek gibidirler. Daha açığı, bunlar, en azından kuramsal olarak, kaçınılmaz değil seçmelidir. Organlarımızın kaderini belirleme özgürlüğü konusundaki günümüz modasına karşın, insanın örneğin kolunu yenilemesindense, gömleğini yenilemesi daha kolaydır. Kimlik gruplarının çoğu, nesnel fiziksel benzerliklere ya da farklılıklara dayanmazlar. Buna karşın, bu tür grupların hepsi, toplumsal olarak yapılandırılmış değil de "doğal" olduklarını iddia ederler. Örneğin bütün etnik grup-

lar, hiç tereddütsüz böyle yapmaktadırlar.

İkinci nokta: Gerçek yaşamdaki kimlikler, biricik (unique) özellikte değil, giyecek gibi birbiriyle değiştirilebilir ve birlikte giyilebilir şeylerdir. Çünkü, bütün kamuoyu araştırmacılarının da bildikleri gibi, hiçkimsenin tek bir kimliği yoktur. Bürokratik gerekçelerle de olsa, insanların, birçok özelliğin birleşimi dışında bir yoldan tanımlanmaları mümkün değildir. Gelgelelim, kimliğe dayalı politika, çok sayıdaki kimlikten birinin, izlenilecek politikayı belirleyeceğini ya da bu politikaya başat olacağını varsayar. Yani, eğer feministten, bu özellik kadın olmaktır; Antrim Birlikçisi isen Protestan olmak; Katalan ulusçusuysan Katalan olmak, gay hareketindeysen de eşcinsel olmak... Ardından, elbette başkalarından da kurtulmak zorundasın; çünkü, başkaları gerçek "sen" ile uyuşmazlar. İşte bu yüzdendir ki, her konuya maydanozluk yapan, her işe karışan bir ideolog olan David Selbourne, "İngiltere'deki Yuhidilerin İngiliz gibi görünmekten vazgeçmelerini ve Yahudi olarak "gerçek" kimliklerini tanımalarını istemektedir. Bu hem tehlikeli, hem de saçma bir şeydir. Dışardan bir yetkili böyle olamayacağını bildirmediği ya da fiziksel bir engel olmadığı sürece, her ikisini birden olmakta hiçbir pratik uyuşmazlık söz konusu olamaz. Eğer ben aynı anda ve evrensel anlamda hem itikadı tam bir Katolik, hem Musevi hem de Budist olmak istiyorsam niye olmayayım ki ? Böyle olmaktan beni madden alıkoyacak tek şey şu olabilir: Ya söz konusu dinlerin yetkilileri bana bunların hepsini kaynaştıramayacağımı söylerler, ya da görürüm ki, biri diğeri ile çeliştiğinden bu dinlerin ibadet kurallarını birlikte yerine getiremeyeceğim.

İnsanlar, genellikle kimlikleri birbiriyle birleştirmekte bir sorunla karşılaşmazlar. Bu da, kesitsel kimlik politikalarına göre genel politikanın temelini oluşturur. Çoğu kez, insanlar kimlikler arasında bir seçim yapma gereğini de duymazlar. Ya kimse onlardan böyle bir şey istemediği için, ya da bu oldukça karmaşık bir iş olduğu için. ABD'de yaşayanlardan etnik kökenlerini açıklamaları istendiğinde, insanların yüzde 54'ü bunu reddetmiş ya da herhangi bir yanıt verememiştir. Özetle, özel kimlik politikası, insanların doğal bir yönelimi değildir. Asıl büyük olasılık, böyle politikaların onlara dışardan dayatılmasıdır. Aynı, Bosna'da birlikte yaşayan, toplumsallaşan ve kız alıp veren Sırplara, Hırvatlara ve Müslümanlara, ayrışmanın zorla ya da daha az zalimce yollardan dayatılması gibi

Üçüncü nokta. Kimlikler ya da bu kimliklerin dışavurumu sabit, değişmez değildir; Michael Portillo'nun İspanyolluğu değil de Britanyalılığı tercih etmesi gibi, çok sayıdaki potansiyel kimlikten özellikle biri seçilmiş olsa bile, buna değişmez bir şey olarak bakmamak gerekir. Kimlikler de dönebilir, değişebilir. Hem de, gerektiğinde birkaç kez. Sözgelimi üyelerinin tamamı ya da çoğunluğu siyahlar ya da Musevilerden oluşan etnik olmayan gruplar, bilinçli bir tercihle etnik gruplara dönüşebilirler. Bu, Martin Luther King zamanında, Güney Hıristiyan Babtist Kilisesi'nde olmuştu. Bu söylenenin tersi de mümkündür. Resmi IRA, Fenian ulusçuluktan ayrılarak kendini sınıf örgütüne dönüştürmüştür ve

bugün bu parti İrlanda Cumhuriyeti'nde koalisyon ortağıdır.

Üzerinde duracağım dördüncü ve son nokta da şu: Kimliğin bizzat kendisi de değişen bağlama dayalıdır. 1920'lerin Oxbridge'inde, yardım alan, kart taşıyan gay topluluğu üyelerini anımsayalım. Bu insanlar 1929 çöküşünden ve Hitler'in başa geçmesinden sonra, kendilerinin de pek sevdikleri bir deyişle, "Homintern"den Komintern'e geçtiler. Burgess ve Blunt, "geyliklerini" kamusal alandan özel alana naklettiler. Bir başka örnek daha. Londra'da Latin ve Yunan Edebiyatı dersleri veren Profesör Pater'i anımsayın. Pater, Alman Protestanıydı ve Almanya'da yaşıyordu. Hitler iktidara geldiğinde, ülkeden ayrılması gerektiğini, çünkü Nazi standartlarına göre fiilen Yahudi sayılacağını düşündü. Oysa, o güne kadar böyle bir şey hiç aklına gelmemişti. Pater, daha önce kendini nasıl tanımlamış olursa olsun, şimdi başka bir kimlik bulmak zorunda kalmıştı.

Solun evrenselciliği

Peki, bütün bunların Solla ilgisi ne? Kimlik grupları hiç kuşkusuz Sol açısından merkezi bir yere sahip değildirler. Solun kitlesel toplumsal ve siyasal hareketleri, yani Amerikan ve Fransız devrimleri ile sosyalizmden esinlenen hareketler, koalisyonlardan ya da grupsal ittifaklardan oluşmaktaydılar. Ama bu hareketleri bir arada tutan, tek tek gruba özgü hedefler değil, her grubun, kendi özel hedefinin de içinde gerçekleşeceğine inandığı büyük, evrensel davalardı. Demokrasiydi, cumhuriyetti, sosyalizmdi, komünizmdi ve böyle şeylerdi. Bizim İşçi Partisi de, o büyük günlerinde, hem bir sınıfın, hem de başka şeylerin yanısıra azınlık ulusların ve göçmen toplulukların partisiydi. Böyleydi; çünkü parti eşitlik ve toplumsal adalet için mücadele eden bir partiydi.

Bu partinin özünde sınıf temelli bir parti oluşu yanlış anlaşılmamalı. İşçi sınıfının siyasal ve sosyalist hareketi, hiçbir zaman, hiçbir yerde, sözcüğün katı marksist anlamıyla proletaryaya sınırlı kalan bir hareket olmamıştır. Zaten, böyle sınırlı olsalardı, sosyalist hareketler belki bir tek İngiltere dışında bu kadar yaygın hareketler konumuna gelemezlerdi. Öyle ya, 1880'li ve 1890'lı yıllarda kitlesel işçi partileriyle sosyalist partiler baharda açan çançicekleri gibi ortalığı birdenbire sardıklarında, sınai kesimdeki işçi sınıfı birçok ülkede azınlık oluşturmaktaydı. Üstelik, sınıfın bu kesiminden pekçok kişi de sosyalist işçi örgütlerinin dışında kalmaktaydı. Birinci Dünya Savaşı yıllarında, sosyal demokratların, Almanya'nın yanısıra Danimarka, İsveç ve Finlandiya gibi ülkelerde yüzde 30 ile 47 arasında değişen oy oranlarına ulaştıklarını anımsayın. Oysa o dönemde bu ülkelerin sanayileşmiş oldukları söylenemezdi. Ayrıca, sosyalistlerin kendi hareketlerinde işçilere merkezi bir yer tanımaları, kesitsel bir anlama gelmiyordu. Ücretlilerin kesitsel çıkarları için uğraş verenler, sendikalardı. İşçi Partileri ve sosyalist partilerle bunlara bağlı sendikalar arasındaki ilişkilerin hep sorunlu olmasının nedeni, tam tamına, hareketin hedeflerinin sendikalarınkinden daha geniş olmasıydı. Sos-

yalist savın özünde yatan, insanların çoğunun kol ya da kafa emekçisi olmaları değildi; işçi sınıfının, toplumu değiştirmek için gerekli bir tarihsel etmen oluşuydu. Öyleyse, kim olursa olsun, eğer geleceği istiyorsa, işçi hareketiyle birlikte olmak zorundaydı.

İşçi hareketinin, 1970'lerin İngilteresi'nde olduğu gibi bir baskı grubuna ya da sanayi kesimindeki işçilerin kesitsel hareketine dönüşüp daraldığı durumlarda ise, genel bir halk hareketliliğinin ve geleceğe yönelik genel bir umudun potansiyel merkezi olma kapasitesi yitirilmiştir. Militan "ekonomist" sendikacılık, doğrudan işin içinde olmayanları düşman kampa itmiştir. O kadar ki, Thatcherci Tory politikası bu sayede ikna edici savlara kavuşmuş, geleneksel olarak "tek ulus" politikası izleyen Tory Partisi'ni (Muhafazakar Parti kastediliyor, m.ç.) işçi sınıfına karşı militanca sınıf mücadelesi veren bir güce dönüştürmenin gerekçeleri bulunmuştur. Bunlar yetmiyormuş gibi, proleter kimlik politikası, işçi sınıfını yalıtmakla kalmamış, işçi gruplarını birbirine düşürerek sınıfı bölmüştür de.

Bu durumda kimlik politikası sol açısından ne anlam taşır? Söylenmesi gerekeni vurgulayarak söylüyorum: Solun siyasal projesi evrenselcidir; bu proje bütün insanlar içindir. Sözcükleri nasıl yorumlarsak yorumlayalım, pu proje hisse senedi sahiplerinin ya da siyahların özgürlüğü için değil herkesin özgürlüğü içindir; Garrick Kulübü üyelerine ya da özürlülere eşit davranılması için değil, herkese eşit davranılması içindir; yalnızca eski Etonluların kardeşçe dayanışması için değil, herkesin kardeşçe dayanışması içindir. Oysa kimlik politikası, özünde herkes için değil, yalnızca belirli bir grubun üyeleri içindir. Bu söylenen, etnik ya da ulusalcı hareketlerde açıkça görülmektedir. İster sempati duyalım ister duymayalım, Siyonist Yahudi ulusculuğu yalnızca Yahudilerle ilgilidir. Geri kalanlara düşen, asılmak, ya da daha çok bombalanmaktır. Bütün ulusçuluklar böylediler. Ulusalcı hareketlerin, kendi kaderini tayin hakkını herkes için istedikleri yolundaki iddiaları, palavradan ibarettir.

İşte bu nedenle, Sol, kendini kimlik politikasıyla temellendiremez. Sol için İrlanda, tarihsel olarak, sömürülen, ezilen ve kurban edilen birçok insan topluluğundan birisini, ama yalnızca birisini oluşturuyordu. IRA türü bir ulusçulukta ise Sol, amaca yönelik mücadelede kimi durumlarda ittifak yapılabilecek güçlerden yalnızca birisi idi. Diğer durumlarda ise, gözler başka yerlere çevrilebilirdi. IRA'nın kimi önderlerinin II. Dünya Savaşı sırasında Hitler'den destek aranışına çıkmaları gibi. Bu söylenen, ister etnik ister başkası, kimlik politikasını temel alan bütün gruplar için geçerlidir.

Şimdi, Solun kuşkusuz daha genişleyen gündemi, çok sayıda kimlik grubunun, en azından kimi dönemlerde desteklenmesini öngörmekte, bu grupların da Sola bakacaklarını varsaymaktadır. Gerçekten de bu ittifaklardan kimileri o kadar eski, o kadar yakın olagelmiştir ki, iş bittiğinde Sol büyük şaşkınlığa düşmektedir. Yıllar süren evliliklerin birden bitmesinde olduğu

gibi. Örneğin ABD'de "etniklerin" (yani ülkeye kitle halinde gelen yoksul göçmenlerin ve bunların soyundan gelenlerin), öyle eskisi gibi otomatikman Demokrat Parti'ye oy vermemeleri sanki doğa dışı bir şeymiş gibi görünmektedir. Siyah bir Amerikalının Cumhuriyetçi Parti'den başkan adaylığının söz konusu olması da, pekçok insan için kolay inanılabilecek bir şey değildir (Colin Powell'ı kastediyorum). Ne ki, gerçekçi siyasetçiler bu konuya özel bir özen gösterseler bile, İrlandalı, İtalyan, Yahudi ve Siyah Amerikalıların Demokrat Parti'ye ilgileri, kendi özel etnikliklerinden ileri gelen bir durum değildi. Bu sayılanları biraraya getiren, eşitliğe ve toplumsal adalete duyulan özlemdi, bu ikisini geliştireceğine inanılan bir programın varlığıydı.

Ortak Çıkar

Gelgelelim, Solda yer alıp da kimlik politikasının derinliklerine balıklama atlayanların unuttukları şey, yukarıda söylenendir. 1970'lerden bu yana, solu azınlık grupların ve çıkarların bir koalisyonu olarak görme eğilimi vardır ve bu eğilim artmaktadır. Yani bu anlayışa göre Sol, etnik grupların, cinsiyetlerin, cinsel ya da başka türlü kültürel tercihlerin ve yaşam tarzlarının, hatta elleri iş karası eski sanayi işçilerinin bugün dönüşmüş oldukları ekonomik azınlıklar gibi azınlıkların bir koalisyonudur. Hadi bu yönelişin kökenlerini anladık diyelim. Ama yapılan, tehlikeli bir iştir. Çünkü, her şey bir yana, çoğunlukları kazanmakla azınlıkları üstüste koyup toplamak aynı şey değildir.

Birincisi, bir kez daha yineliyorum: Kimlik grupları kendileri içindirler ve kendileriyle ilgilidirler; başka hiçbir kimseyle değil. Tek ve ortak bir hedefler ve değerler dizisi ile birarada tutulmadıkları sürece grupların böyle bir koalisyonu, ancak ad hoc bir birlik olabilecektir. Savaşta, ortak bir düşmana karşı geçici olarak ittifak yapan devletler gibi. Onları ittifaka iten neden ortadan kalkınca, ayrılacaklardır. Zaten her şey bir yana, kimlik grupları Sola sol olduğu için bağlanmamışlardır; 'kendi davamız için nereden destek bulsak iyidir' diye Sola yönelmişlerdir. Örneğin kadın emansipasyonunu, Solla yakından ilişkili bir dava olarak düşünürüz. Gerçekten de, sosyalizmin başından bu yana, Marx ve Engels'den bile önce, kadın emansipasyonu sosyalizmle ilintili olagelmiştir. Ne var ki, tarihsel olarak bakıldığında, Britanya sufrajet hareketi 1914'ten önce bu ülkedeki üç partinin üçünün de hareketiydi. Parlamentodaki ilk kadın üye de, hepimizin bildiği gibi, bir Tory idi (7).

İkincisi, hangi retoriği kullanırlarsa kullansınlar, kimlik politikası içindeki fiili hareketler ve örgütlülükler, yaptırım ve yasama erkini kazanıncaya kadar ancak azınlıkları harekete geçirebilmektedirler. Ulusal duygular evrensel olabilirler. Ama, benim bilebildiğim kadarıyla, demokratik ülkelerde kendi bölgelerinde oy çoğunluğuna ulaşabilen tek bir ayrılıkçı ulusal parti yoktur (geçen sonbaharda Quebecliler böyle bir çoğunluğa yaklaştılar; ama o dönemde de hareketin önderleri tam bir ayrılık talebi anlamına gelebilecek şey-

ler söylememeye özen gösteriyorlardı). Böyle bir şeyin hiç olmayacağını, olamayacağını söylemiyorum. Yalnızca şunu söylüyorum: Tarihte, ayrılma yoluyla ulusal bağımsızlık kazanmanın en güvenceli yolu, hiçbir zaman, bu işi halkın oylarına bırakmak olmamıştır; önce şu ya da bu yolla bağımsızlık kazanılmış, iş ondan sonra oya dökülmüştür.

Bu arada belirteyim, bu söylenen, kimlik politikasına karşı çıkmak için iki pragmatik gerekçe sağlar. Kimlik politikası, dış zorlamaların ve baskıların olmadığı olağan koşullarda, ancak bir azınlık grubu, hatta hedef kesimin bile azınlığını harakete geçirebilmektedir. Bu yüzdendir ki, ayrı kadın partisi kurma girişimleri, kadın oylarını alma açısından pek etkili bir yol olmamıştır. Diğer gerekçe de şu: İnsanların bir, yalnızca bir kimlik sahiplenmeye zorlanmaları, onları bölüp birbirinden ayırmaktadır. Sonuçta, bu azınlıklar yalıtlanmaktadırlar.

Sonuçta, genel bir hareketi, kendi alanlarıyla ilişkileri bile kuşkulu azınlık baskı gruplarının özel taleplerine angaje etmek, başa bela açmak demektir. Bunun en açık örneği ABD'de görülmektedir. Bu ülkede belirli azınlıklara pozitif ayırımcılık uygulanması ve çokkültürlülükte aşırıya gidilmesi, bugün güçlü bir karşı tepki yaratmıştır. ABD örneğini verdim, ama bu sorun burada da vardır.

Günümüzde hem Sağ hem de Sol kimlik politikasını sahiplenmektedir. Ne yazık ki, salt bir azınlıklar koalisyonuna doğru çözülme tehlikesi Sol için çok daha fazla geçerlidir. Çünkü, aslında Solun sloganları olan Aydınlanma'nın büyük evrensel sloganları gerilemektedir ve bu da kesitsel sınırları aşan ortak çıkarların dile getirilmesi için bir yol bulunmasını güçleştirmektedir. Adına "yeni toplumsal hareketler" denilen hareketler içinde, söz konusu sınırları aşıp kapsayıcı olabilen, yalnızca ekolojisttlerdir. Gelgelelim, onların da siyasal çekicilikleri sınırlıdır ve muhtemelen de öyle kalacaktır.

Bununla birlikte, kimlik politikasının, ortak bir hitaba dayandığı sürece en azından tek bir devletin sınırları içinde kapsayıcı olabilecek bir biçimi vardır. O da yurttaş ulusçuluğudur. Konuya küresel açıdan bakılırsa, bunun evrensel bir hitaba aykırı düşeceği söylenebilir. Ama konuya bir de bugün hepimizin birlikte yaşadığı, ilerde de yaşıyor olacağımız ulusal devlet perspektifinden bakılırsa, bu söylenenin ortak bir kimlik sağladığı görülecektir. Benedict Anderson'un sözleriyle, bu, 'düşlenmiş bir topluluk'tur; ama düşlenmeye değmeyecek ölçüde gerçek dışı da değildir. Sağ, özellikle de işbaşındaki Sağ, bu perspektifi hep kendi tekeline almaya çalışmıştır ve bugün de aynı alanda maniplasyon becerisine sahiptir. 'Tek ulus Toryciliğinin' mezar kazıcısı Thatcherizm bile bu yolu denemiştir. Thatcherizmin eften püften ve ölüm halindeki ardılı Major hükümeti bile, karşıtlarını yurtsever olmamakla suçlayıp bir seçim yenilgisinden kurtulmayı ummaktadır.

Eğer durum buysa, o zaman Sol için, özellikle de İngilizce konuşan ülkelerdeki Sol için, kendisini tüm ulusun temsilcisi olarak görmek neden bu

kadar güç olmaktadır? (Burada ulustan elbette etnik bir varlık olarak değil, bir ülkede yaşayan bütün insanların oluşturduğu bir topluluk olarak söz ediyorum). Sol, böyle bir şeyi en azından deneyebilirdi. Neden denemedi? Herşey bir yana, Avrupa Solu, 1789'da Fransa'daki sınıflar içinde "Üçüncü Sınıf" (18. yüzyıl Fransası'nda din adamları ile soyluların dışında kalanlar, çeviren.) kimliğiyle bir sınıf ya da sınıfsal ittifak olarak işe başladığında, kendini, yöneten sınıf azınlığına karşı "ulusun kendisi" olarak deklare etmeye karar vermişti. Böylece Sol, siyasal 'ulus' kavramını yaratmıştı. Nihayet, böyle bir dönüşümü, Komünist Manifisto'da Marx'ın kendisi de öngörmüştü (8). Başka örnekler de verilebilir. Amerikan Solu'nun en yetkin gözlemcilerinden biri olan Todd Gitlin, The Twillight of Common Dreams adlı kitabında aynı konuyu dramatik biçimde ortaya koymuştur: "Eğer herhangi bir Sol, en azından makul bir biçimde, tüm halkın sesi değilse nedir ki ?..Eğer ortada halk değil de yalnızca halklar varsa, o zaman Sol da yoktur. " (9)

Yeni İşçi Partisi'nin Boğulmuş Sesi

Oysa, Solun ulusun kendisi olmak istemekle kalmayıp ulusal çıkarı temsil ettiğinin, Solun özlemlerine sempati duymayanlar da dahil genel kabul gördüğü dönemler de olmuştur. Örneğin ABD'de Rooseveltçi Demokrat Parti'nin siyasal egemenliğinin olduğu dönemde, İskandinavya'da ise 1930'ların başından bu yana. Daha genel bakıldığında, İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda Sol, Avrupa'nın hemen hemen her yerinde sözcüğün tam karşılığıyla ulusu temsil etmekteydi. Çünkü, Hitler ve yandaşlarına karşı direnci ve bu direncin zafere ulaşmasını temsil eden, Soldu. Böylece, 1945'ten hemen sonra Avrupa'daki siyaset sahnesine, yurtseverlikle toplumsal dönüşümün o ilginç evliliği egemen oldu. Britanya da bu dalganın dışında kalamadı. 1945 yılında yapılan bir plebisitte İşçi Partisi, en karizmatik ve muzaffer savaş önderinin başını çektiği tek-ulus Toryciliğine karşı, ulusu en iyi temsil eden parti olarak büyük başarı kazandı. Ülke tarihinin daha sonraki 35 yıllık gidişatı, bu noktada belirlendi. Daha yakın dönemde, Sola doğal bir bağlılığı bulunmayan bir siyasetçi olarak François Mitterand, tüm Fransız halkına önderlik edilebilecek en elverişli platform olarak Fransız Sosyalist Partisi'ni seçti.

Şöyle bir bakıldığında, Britanya Solunun, tüm ülke, yani tüm halk adına, itibardan düşmüş, eli ayağı tutmaz ve kokuşmuş bir rejime karşı sesini yükseltebileceği bir başka uğrağa gelip dayandığı görülüyor. Gelgelelim, Birleşik Kırallık'ta iktidara talip olanların ağızlarından "ülke", "Büyük Britanya", "ulus", "yurtseverlik" hatta "halk" sözcükleri o kadar nadiren duyuluyor ki!

Denmektedir ki, bugün durum 1945'tekinden ya da 1964'tekinden farklı. Denmektedir ki 'bugün ne siyasetçinin ne de seçmenin, herhangi bir hükümetin bir şey yapabileceğine fazla inancı vardır' (10). Eğer İşçi Partisi'nin, ulusa hitap ederken ve ulustan söz ederken sesinin bu kadar boğuk çıkmasının nedeni gerçekten buysa, ortada tam bir saçmalık var demektir. Bir kere, eğer yurttaşlar gerçekten de hükümetin fazla bir şey yapamayacağını dü-

şünüyorlarsa, niye şu ya da bu partiye oy versinler, niye zahmet edip de seçim sandığına gitsinler? İkincisi: Hükümetin, yani devletin kamu çıkarları doğrultusunda yönetiminin vazgeçilmez bir şey olduğunu ve hep böyle kalacağını da unutmamak gerekir. Öyle ki, hükümetlerin yerine evrensel egemenliğini kurmuş piyasayı geçirmeyi düşünen Sağ'ın uçuk ideologları bile, böyle bir utopya, daha doğrusu "distopya" için gene bu mekanizmaya gereksinim duyacaklardır. Diyelim bu uçuk ideoloji yönünde bir miktar yol alındı. Ama o zaman da, piyasaya yönelik tepki, eski sosyalist ülkelerin birçoğunda olduğu gibi, devletin toplumsal sorumluluklarını yeniden üslenmesini isteyenleri siyaset sahnesine geri getirecektir. 1995'te, yani eski düzenlerini coşku ve neşeyle terkettikten 5 yıl sonra, Doğu Almanların üçte ikisi, eski yaşamlarının ve koşullarının, bugün Alman medyasında yer alan olumsuz betimlemelere ve raporlara göre çok daha iyi olduğunu düşünmektedir. Gene bu insanların yüzde 70'i, 'sosyalizm fikri iyi bir şeydi, ama bizim siyasetçilerimiz yetersizdi' demektedir. Ve son bir nokta daha: Son 17 yılda, iktidarda olmanın büyük güç anlamına geldiğine inanan hükümetler yönetti bizi. Bu hükümetler, ellerindeki iktidarı, ülkeyi kesin olarak daha kötüye götürmek için kullandılar; bugün ölüm döşeğinde bile bu yola devam ediyorlar ve bir hükümetin yaptığını bir diğerinin değiştiremeyeceği saçmalığını bize yutturmaya çalışıyorlar. Oysa, devlet öyle çekilip gitmeyecektir. Devleti şu ya da bu yönde kullanmak, hükümetin işidir.

Hükümet olma, yalnızca seçilmek ve yeniden seçilmekten ibaret bir iş değildir. Bu, demokratik rejimlerde, her tür yalanın bol miktarda üretildiği bir süreçtir. Böylece seçimler, kimin hangi mali konuda hangi yalanı söylediğiyle ilgili bir yarışma olup çıkar. Ne yazık ki, zaman ufukları gazeteciler gibi sınırlı olan siyasetçiler, siyasetin sürekli kampanya mevsimi dışında bir şeyler de olabileceğini düşünmezler. Ama, iş bundan ibaret değildir. Hükümetin yapabileceği ve yapması gereken işler de vardır. İşin içinde ülkenin geleceği vardır. Bir bütün olarak halkın, yani ideolojik bir yutturmaca olarak "topluluğun" ya da para kazananlarla harcayanların (siyaset jargonunda 'vergi mükellefleri') toplamının değil Britanya halkının umutları ve korkuları söz konusudur. Bu halk, eğer bu yöndeki umudunu henüz büsbütün yitirmediyse, Dünya Kupası'nda herhangi bir İngiliz takımının zaferini kutlamaya hazırdır. Geçerken belirtelim: Bilimin gerilemesiyle birlikte, Britanya'nın gerilemesinin bir başka belirtisi de, takım sporlarında eskisi kadar başarılı olunamamasıdır.

Siyasetin bu boyutunu kavramış olması, Bayan Thatcher'in gücünü oluşturmuştu. Thatcher, kendi sözleriyle aktarıyorum, 'bir zamanlar yaptığımız büyük işleri artık yapamayız, gerileyişimizi durduramayız, bir zamanlar olduğumuzu bir daha olamayız' diye düşünen bir halkın başında olduğunu gördü (11). Kafası karışmış ve demoralize olmuş bu halka umut ve yürünecek yol gösterme gerektiğini farkettiği ölçüde diğer siyasetçilerden kendini ayırdı. Verdiği umut muhtemelen boştu, yürünecek yol diye gösterdiği ise kesinlikle

yanlıştı. Ama bu bile, Thatcher'in gerek kendi partisindeki gerekse dışarıdaki muhaliflerini silip süpürmesine yetti. Böylece ülkeyi değiştirip büyük bir yıkım yaratma olanağını bulabildi. Thatcher'in projesinin başarısızlığı şimdi açıkça görülmektedir. Bir ulus olarak gerileyişimiz durdurulamamıştır. Bu ülkenin insanları olarak, 1979'dakinden raha sorunlu, daha demoralize durumdayız ve bunu biliyoruz. Ama gelin görün ki, Tory sonrası yeni bir hükümet kurmaya tek aday olanların kendileri de başarısızlık ve yenilgi ürküntüsü içindedirler. Öyle ki, vergileri artırmama sözü dışında herhangi bir vaadde bile bulunamamaktadırlar. Bir sonraki seçimleri belki bu yoldan kazanabiliriz ve umarım böyle de olur. Ancak, Torylerin seçim kampanyasında ana temayı vergiler oluşturmayacaktır. Toryler, kampanyalarında sendikacılıktan, İngiliz ulusculuğundan, yabancı düşmanlığından ve bayraktan söz edip bizleri fenersiz avlayacaklardır. Bize oy veren insanlar bizim gerçekten farklı olduğumuza inanacaklar mı? Bize oy verenler, ya bu işi pek de önemsemeden, omuzlarını silkerek yapmışlarsa ne olacak? Yeni İşçi Partisi'ni yaratmış olacağız. İyi de, Britanya'yı düzene sokmak ve dönüştürmek için eski çabalarımızın bir benzerini gösterebilecek miyiz? Bu soruların yanıtları zamana bağlı.

NOTLAR

1-M.L. Pradelles de Latou, "Karmaşık bir Şebeke Olarak Kimlik", C.Fried (ed.), Minorities, Community and Identity, Berlin 1983, s. 79. 2 Ibid., s. 91

2-Daniel Bell, "Etniklik ve Toplumsal Değişim", Nathan Glazer ve Daniel P. Moynihan (Ed.), Ethnicity: Theory and Experience, Cambridge, Mass. 1975, s. 171.

3-E.J. Hobsbawm, The Age of Extremes. The Short Twentieth Century, 1914-1991, Londra, 1994, s. 428.

4-O. Paterson, "Etnik Tanımlamanın Sonuçları", Fried (Ed.), Minorities: Community and Identity, ss. 28-29.

5-Todd Gitlin, The Twillight of Common Dreams, New York 1995, ss. 162, 109.

7-Jihang Pak, "1913'te Britanya Sufrajet Eylemcileri", Past & Present, no. 120, Ağustos 1988, ss.156-157.

8-"Proletarya ilk önce siyasal üstünlük elde etmek, kendisini ulusal sınıf durumuna yükseltmek ve kendini bir ulus olarak kurmak zorunda olduğundan, henüz kendisi de ulusaldır, ama burjuva anlamda değil" (Karl Marx ve Friedrich Engels, The Communist Manifesto, 1848, II. Bölüm. Özgün (Almanca) metinde 'ulusal sınıf' denilmektedir. 188 tarihli İngilizce çeviride ise "ulusul öncü sınıfı" sözleri geçmektedir.

9-Gitlin, The Twillight of Common Dreams, New York 1995, s. 165.

10-Hugo Young, 'Masmavi Berrak Denizde Hiç Dalga Yok', The Guardian, 23 Nisan 1996, s. 13.

11-Zikredildiği yer, Eric Hobsbawm, Politics for a Rational Left, Verso, Londra 1989, s.54.

New Left Review, no. 217,
Mayıs-Haziran 1996

Enstitüsü'nde verilen konferansın metnidir.

SİP'E KISA MESAJ: MERAK ETMEYİN BİZ BECERİRİZ...

Cihan KESKİN

Bir yılı bitiren yazılar genellikle zor yazılar olmuştur. İnsanın oturup kazanımlarıyla, yenilgileriyle, hataları ve doğrularıyla bir bilanço hazırlaması gerçekten zordur. **Sosyalist Politika** kitap dizisinde de bu sayı, ağırlıklı olarak 96'yı irdeleyen bir sayı olacak. Türkiye solunun geneline, Türkiye'ye ve Dünya'ya bakacağız bu sayıda.

Ben de uzun süredir izlediğim ve Türkiye solu için gerçekten de önemli saydığım SİP'e, "Sosyalist İktidar" gazeteleri ile bakmaya çalışacağım.

SİP'e bakarken "Sosyalist İktidar" gazetesini seçmenin üç ana nedeni var. Bunlardan birincisi, 96 yılı boyunca çeşitli vesilelerle, 95 Aralığında da EBÖB kanalıyla birlikte çalışma şansını yakaladığımız SİP'li arkadaşların konuşmayı pek sevmeyen ve dışa açılmayı reddeden tavırlarından dolayı, kendileriyle gerekli teması kurma şansım olmamasıdır. İkincisi 86 Kasımından bu yana çıkan ve SİP'lilerin haklı olarak övündükleri "Gelenek" kitap, dizisinin çıkışındaki aksamaların (93'den bu yana bir tek 94 yılında 4 sayı olarak çıkabildi.) 96 yılında iyice artması ve içeriğin artık teorik dergi iddialılığını taşımaması. Üçüncüsü ise, belki de bu yazıyı yazmamdaki en önemli gerekçedir. "Sosyalist İktidar" gazetesinde Aydemir Güler"in "bizi burjuva medyasının nüfuz edemeyeceği emekçi ve aydın hücrelerine ulaştıracak araçlarımızın dikilmesine sıra geliyor. "cümlesiyle verilen yeni bir yayın organı müjdesinin, daha sonra sırasıyla 65. sayıda "sol kroşe" köşesinde (23.8.96) "Bu yazı işte böyle bir aracın kent merkezlerinde bu kavgaya aracı olacak bir yayının olgunlaşmasına işaret etmektedir. "sözleriyle K.Okuyan'ın, 68. sayıda ise yine A.Güler'in "şimdi sonbaharla beraber Türkiye solunun topluma açılan pencerelerini çeşitlendirmek, renklendirmek yönünde atacağımız adımların son rötuşlarını yapıyoruz. "diyerek müjdeyi yinelemeleri sonucudur.

YENİ BİR YAYIN ORGANI

Yazının giriş bölümünde Aydemir Güler ve Kemal Okuyan'ın yazılarından verdiğim örneklerde SİP'in yeni bir iletişim aracının hazırlığında olduğu anlaşılıyor.

Türkiye'li bir sosyalist olarak bu ülkede yeni bir yayın organı çıkartmanın

zorluklarını çok iyi biliyorum. Bunu bilmeme rağmen SİP gibi Leninist temelleri sahiplenen bir partinin sonbaharda başlatacağını ilan ettiği bu projenin Ekim ayının sonuna gelmemize rağmen hala başlatılmamış olmasını da pek anlamıyorum.

Bu projenin böylesine gecikmiş olmasına iki gerekçeyle karşı çıkıyorum. Birincisi, yukarıda da belirttiğim gibi, Leninist öncü bir partinin en önemli özelliği, verdiği sözleri zamanında yerine getirmesi gerekliliğidir. Eğer bu gerekliliği yerine getiremezler, bu konuda rahat davranırlarsa o, çok eleştirdikleri ÖDP'den ve diğer açık sol partilerden söylem keskinliğinden başka bir farkları kalmaz.

İkinci gerekçem ise, yine sosyalist iktidar gazetesine dayanıyor. Aynı gazetenin 20.9.1996 tarihli 68. sayısında A. Güler Türk solunun zamanını boşa harcaması konusunda şunları söylüyor "Türkiye solunun bütünü açısından bir mola/tatil/yenilik evresi olarak geçen 4 aylık süre..." Aydemir Güler bu 4 aylık süreyi 1 Mayıs'tan sonraki dönemle başlatıyor. Yani, Mayıs ayının önemli bir bölümü ile Haziran, Temmuz ve Ağustos aylarındaki gerilemeden bahsediyor. Bu cümledeki bir diğer önemli konu ise şu: Güler, 'mola', 'tatil' ve 'yenilik evresi' diye adlandırdığı bölümde SİP haricindeki diğer yapılara ki bunlara sadece yasal sol partiler değil Devrimci Demokratlar da dahildir. 'Mola' ve 'tatil' yakıştırırken kendilerini de yeniden yapılanma evresinde gösteriyor. Ve bu 4 aylık sürede yeniden yapılanmanın aracı ve örneği olarak bu yeni projeden bahsediyor. Evet, benim acelem ve SİP'in bu projesini bir an önce hayata geçirmesini isteme gerekçem bu. Bir sınıf partisinin, hele öncü parti olduğu iddiasındaki bir partinin başarısı yalnızca söyledikleri ile değil taahhüt ettiklerini yerine getirmesiyle de belli olur. Eğer bu proje Eylül ve Ekim'i kapsayan iki aylık gecikmeyle kalmaz daha sonraki aylara da sarkarsa, ben öyle bir şey söylemem ama, bütün Türkiye solu SİP'in de bu 4 ayı hatta bundan sonraki ayları da 'tatil' ve 'mola' alarak geçirdiğini söyler.

Umarım bu yeni söylemleri, A.Güler ve K.Okuyan'ın ortak tespiti olan 4-5 aylık yenilgi/boş zaman tespitleri, kendi partilerini sıyırmak ve kendi üyelerine de bu havayı vermek için geliştirilen ve alt yapısı iyi hazırlanmamış bir proje değildir.

YAYIN ORGANLARINDAN FAL TUTTUM

Yukarıdaki bölümde de bahsettiğim gibi, "Sosyalist İktidar" yazarlarının ilk olarak 58. sayıda verdikleri yeni bir yayın organı müjdesinden sonra, böylesine iddialı ve SİP'in 4-5 aydır hazırlamaya çalıştığı şeyin ne olduğu konusunda fal bakmaya çalıştım. Açık söyleyeyim, ilk aklıma gelen bir radyo kanalı oldu. İkinci olarak da, zor bir proje olmasına rağmen bir günlük gazete olabilir mi? Diye düşündüm. Bu yazıyı yazmaya başladığım Ekim ayında "Sosyalist İktidar" gazetesi de yayınına ara verince "çözümsüz" ortalıkla kaldım. Neyse ki, Kasım başında çıkan 71. sayı bu konudaki bütün meraklarımı giderdi.

Meğer SİP'in bunca zamandır uğraştığı önemli proje (sakın yanlış anlaşılmasın, bahsedilen projeyi küçümsemiyorum.) Türkiye solunun belli kesimiyle birlikte çıkartacağı haftalık bir yayın organıymış. Bunu 71. sayıdaki şu cümleyle anlıyoruz "...işçi sınıfının siyasallaşmış kesimlerine ideolojik alanda daha güçlü mücadele silahları verecek bir haftalık yayın ekseninde şekillendi. "*Sosyalist İktidar" sayı 71/1.11.1996*

Yalnız, benim bu konuda anlayamadığım bir şey var. Burada, giriş bölümünde Aydemir Güler'den yaptığım bir alıntıyı tekrarlamak istiyorum: "bizi burjuva medyasının nüfuz edemeyeceği emekçi ve aydın hücrelerine ulaştıracak araçlarımızın dikilmesine sıra geliyor" *12.7.1996, 58. sayı*

Şimdi bu cümleden sonra eskisi için birşey söylemek istemiyorum, ama yeni proje de olmadığına göre benim şu an elimdeki "Sosyalist İktidar gazetesinin 71. sayısına burjuva medyası nüfuz mu ediyor?

Bu konuda sözü çok fazla uzatmak istemiyorum. Görüldüğü kadarıyla "dağ fare doğurdu". Sen aylar öncesinden yeni bir yayın projesinin propagandalarına başla, hatta boşa geçirdiğin 4-5 ayı bu proje için değerlendirme süreci olarak açıkla, diğer solu da böyle bir projeyle uğraşamadığı için boş oturmakla suçla, sonra da "ancak dostlarımızla 'BAĞIMSIZ' yeni bir yayın çıkarma konusundaki çalışmalarımız bazı nedenlerle başarılı olamadı." "*Sosyalist İktidar" sayı 71/1.11.1996* diyerek işin içinden sıyrıl. Amorti niyetine de gazetenin biçimini değiştirip 'Sosyalist Forum' adıyla bir şey başlat. Sekterlik kimi zaman güzel bir şeydir; ama ciddiyet, her zaman sekterlikten daha güzeldir.

SOLDA BİRLİK SÜREÇLERİ ve EBÖB

Türkiye sol/sosyalist hareketi 1989 BTDK toplantılarından günümüze kadar çok ilginç, ilginç olduğu kadar da öğretici birlik süreçlerini çok kısa bir zaman diliminde yaşamak zorunda kaldı. Burada "zorunda kaldı" söylemini bilerek kullanıyorum. 12 Eylül 1980'le birlikte ciddi bir darbe yiyen sosyalist sol, örgütlenmelerinin dağıldığı gibi kadrolarında da önemli bir erozyon yaşadı. Bu süreçte çoğunlukla eskinin devamı olan cılız örgütlenmeleriyle ve yıpranmış kadrolarıyla Türkiye siyasetinde tek başlarına gündem yaratamayacaklarını, hatta kendi iç bütünlüklerini bile koruyamayacaklarını gördüler.

1984 yılından itibaren Türkiye'nin gündemine giren Kürt illerindeki savaşın ilk zamanlarda Türk soluna vermiş olduğu tıkanıklığı giderme yolundaki psikolojik kazanımları da arkasına alan sol, geçici bir soluk alma şansı yakaladı. Fakat bu savaşın bir diğer boyutu olan ve halkı şovenizme iten, devleti militarize eden yanına karşı gerekli ideolojik mücadeleyi verme şansı olmayan sol, bundan kurtulmanın yolunu da birlik süreçlerini başlatmakta buldu.

Bu birlik çalışmaları ilk zamanlar Gelenek, Emek, 10 Eylül, TSİP kanalında yeni bir birleşik parti arayışına dönüştü. Gelenek dışındaki oluşumların bu sürece, "erken" ya da "kısıtlayıcı olabilir" söylemleriyle uzak durmasından sonra, parti ihalesi üzerine kalan gelenek STP'yi daha sonra da SİP'i siyaset sahnesine kazandırdı.

Bir başka kanalda partileşme ve birlik sürecine başlayan TİP, TSİP, TKP kanadı kısa süre sününda SBP'yi oluşturdular. Bir seçim birlikteliği BSA'dan sonra Kurtuluş, Emek, Yeni Yol ve Sosyalist Politika'nın katılımıyla BSA, BSP adını alarak solda birlik süreçlerini önemli bir katkıda bulundular.

Lider kadrolarının cezaevinde olduğu için BTDK süreçlerine katılamayan DevYol ise ilk önce kendi başına partileşeceğini açıklamasına rağmen bunun zorluklarını görerek ve birleşen solun dışında kaldığında marjinalleşmekten korkarak BSP ile ÖDP'yi oluşturma projesine girişti.

1995, 24Aralığına girerken bu halde olan Türk solu HADEP'le birlikte belki de tarihinin en önemli projesi olan Emek Barış Özgürlük Bloğu (EBÖB)'nu oluşturdu. Böylece BTDK sürecinden sonra ayrı kulvarlara düşen Türk solu, Kürt halkının en önemli temsilcisi Hadep'i de aralarına alarak o güne kadar oluşturulmuş en büyük birlik sürecini yaşadılar. Üstelik bu birlik, birliğin asli temsilcileri olarak görülen, Hadep, BSP, SİP, DDP'yi de aşarak farklı kanallarda siyasal mücedelelerini sürdüren diğer solun önemli bir kısmını da kapsadı.

Böylece Türkiye solu 80'den sonra belki de ilk defa kendi gündemini, daha da önemlisi bu topraklar üzerindeki varlığını güçlü bir şekilde siyaset sahnesine çıkartmış oldu.

EBÖB'ün başarısı *15.12.1995 tarihli* Sosyalist İktidar gazetesinin *29.sayısında* şu şekilde sunuluyor: "Seçime katılan düzen dışı tek parti HADEP ve düzen karşıtı bir çizgi izleme gücüne sahip olan tek odak, Emek-Barış-Özgürlük Bloğu, bu bir denge içinde açılan yamaları birleştirmeye uğraşan partilerin karşısına son derece militan, mücadeleci bir kimlikle çıkmaktadır. Renksizleşen siyasetin içinden süratle öne çıkma şansını devrimciler yakalamıştır. Öyle ki bu çıkış burjuva partilerini CHP'den YDH'ya, RP'ye kadar bölmeye, bunlar içindeki bir dizi unsuru tarafsızlaştırmaya, hatta destekçi saflara çekmeye de başlamaktadır."

Çark Çekiç yine aynı sayıda *Özgür Kahraman* ise "sosyalist siyaset artık Türkiye'de dostun-düşmanın hesaba katması gereken bir güçtür. Bir özne olarak sosyalist hareketi içermeyen ülke çözümlemelerinin dönemi kapanmıştır." diyerek blok'un gücünü selamlamaktadır.

Bunlara benzer, Blok'u değerlendiren ve Türkiye sosyalist hareketindeki önemini vurgulayan yazılar diğer blok bileşenleri tarafından da sıkça kullanılmaya devam etti. 24 Aralık'a Blokla bu şekilde yürüyen sol, aynı zamanda SİP, HADEP ve bazı BSP bileşenleri tarafından sonlanmaması ge-

reken, seçim sonrasında da devam etmesi gereken bir proje olarak kabul edildi. Bu konuda en fazla direten odak olarak da SİP ortaya çıktı.

SİP'in özünde haklı fakat bloğu oluşturan diğer bileşenlerin özellikle ÖDP'nin iç konumlanışını (seçimlerden sonra BSP-GBK birleşmesiyle ÖDP bloğun tarafı oluyor.) iyi değerlendirmeden yaptığı çıkışlar ve protokol önerisi pek fazla alıcı bulmadı.

Buradı SİP'in bu çağrılarından önce yukarıda bahsettiğim ÖDP'nin iç konumlanışında kısaca değinmek istiyorum. Blok sürecine BSP her ne kadar tüm gücüyle katıldıysa da, GBK kanadı bloğa soğuk bakmıştır. Bu iki yapının birleşmesiyle ortaya çıkan ÖDP'de de bu birliği fetişleştiren ve birliği bozacak ya da zedeleyecek hiç bir şèy yapmama havası hakim oldu.

EBÖB'ün BSP'de sahiplenmesinde en önemli faktörlerden olan Kurtuluş grubu da bu havaya teslim oldu. Böylece rafa kaldırılan EBÖB, ÖDP içerisinde bir tek sol bloğun çağrılarına kalmış oldu. Bu konu Mart ayında çıkartılan "SOL BLOK" bülteninde şu cümlede kendisini buluyordu: "Ancak bloğa ilişkin değerlendirmelerin seçimlerle sınırlandırılması onun Türkiye siyaseti açısından içerdiği önemin daha baştan eksikli algılanmasına neden oldu. Oysa EBÖB katılımcı çevrelere daha baştan seçim süreci sonrasında da sürdürülecek bir ortak duruş ve mücadele zemini olması öngörüsü ile varedildi."

SİP böylesine bir süreç yaşayan ÖDP'nin bu havasını yeterince analiz etmeden blok çağrılarını sürekli olarak yineledi. Hatta HADEP'le Bloğun devamıyla ilgili temaslar yürütmenin kanallarını da açmaya çalıştı. Bunu da *12 Ocak 1995* tarihli gazetelerin 33. sayısında HADEP ve SİP yöneticilerinin Blok konusunda ikili görüşmeler yapmak üzere 12 Ocak günü bir araya gelmeleri beklenirken..." cümlesiyle ilan ediyordu. Fakat burada SİP'in atladığı ya da farkına varamadığı şu idi, HADEP hiçbir zaman, ÖDP'yi de kapsamayan bir Blok sürecine başlamazdı. ÖDP'de, bir süreç başlatıyorlar üstelik protokollü falan birşey, vakit kaybetmeden ben buna müdahil olayım, demezdi.

SİP'in bloğun devamı için açtığı kampanyanın "Artık top bizden çıktı" demek için ya da biz elimizden geleni yaptık, Bloksuzluğun sorumlusu ÖDP'dir demek için yaptığını sanmıyorum. SİP gerçekten Bloğun gücünü ve Türkiye'de siyasetsizliğin önünü açacak önemini iyi kavramıştı. Yalnız, SİP'in bu kampanya konusunda yaptığı en büyük hata, Türkiye'nin ve solun nesnelliğini iyi hesap etmeden hareket etmesiydi. Bu da SİP gibi Türkiye soluna ve sınıfa öncülük etmek iddiasındaki bir partinin yapmaması gereken bir başka hata olarak kaldı.

Bu süreçte SİP'in Bloğa belki de en önemli katkısı *27 Aralık 1995 tarihli* basın açıklamalarında da dile getirdikleri "Seçimlerden önce Emek, Barış, Özgürlük Bloğu adı altında bir araya gelen güçler özelleştirme, işten çıkarmalar, sendikasızlaştırma ve kirli savaşı tırmandırma gibi bir dizi yönü

olan bu saldırıları..." cümlesiyle Bloğa emek eksenli bir kimlik kazandırma çalışmalarıdır.

96 1 MAYIS'I VE FARKLI SİYASET TARZLARI

Türkiye solu 1 Mayıs 1996'ya yaklaşırken ilk zamanlar devrimci demokratların da katıldığı, daha sonra sadece SİP'in üzerine kalan Taksim mi? Kadıköy mü? tartışmaları ile önemli bir gündem çatışması yaşadı. Bu tartışmalar SİP'in "Taksim çıkarması", Devrimci Demokratlar, Sendikalar ve diğer yasal ve "yasadışı" parti ve hareketlerin Kadıköy'deki mitingleri ile ileriye dönük pek çok soru ve sorunlarıyla sonlandı.

Taksim mi? Kadıköy mü? Tartışmalarına SİP ilk olarak *29 Mart 1996 tarihli 43.sayısında* "1 Mayıs'da işçilere taksim yakışır" başlığıyla girmiş oldu. Bu sayıda gelebilecek tepkiler ve yaklaşımlar net olarak bilinmediğinden SİP bir taraftan Taksim derken diğer taraftan da 1 Mayıs'ın en kitlesel bir şekilde kutlanılması gerektiğini vurguluyordu. Yani, "ne olursa olsun Taksim" söylemi daha hakim değildi SİP'e.

Kitlesel bir 1 Mayıs gerekliliğini SİP gene 43 sayısının başlık altında şu şekilde ifade ediyordu" Şubat ve Mart ayı nasıl aynı saldırıların muhatabı olan öğrenciler tarafından iyi kullanıldıysa, Nisan ve Mayıs ayları da Türkiye işçi sınıfı tarafından benzer biçimde değerlendirilmelidir... 1 Mayıs her şeyden önce kitlesel kutlanmalıdır... 1 Mayıs'a ilgi yoktu dedirtilmemelidir. Türkiye işçi sınıfının ve Türkiye solunun 1 Mayıs'ta kitleselliğe her zamankinden çok ihtiyacı vardır. "Evet bu tarihte SİP her ne kadar "1 Mayıs'a Taksim yakışır" derse desin 1 Mayıs'ın bir diğer olmazsa olmazı olarak işçi sınıfına ve kitleselliğe ayrıca çok özel vurgular yapmaktan da geri durmuyordu.

Gene aynı 43. sayıda Özgür Kahraman ise 1 Mayıs'da kitleselliğin yanısıra solun işçi sınıfıyla bütünleşmesi gerekliliği üzerine vurgular yapıyordu. "1 Mayıslar yalnızca sermaye ile emek cepheleri arasındaki güçler dengesini değil, ama aynı zamanda sol hareket ile işçi hareketi arasındaki ilişkileri de açığa vurur." "1 Mayıslar sol hareket ile sınıf hareketi arasındaki etkileşimin güçlenmesini sağladı."

Evet bu şekilde başlayan süreç SİP'in 1 Mayıs'a yaklaştıkça Taksim söylemini herşeyin önüne almasıyla devam etti. Üstelik 1 Mayıs'a Taksim'de çıkmayanları reformistlik, sendika bürokrasisine teslimiyetle hatta kimi zaman korkaklıkla suçlayarak bu söylemlerini iyice keskinleştirdi.

Bu tartışmalar 1 Mayıs sonrası da uzunca yaşandığı için üzerine çok fazla yorum yapmanın gereksizliğine inanıyorum. Bu konuda SP kitap dizisinden bir alıntıyla Sınıfla mı? Taksim mi? Söylemini bitirmek istiyorum. "SİP'in Taksim tercihi ve uygulamasında eleştirecek herhangi bir yön yoktur. Kimsenin bu tercihi ve kararı nedeniyle SİP'i eleştirmeye hakkı yoktur. Buna karşılık 1 Mayıs'ta Kadıköy'de toplananlar da ne 'icazetli' ne de 'düzen içi'

dirler. Tek başına 'sınıf nerede biz oradayız' ne kadar geçersiz bir tutumsa, "Taksim dışında her şey reformizm" yaklaşımı da o kadar saçmadır. *Sosyalist Politika dizisi sayı 9/ sayfa 4/ S.P. imzalı yazıdan.*

96 1 Mayısı'nın bana göre en önemli göstergesi Türkiye'de sendika yönetimlerinin ya da klasik deyimiyle sendika bürokrasisinin kendi kitleleri üzerindeki egemensizliğidir. Türk-İş'in Kızılay mitinglerinde açıkça ortaya çıkan bu durum 1 Mayıs'ta sendikaların pankartları altındaki işçi sayısıyla iyice belirginleşmiştir. "İstanbul Kadıköy'de toplanan yüzbin civarında insan arasında sendika pankartları ile yürüyenlerin sayısı beş bini aşmamıştır. *(Sosyalist Politika kitap dizisi, sayı 9/ sayfa 5).*

Bu manzaradan çıkan sonuç ise gene SP'nın aynı sayısında şu şekilde özetlenmiştir: "Sendikalar sonuna kadar savunulmalı, sendika bürokrasileri ise sonuna kadar ve ödünsüz biçimde eleştirilmeli ve deşifre edilmelidir." *(SP Kitap dizisi 9. sayı/ sayfa 6)*

Burada SİP'in 1 Mayıs değerlendirmelerine de kısaca değinmek istiyorum. 1 Mayıs sonrası çıkarttıkları sosyalist iktidar gazetelerinde "Taksim çıkartmaları ve "reformist sol"ün Kadıköy maceraları üzerine artık daha fazla birşey söylemeyeceklerini ilan etmelerine rağmen en az bir 4 sayı daha aşağı yukarı her köşe yazısında bu konu üzerinden yoruma gitmişlerdir. Hele Adnan Marangoz (KESK dışında herhangi bir konuda yazı yazar mı diye ayrıca merak ediyorum) konuya her sıkıştığında 1 Mayıs söylemine sarılmayı adet edindi.

SOSYALİST İKTİDAR SAYFALARINDA ÖDP

96 Ocak ayı "Sosyalist İktidar"lı yazarlar için bulunmaz bir fırsat olarak ÖDP'yi yarattı. Artık her konu sıkıntısı çektiklerinde ya da gündemsiz kaldıklarında ÖDP üzerine yazabilirlerdi. ÖDP'de yapısı ve oluşumu itibariyle bu konuda zenginlik sunmaktan da hiç çekinmedi. Yalnız bana göre "Sosyalist İktidar" bu süreci boşa harcadı. Gazetenin yazar kadrosunu artırmak için iyi bir fırsattı bu. Ve onlar bunu kullanamadılar. Özgür Kahraman, K.Okuyan, M.Salmaner, A.Marangoz ve A.Güler'in yanına yeni bir yazar koyamadılar.

ÖDP'nin bu yazarlara verdiği yaratıcılık olanağını da iyi kullanamadılar. Böylesine amorf bir yazı alanını serbest atışlarla heba ettiler. Buradan, ne kendilerini ne de ÖDP'yi ileriye götürecek adımlar atamadılar. Bu yazarlarda ÖDP öylesine kafa karışıklığı yarattı ki tutarlı bir ÖDP tanımı bile yapamadılar. Bunu *Sosyalist İktidar*'ın sürekli yazarı Özgür Kahraman'ın 35., 36., 49., sayılarındaki tanımlamalarıyla somutlamak istiyorum.

"Böylesi bir partide medyatik üyeler "ağır toplar" akademisyenler, sendika bürokratları vb. olur: ama sosyalizm militanları bulunmaz" dedikten sonra ÖDP ile ilgili yargısını sunuyor." Bu tür bir partinin siyasal yelpazenin neresine yerleştirilmesi gerektiği açıktır. ÖDP düpe düz *sosyal demokrat bir partidir." 26 Ocak 1996, sayı 35.* Evet Özgür Kahraman'ın bu teşhisinden

sonra biz sosyal demokratmıyız değil miyiz diye düşünürken aynı Ö.Kahraman bu sefer bir sonraki sayıda tekrar sözü alıyor ve bakın ne diyor;

"Bu parti revizyonist değildir. Revizyonizm işçi sınıfı adına bir iddiadır çünkü..." bir hafta önceki isabetsizliğini örtmek için bu sefer ne olduğunu değil de ne olmadığını tanımlamaya çalışıyor ve devam ediyor; "Bu parti *sosyal demokrat değildir*. Sosyal demokrasi kapitalizm adına bir iktidar projesi ve iddiasıdır çünkü" *2 Şubat 1996, sayı 36*. Bu iki "ne olmadığı" teşhisinden sonra Özgür Kahraman teşhis koymak için epeyce bir bekledikten sonra 49.sayıda gerekçeli kararını veriyor.

"Bu günün Türkiye'sinde ise, en azından devrimci sosyalist cephedeki tekleşmenin büyük oranda sağlandığını saptamak gerekiyor. Diğer yandan reformizmin ve devrimci demokrasinin ana taşıyıcıları da belirginleşmiş durumda *Reformist cephede ÖDP ve EP*." *10 Mayıs 1996, sayı 49*.

Özgür Kahraman'ın bu salvoları bana ilkokul yıllarında oynadığımız "amiral battı" adlı oyunu hatırlattı. İki kişiyle oynana bu oyunda yaklaşık 64 kare içine gizlenmiş rakip donanmayı bulundukları karelede isabetli atışlarla yok etmeye ya da tesbit etmeye çalışırsınız. Bu yüzden ilk atışlar tamamen "işkembeden"dir. Daha sonra atış yapılacak kareler azaldıkça bilinçli atışlar başlar. Fakat her atış sonunda, "ya tutarsa"ya dayanır. Anladığım kadarıyla Özgür Kahraman'da ÖDP'yle böyle bir oyuna başlamış ve "ya tutarsa" diye atışlarına devam ediyor. Bu oyunda isabetsiz atış yapana rakibi şöyle söyler; karavana şimdi sıra bende...

Sosyalist ikdidar gazetesi ÖDP konusunda gerçekten ilginç bir yayın politikası izliyor. ÖDP ile bir araya gelecekleri EBÖB konusunda sürekli olumluluklar yazarken, kuruluşundan bu tarafa muhtelif programlarda bir araya geldikleri ÖDP hakkında bir tek olumlayan ya da olumsuzlamayan yazı yazmıyorlar. Hatta EBÖB'deki çalışmalarını övdükleri ve birlikte olmaktan hoşnut kaldıkları BSP'lileri yok sayarak yapıyorlar bunu. Bu konuda Çark Çekiç'deki şu cümleyi kullanmak istiyorum. Bu çok özel bir yazıdır. Bu kısa çalışma için başından sonuna kadar yeniden karıştırdığım *Sosyalist İktidar*'lardaki BSP ve ÖDP üzerine tek olumlu yazı da budur; "Sosyalist İktidar partiler Emek-Barış-Özgürlük Bloğunda Hadep'in yanısıra BSP'lilerle birlikte olmaktan büyük mutluluk duydular." *1.3.96 Çark Çekiç*.

Evet, yukarıdaki alıntı, gerçekten çerçevetilmesi gereken bir alıntı. Hele Özgür KAHRAMAN'ın şu yazısından sonra önemi iyice artıyor; "Komünistler açısından sosyal demokrat bir partide çalışmakla ÖDP içinde çalışmak arasında herhangi bir fark olamaz. Komünistlik iddialarını koruyan ve BSP içindeki varlıklarını partinin en azından anti-Leninist olmadığı gibi anlamsız bir gerekçeyle dayandırmış olanların ÖDP içinde ne aradıklarını açıklamaları hiç mümkün olmayacaktır."*26.1., sayı 35*.

Özgür Kahraman bu satırları yazarken aynı gazete ÖDP'yi de kapsayan EBÖB çağrılarına devam ediyordu. Burada şu soruyu sormak gerekiyor;

Madem ki böyle bir partide olmak sosyal demokrat bir partiyle olmak anlamına geliyor, niçin sizler bu partinin de içerisinde olacağı bir Blok konusunda bu kadar ısrarlısınız? Ve niçin böyle bir partiyle 96 yılı içerisinde muhtelif etkinliklere katıldınız? Yoksa siz Sosyalist İktidar Partisi olarak diğer sosyal demokrat partilerle de işbirliği yapar mısınız?

Eğer bu konuda savunmanız; biz ilkeli birlikteliklere varız ve öyle leninistiz ki kimlerle işbirliği yaparsak yapalım kendi ideolojik ve örgütsel kimliğimizi koruruz ve bulunduğumuz ortamı da buna uydururuz ise, bütün amorfluğuna ve sağ söyleme sahip üyelerine rağmen bu partinin içerisindeki sosyalistlerin de bunu becerebileceğine inanmanız gerekiyor. Çünkü bizler sizlerden daha cesuruz: ÖDP gibi siyaset yapma şansı SİP'e göre daha geniş ve etkili ibir partide, bütün olumsuzluklarına rağmen sosyalist siyaset için mücadele veriyoruz. Yani artık muhtelif zamanlarda çeşitli yazılarda, yer alan ÖDP'deki sosyalistleri ÖDP'den "kurtarma" çağrılarına son verseniz iyi olur. Eğer bizleri bu kadar çok seviyorsanız, buyrun ÖDP'ye, burada birlikte mücadele verelim.

Yukarıda bahsettiğim bizleri ÖDP'den koruma ve kurtarma yazıları üzerine birkaç örnek verip bazı şeyler söylemek istiyorum; "...sosyalizm uğruna bütün bunlara katlanmayı göze alanlara da kolay gelsin demek istiyorum." "*Kemal Okuyan 12.1.95, sayı 33*. Teşekkürler Kemal Okuyan, sosyalizm uğruna keşke katlanmak zorunda kaldığımız ve göze aldığımız şeyler ÖDP'yle sınırlı kalsa!.. SİP'li sosyalistler de, biz de bu mücadelede daha neleri göze aldık ve almaya da devam edeceğiz.

"Ve sosyalizm kavgasında içten olduklarını söyleyenlerin leninizmi hoş bir seda olarak görmeyip sahiplendiklerini iddia edenlerin liberallerle aynı çatı altında "Birlik" olmaktan bıkanların ne işi var arada?" *19.1.96, sayı 34*.

"Sola çekicilerin bu süre zarfında ne kadar büyük bir sağa kayma tehdidi altında olduklarına değinmek ihtiyacıydı. "*Kemal Okuyan 2.2.96, sayı 36*.

Bu tip uyarıları, gerçek oldukları sürece çok fazla dikkate alacağımızı bildirmek istiyorum. Fakat hiç bir temeli olmayan uyarılara da sadece gülüyoruz. Bu partide marksizmi ve leninizmi savunan bizler parti eylemliliklerinde, çıkarttığımız yayınlarda ya da parti konferanslarında bulunmamız gereken yerden bir adım geride kalıyorsak, bizi bu konularda uyarın. Biz de sizlerin uyarılarınıza sahip çıkalım.

Eğer bunu yapmayıp, ÖDP'yi bir bütün olarak görüp ve bu bütünün sadece olumsuzlukları üzerine politika yapacaksanız "IŞIK"ın EBÖB zamanında SİP için yazdığı "Mızrak Çuvala Girer mi?" yazısına da söyleyecek hiçbir şeyiniz kalmaz.

BİR DEĞERLENDİRMENİN DEĞERLENDİRMESİ

"...parti dışında herşeye benzeyen oluşumda eğer, sosyalizm adına hareket edenler varsa ve eğer bu yazılanlar nedeniyle ortalığı birbirine katmıyorlarsa... Eğer birileri çıkıp "yetti gayri" demiyor, "bu kadarı da fazla" diye isyan etmiyorsa... "*Kemal Okuyan 27 Eylül 96, sayı 69.*

Bu yukarıdaki cümleler Ertuğrul Kürkçü'nün Demokrasi gazetesinde yazdığı bir yazı üzerine Kemal Okuyan'ın bizim için telaşlanma nidalarından başka herşey değil. Bu konu üzerine Kemal Okuyan'a ve SİP'e bazı açıklamalar yapmak istiyorum. SİP'li yazarlarla ÖDP'nin amorf yapısı konusunda anlaşıyoruz. Gerçekten de ÖDP daha parti olmayı becerememiş her kafadan farklı sesin çıktığı bir parti.

Öyle ki bu partiye dikkatli olarak bakmayıp sadece belli noktalarından yaklaşıldığında bakana farklı izlenimler verebilir. Bu partiye reformist, Marksist, Sosyal demokrat, devrimci vb. bir parti demek ayrı ayrı çok mümkün. Bir gün Mustafa Sönmez'in yaptığı bir basın açıklamasına dayanarak özelleştirmeci diyebilirsiniz ya da parti bileşenlerinden sosyalizm grubunun çıkarttığı "Özelleştirmeye karşı sınıf mücadelesi "broşürüne dayanarak da özelleştirme karşıtı diyebilirsiniz.

"Yeniden" dergisine baktığımızda bu parti için Dev Yol'un bütün sistemsizliğini görüp sistemsiz bir parti diyebilirsiniz. Ya da Sosyalist Politika dergisine bakarsanız bu partinin reformist olması mümkün değil diyebilirsiniz. Eğer bu partiye sivil toplumcu bir parti demek istiyorsanız P.M. üyemiz Murat Belge'nin yazılarını kullanabilirsiniz. Bu örnekler çok fazla uzatılabilir. Ya da K.Okuyan'ın yaptığı gibi E.Kürkçü'nün bir yazısını alırsınız "Solda ikinci tasfiye" başlığınızı yinelersiniz. Yinelemekle de kalmayıp parti içindeki sosyalistleri de kazan kaldırmaya çağırırsınız. Ne işiniz var orada, diye sorarsanız? Buna karşılık bir başka yazar da güncel ve genel konularda partinin bir başka üyesinin ya da bileşeninin yaptığı marksist çözümlemeleri görüp, kendisine yakın bulduğu sosyalist olmayan ÖDP'lilere ne işiniz var orada? Çağrısı yapabilir.

ÖDP gibi bir partide bütün bu söylenenlerin tek başına bir anlamı olmadığını, benim gibi, Sosyalist İktidar yazarlarının da bildiğine eminim. Hatta sosyalist İktidar yazarlarından özellikle K.Okuyan, bu partide olan bizlerin, herhangi bir partinin en merkezi düzeyinde olsak bile, Marksizmden ve Leninizmden taviz vermeyip gerektiğinde yeniden ve sıfırdan yola koyulacağımızı bilir. Gene K.Okuyan'ın içinin rahatlamasını, bizim bu tip söylemler karşısında tepkisiz kalmadığımızı bilmesini isterim. Biraz zahmet edip "Sosyalist Politika" dergilerine ve Sol Blok bültenlerine bakarsa bu konuda rahatlar. Hatta SP'ın 10. sayısındaki İlhan Kamil Turan'ın "ÖDP Kendini Anlatıyor" kitabı ile ilgili yazdığı "ÖDP'de EGEMEN TİPOLOJİ", "Yenilenme ve Çoğulculukta Standardizasyon" başlıklı 60 sayfalık yazısını bir başucu kitabı yapabilir. Böylece bizim için telaşlanmasının pek de gerekmediğini görür.

Eğer Kemal Okuyan'a göre problem; ÖDP gibi geniş bir partide sayıları gerçekten az olan sosyalistlerin zamanla sağa kayacakları korkusu ise bu konuda da korkuya pek gerek yok. Nasıl SİP, EBÖB gibi çok geniş ve genişliği oranında da Marksizmden uzak bir havuzda kendi örgütsel yapısına ve ideolojisine güveniyorsa, biz de ÖDP içerisinde bunu becerebiliriz ve beceriyoruz da.

Aslında bana göre SİP'in ÖDP'ye böylesine saldırıların altında yatan ana neden, bizim sağa kayma tehlikemiz değil. Böyle bir partide dimdik ayakta duran, yayınlarında ve söylemlerinde en ufak bir gerileme olmayan sosyalistlerin bu mücadelelerini genç SİP'lilere anlatamama kaygılarından kaynaklanıyor.

Öyle ya bize bakan genç SİP'li üyeler sekterliği siyaset yapmadan da politika yapılabilirmiş diye soruyorlardır. Mutlaka. Ya da bizim tek teorik yayın organımız "Gelenek" koskoca parti olmamıza rağmen, bir türlü çıkış periyodlarını düzenleyememesine rağmen onlar hem ÖDP gibi bir partideler hem de yayın organlarını tam zamanında ve çizgilerinden hiç taviz vermeden çıkartabiliyorlar, 'diyebilirler. Hatta bu söylediklerini şöyle de genişletebilirler: Demek ki Türkiye'de sosyalist olmak için, Leninist olmak için ve bu yolda mücadele vermek için illa da SİP'li olmak gerekmiyor.

Eğer SİP'li yazarlar, ÖDP'ye bu saldırılarını keserlerse, bir SİP'linin aklına şu soru da gelebilir; biz ÖDP'yi politika yapmamakla ve verili gündemlere hapsolmakla suçlarken, Sosyalist İktidar gazetesinin 96 yılındaki bütün başlıkları da verili gündem üzerine, bizde gündem yaratamamışız. Öyleyse farkımız ne?...

ABD KUŞATMASINA DİRENEN KÜBA

Temel DEMİRER

Küba, Yeni Dünya Düzen(sizliğ)i (YDD) jandarması ABD'nin kuşatmasına karşı direnen bir ada. Küba, emperyalist saldırganlığa karşı bir direniş simgesi. Bundan kuşkusu olan var mı ?.. Varsa ne yazık !..

Küba'nın başında Fidel Castro var. "Yaşama hakkına sahibiz. Onurla, barış içinde yaşama hakkına sahibiz. Bizi rahat bırakın. Bu haksız ve canice ambargolar kabul edilmesin. Artık sömürülmeyelim, soyulmayalım, aşağılanmayalım. Her zaman mücadelemizi sürdüreceğiz. Çünkü sonunda bizler dünyayız ve dünya, efendileri kabul etmiyor. Dünya intiharı öngören politikaları kabul etmiyor, çılgınları, sorumsuzları kabul etmiyor" diye haykıran bir önderi var Küba'nın... Sahi Küba için ne yapıyoruz ?..

Kimileri pek beğenmeyip, "demode" bulsa da Fidel bir komünist, Küba ise YDD'ye karşı bir direniş odağı. Fidel, haksızlık ve zulüm karşısında, Küba kuşatma altında olsa da, emperyalistlerden sözünü esirgemeyen biri: "Bazıları herşeye sahip oldu, bazıları hiçbir şey elde edemedi. Sömürülenlerin kanı ve çabasıyla sözde tüketim toplumu oluşturuldu. (...) İç ve dış göç hareketleri de bu eşitsiz ve haksız gelişmenin ürünüdür. Bunu anlamazsak, insan yerleşimleri sorunlarının çözümünde hiçbirşeyi anlamak mümkün olmayacaktır. Bugün ekonomik ve teknolojik gelişmeden söz ediyoruz. İnsanların sorunları çözülmezse, zengin zengin olursa, bu çözümler ne işe yarayacak ?.. (...) Latin Amerika ve Karaib halkları bu tehlikeli sorunu nasıl çözecekler, nerede gerekli su, gıda kaynağı bulacaklar ?.. Bu yüzmilyonlarca kol emekçisine nasıl iş bulacağız, bu kitlelerin yaşam koşulları ne olacaktır ?.. Çevrenin geri dönülemez şekilde yıkılmasını nasıl önleyeceğiz? Bu dev ve iğrenç metropollerde, suçu, çocukların kullanılmasını, uyuşturucuyu nasıl önleyeceğiz, bu yığınlarda sefaletin, açlığın, ölümlerin yaratacağı sorunları nasıl engelleyeceğiz ?.. (...) Kaynak yoksa, Soğuk Savaştan sonra nasıl oluyor da halen silahlanmak için milyonlar harcanıyor?", diye soruyor.

ABD, burnunun dibindeki Küba belasından müthiş rahatsız. Hem de uzun yıllardır... Örneğin ABD Başkan Theodore Roosevelt, Henry White'a (çok önceleri) yazdığı 13 Eylül 1906 tarihli mektupta şunları diyordu: "anda o rezil küçük Küba Cumhuriyeti'ne o kadar kızgınım ki, bütün Küba halkını dünya yüzünden silip süpürmek isterdim. Onlardan bütün istediğimiz kendi kendilerini idare edip mutlu olmalarıydı; böylece müdahale etmek zorunda kalmayacaktık. Oysa şimdi, işe bakın, mazur görülemeyecek anlamsız bir devrim başlattılar, ve işler o derece sarpa sarabilir ki müdahale etmekten başka

çaremiz kalmayabilir, bu da Güney Amerika'daki pimpirikli aptalları müdahale etmeye zaten hevesli olduğumuz konusunda ikna etmeye yetecektir..."

Fidel'in altını çizerek belirttiği gibi "Birleşik Devletler, (ablukayı kaldırmamak ve ilişkileri normale döndürmemek için) farklı bahaneler uydurdu. Bir ara, biz Afrika'dayken, eğer Kübalılar Afrika'dan çekilirse ilişkilerin düzeleceğini söylerlerdi... Daha sonra, Sovyetler Birliği ile ilişkiler kesilirse Birleşik Devletlerle ilişkilerimizin başlayacağını söylediler. Şimdi Sovyetler Birliği'nin desteğinden yoksun olduğumuz halde değişen bir şey yok. Kale direklerini kaydırmaya devam ediyorlar... Önceleri Latin Amerika'daki karışıklık vardı, Orta Amerika'nın durumu vardı... Küba'da reformlardan sözetmelerine gelince, bu ülkemizin bağımsızlığı ve iktidarına kastettiği için, asla kabul edemeyeceğimiz bir önkoşuldur. Keşke sorun ben olsaydım. Ama sorun devrimdir; sorun fikirlerimizdir. Birleşik Devletler'in ya da Birleşik Devletler'deki bir takım insanların istediği sadece Castronun emekli olması değil. Onlar devrimin tamamen yokedilmesini istiyorlar. Bu, Küba'daki büyük çoğunluğun kabul etmeyeceği bir şeydir." (Fidel Castro, Marvin Shankin ile 1994 yazında gerçekleştirilen bir söyleşiden, Pedro Prada, Kübaya Karşı ABD Ablukası, Ocean Press, 1995)

Ambargo mu abluka mı ?

ABD'nin Küba'ya uyguladığı izolasyon politikası 'abluka mı, ambargo mu ?' sorusunu, Küba Uluslararası Hukuk Topluluğu Başkan Yardımcısı ve Uluslararası Adalet Divanı üyesi Dr. Olga Miranda Bravo şöyle yanıtlıyor: "Bu bir ambargo olarak değerlendirilemez. Çünkü ne Küba'nın ABD'ye bir borcu var, ne de ABD tarafından varlığına son verilmesini gerektirecek bir suç işledi. ABD'nin yapmak istediği, Küba'yı tek başına bırakıp, boğmak. ABD, barış içindeki Küba'ya karşı savaş siyaseti güdüyor. 1960'larda Küba'da gerçekleşen devletleştirmenin, abluka için yeterli neden olduğunu öne sürüyor. (...)

Küba hükümeti, ABD ile eşit koşullarda farklılıklarını tartışmaya her zaman açık oldu. Küba Dışişleri Bakanlığı, 1960 yılının Şubat ayında bunu ABD hükümetine bildirdi. Oysa ne yazık ki verilen yanıt, tam da geleneksel büyük sopa diplomasisini yansıtıyordu; uluslararası ilişkilerde çoktan ortadan kalkmış olan bir kurala dayanılarak, Küba'dan gerekli tazminatı derhal ödemesi istendi. (...)

ABD, ablukaya yönelik ilk adımlar 1959'da attı. Buna aşırı muhafazakâr gazeteciler ile devrik rejimle yakın bağları olan ve yeni devrimci hükümete karşı sert bir tutum takınılması gerektiğini savunan ABD yetkilileri önayak oldu. (...)

Washington'un ambargo dediği şey, duruma göre çeşitli nedenlere dayandırıldı: Önce toprağın ve diğer toplumsal ölçütlerin devletleştirilmesiydi; sonra ABDnin elinde bulunan alanların kamulaştırılması ve tazminatların ödenmemesi oldu; sonra Moskova ile ittifak, Latin Amerika'da karışıklık, Afrika'daki ulusal bağımsızlık hareketlerinin desteklenmesi geldi, ardından

Küba'nın Sovyet perestroykasına benzer reformlar gerçekleştirmeyi reddetmesi, ve şimdi de demokrasinin eksikliği ve insan haklarına saygının olmaması. Bütün bunlar Washington'un Küba'nın karşı duruşunu ve bağımsızlığını ezip geçmeyi hedefleyen politikasının kararlılığını gösteriyor; son 35 yıldır Küba'yı 1959 öncesi ekonomik ve siyasi bağımlılığına geri götürmek arzusunda olanlar tarafından yönlendirilen ve gittikçe şiddetlenen bir baskı politikası bu. Küba toplumunun devrim tarafından bozguna uğratılan ve varlıklarını ABD'de sürdüren kesimi, Küba sorununu uluslararası ilişkiler düzleminden çıkarıp içişleri gündemine soktu. Küba Amerikan Ulusal Kuruluşu, 1981'den bu yana 200 milyon dolar gibi bir parayı Küba'ya karşı yürütülen politik ve ekonomik savaşı finanse etmek için kullandı. 1959 yılında Küba'dan göç eden 250.000 Kübalı'yla alakası var. Bu Kübalı göçmenler Küba ekonomisinin en güçlü kesimini temsil ediyorlardı. Abluka Küba'yı hammadde ve yedek parçadan yoksun kıldı. Fabrikalar kapandı, bu yüzden benimki gibi anneler çocuklarına iç çamaşırı yapabilmek için pamuklu çarşafları kesip biçmek zorunda kaldılar.

ABD, uluslararası hukuk açısından hiç bir geçerliliği olmayan bir abluka ile Küba'yı boğmak istiyor. Bu haksız ve saldırgan tutumuyla da, örneğin kendi müttefiklerinin bile tepkisini çekiyor...

Küba, ABD'nin ablukasından, elbette derinden etkileniyor. Örneğin Dr. Benjamin Spock'un, New York Times'a yazdığı 3 Haziran 1993 tarihli mektup da şu acılı tabloyu yansıtıyor: Küba'yı geçen Şubatta (1993) tekrar ziyaret ettiğimde, muhteşem hastanelerde çocuk doktorlarının bütün sabahlarını çocuklar için gerekli olan ve çok az bulunan ilaçları sayarak geçirdiklerini keşfettim.... Bir kreşin müdürü, 7 yaşından büyük bütün Kübalı çocuklar için olduğu gibi okul öncesi çağdaki çocukların da süt ihtiyaçlarını artık karşılayamaz hale gelme korkusu içinde perişandı... Kübalı çocuklardan ilaç ve yiyeceği esirgeyen bir ambargo konusunda ne hissetmemiz gerekiyor ?.. Ben utanç hissediyorum !.."

Ablukanın Kübaya maliyeti

Conneticut'taki Smith College'in ekonomi profesörü Andrew Zimbalist'e göre, ABD'nin Küba'ya karşı mevcut politikası bir anakronizmdir. Tutarsız ve üretim karşıtıdır, 1992'de çıkarılan ve Bush ve Clinton tarafından desteklenen Küba Demokrasisi Kanunu'nun ilan ettiği halihazırdaki ekonomik savaş tarafından belirlenmektedir...

ABD'nin, dünyanın Küba ile ticaretini yoketmek için uyguladığı polisiye yöntemlerin faturası elbette çok ağır. Küba Başkan Yardımcısı Carlos Lage'ye göre ablukanın yolaçtığı zarar son hesaplamalara göre 40 milyar dolar. Ama bu miktar yapılmayan ya da daha kötü şartlarda yapılan yatırımlardan doğan zararlar ya da benzerlerini içermiyor olabilir.

1959'dan bir yıl önce Küba-ABD ticareti 1 milyar doların üzerindeydi. O zamandan beri hem ticari kayıp, hem de diğer ülkelerden ithal edilen ürünlerin

ekstra maliyeti yüzünden, abluka Küba'ya tahminen 38-40 milyar dolara maloldu. Reel sosyalist blokun likidasyonuyla birlikte, Küba'nın ihracatı üçte iki oranında azaldı. (Küba, mal kaynağının yüzde 80'ini ve en büyük pazarını kaybetti.) Ada, bir anda sancılı bir sürece girerek ikinci bir ekonomik yeniden yapılanmaya gitmek zorunda bırakıldı. Küba'nın önündeki tek seçenek Batı ile ticareti arttırmak oldu. 1992 yılında, Küba'nın ABD kaynaklı şirketlerle yaptığı ticaretin yüzde 70i yiyecek ve ilaç üzerindendi ki bu miktar ithalatının yüzde 15'ini oluşturuyordu (1990'da 533 milyon dolar değerindeydi). Bu ticaret, uluslararası hukuku ve ilaç ve yiyeceğin uluslararası çelişkilerde silah olarak kullanılamayacağını ilan eden ABD yasalarını ihlâl eden Torricelli Yasası tarafından yasaklandı.

Ablukanın üstüne bir dizi ekonomik saldırı geldi. 1970'lerde Küba'da domuz yetiştiriciliği gelişmeye başladığında, ani bir domuz hastalığı bizi milyonlarca hayvanı katletmek, bir sürü sağlık denetimi ve başka kısıtlamalar uygulamak zorunda bıraktı ve bu Küba'ya 10 milyon dolara patladı. Benzer bir durum 1981'de sıtmanın düzinelerle ölüme neden olmasıydı. Küba sivrisineklerle mücadele etme yöntemleri için dünyada başvurmadık yer bırakmadı, oysa uluslararası ilaç firmalarının Küba'ya sivrisinek ilacı satması yasaklanmıştı. 1988 yılında bütün plantasyonları mahveden ve 220 milyon dolarlık zarara neden olan kırmızı küf hastalığı, 1990 yılında kahvede görülen ve 41 milyon dolar zarara yol açan kahve küfü, 1988'de görülen ve 350 milyon dolarlık zarar veren mavi tütün küfü de bunlar arasındaydı. Ablukayı sıkı tutmak için, Karayipler ve Latin Amerika'da attıkları her adım dikkatle izleniyordu. Sonuçta bunların Küba'ya maliyeti 100 milyonlarca doları aştı.

1989'da Berlin Duvarı yıkıldığında, Başkan Yardımcısı George Bushun Ronald Reagan'a Soğuk Savaş'ın bittiği ve çökme sırasının Kübada olduğunu söyledi. Kübalı göçmenlerin arasında muhafazakâr Cumhuriyetçileri destekleyen aşırı sağcı unsurlar, Castro'ya ölümün darbesinin gelmesini beklerken boş durmayıp Küba hükümetine karşı içerden bir ayaklanmaya yol açacağını düşündükleri bir yasama manevrasına giriştiler. Florida Senatörleri Bob Graham ve Connie Mack 1990 baharında, sonradan kabul edilip ABD ticaret yasasının bir parçası haline gelecek olan birer yasa taslağı sundular. Amerikan Kongresi, Ekim 1990'da Mack Değişikliği yasasını onayladı. Buna göre ABD dışında yer alan ABD kaynaklı şirketlerin Küba'yla bütün ticareti yasaklanıyordu; Küba ile her türden ticaret yapabilmek için izin şartı getiriliyordu; ve Küba'dan şeker veya herhangi başka bir ürün almaya kalkışan ülkelere çeşitli yaptırımlar uygulanması ve yardımın kesilmesi öngörülüyordu.

Başkan Bush'un Batılı müttefiklerinden gelen sert uyarılar yüzünden 1990 yılında bir yana bırakmak zorunda kaldığı Mack Değişikliği'nin gölgeleri arasından Torricelli belirdi. 1992'de kabul edilen Torricelli Yasası, ABD kaynaklı şirketlerin Kübay'la ticaretini sınırlamak suretiyle Küba halkının yaşamsal önemdeki yiyecek ve ilaçları edinebilmesini engellemeyi öngörüyordu. (O sıralarda, bu şirketlerin Küba ile ticaretinin yüzde 70'ini yi-

yecek ve ilaç oluşturuyordu.) Torricelli yasası, Florida boğazının her iki tarafındaki Kübalılara daha fazla acı çektirmekten başka bir işe yaramadı. (Torricelli, Küba Amerikan topluluğundan, toplulukta yer alan bir işadamı olan Jorge Mas Canosa'nın kaynağı şaibeli yardımlarıyla 56.000 dolar aldı. ABD'de politika oyunlarının nasıl döndüğünü bilenler, bu fiyatı oldukça düşük bulacaklardır...)

BM Genel Kurulu'nun ABD tarafından Küba'ya uygulanan ekonomik, ticari ve mali ambargoya son verilmesi, yönünde bir karar almış olmasına karşın Bush, daha önce Bill Clinton'un Florida eyaletini kazanmak için desteklediği kanun tasarısına imzayı attı. Ardından da Amerika Ülkeleri Arası İlişkiler Dairesi Başkan Yardımcısı olarak görev yapan Bernard Aronson, şu açıklamayı yaptı: Küba Demokrasisi yasası bir politika değişikliği değil... Küba'nın politik ve ekonomik olarak izole edilmesini hedefliyor. Yani zaten 30 yıldır yapmakta olduğumuz şeyi sürdürüyor. Özetle BM kararına karşın, ABD, Genel Kurul'un 47/19, 38/197, 39/210, 40/185, 42/173, 44/215 ve 46/210 sayılı kararlarını çiğneyerek uluslararası hukuku ihlâl etti.

Ablukanın tarihçesi

1 Ocak 1959: ABD destekli askeri diktatörlük yıkılır. Fidel Castro yönetimindeki devrimci güçler iktidarı alırken Batista Küba'dan kaçar.

3 Haziran 1960: ABD'nin Küba şekerine uyguladığı ithalat kotaları azaltılır.

19 Ekim 1960: ABD hükümeti kısmi ambargo ilan eder. Küba'ya yiyecek ve ilaç dışındaki malların ihracatı yasaklanır. Küba, daha önce ABD'nin elinde bulunan toptan ve perakende ticareti kamulaştırır. Kübalıların sahip olduğu işletmelerini de devletleştirir.

3 Ocak 1961: Washington, Küba ile her türlü diplomatik ve konsolosluk ilişkilerini keser.

17 Nisan 1961: ABD hükümeti tarafından desteklenen işgalci kontralar, Domuzlar Körfezi'ne çıkartma yaparlar. Saldırı 72 saat içinde yenilgiye uğratılır. Daha sonra, CIA'in 1959'un başından itibaren, adanın içinden ve dışından, Küba hükümetine yönelik eylemler planladığı ortaya çıkar. Bu planlar arasında Fidel Castro ve diğer Kübalı liderlere suikastler, sabotaj, karadan ve havadan silahlı saldırılar ve yurt dışında bulunan Kübalı diplomatlara yönelik eylemler bulunmaktadır.

Eylül 1961: ABD Kongresi, Küba hükümetine her türlü yardımı yasaklar ve ABD ile Küba arasındaki ticarete abluka koymak ve uygulamak için Başkana yetki verir.

31 Ocak 1962: Amerika Devletleri Örgütü (OAS), oy birliğiyle Küba'yı örgütten ihraç etme kararı alır ve Küba'ya yönelik silahlanma ve ambargo talebinde bulunur.

3 Şubat 1962: ABD hükümeti, yiyecek ve ilaç satışı dışında ABD ile Küba arasındaki ticarete ambargo koyar.

4 Eylül 1962: Latin Amerika Serbest Ticaret Kuruluşu, 4'e karşı 7 oyla Küba'yı ihraç etme kararı alır. Oylamada Brezilya ve Meksika çekimser oy kullanır.

2 Ekim 1962: ABD hükümeti, bütün Latin Amerika hükümetlerine ve NATO üyesi ülkelere ambargoyu sıkılaştırmak için gerekli yeni uygulamaları belirten telgraflar gönderir.

18 Ekim 1962: ABD Ticaret Bakanı Hodges şu emri verir: Bütün ABD limanlarını Küba'ya herhangi bir mal taşıyan gemilere kapatın; ve bu gemilerin yolculuk esnasında ABD'de herhangi bir yükleme yapmalarına ya da kargo almalarına engel olun.

23 Ekim 1962: CIA, Küba'ya uygulanan ve yiyecek ve ilaç dışındaki her türlü malı kapsayan ambargonun etkileri üzerine bir rapor yazar. Raporda, böyle bir ambargonun, aylarca sürmediği takdirde Castro hükümetini düşürme olasılığı bulunmadığı sonucuna varılır.

1964: OAS üyesi ülkelere Küba ile ticareti yasaklamaları için çağrı yapılır.

Mayıs 1966: Beyaz Saray Tarım Komitesi, Küba ya da Kuzey Vietnam ile ticaret yapan ülkelere yiyecek yardımı yapılmaması kararını içeren 3.3 milyar dolarlık Özgürlük için Yiyecek bütçesini 3e karşı 16 oyla kabul eder.

1 Eylül 1977: Küba ile Başkan Carter yönetimindeki ABD'de karşılıklı İlgili Daireler açılır. 3 Ocak 1961den beri ilk kez Washington ve Havana'da Küba ve ABD temsiliyet kazanır.

28 Eylül 1977: Castro, eğer ABD ablukanın Küba ekonomisine verdiği zararı görüşmeyi kabul ederse, Küba'nın da bazı ABD şirketlerinin talep ettiği tazminat ödemesini görüşmeye hazır olduğunu belirtir. Kübanın barışçıl ilişkiler geliştirmeyi arzuladığını, ancak prensiplerinden vazgeçmeyeceğini vurgular.

19 Haziran 1979: Delege Ted Weiss, Küba'ya yönelik ABD ablukasının kaldırılması ve diplomatik ilişkilerin yeniden canlandırılmasına yönelik başarısız hukuki girişimlerde bulunur.

4 Ekim 1983: Başkan Reagan, Radyo Marti'yle ilgili olarak Küba'ya Radyo Yayını Yasası'nı imzalar.

1986: ABD Ticaret Bakanlığı Parçalar ve Bileşenler Kanunu'nu kabul eder. Bu yeni düzenleme, ABD kuruluşları ve yabancı şirketlere, yüzde 10'undan fazlası ABD tarafından sübvanse ediliyor olmamak ve tutarı 10.000 doları geçmemek kaydıyla herhangi bir sertifika gerekmeksizin Küba'ya ihracat yapabilme serbestisi tanır.

23 Ağustos 1988: Başkan Reagan, Delege Howard Berman tarafından önerilen ve kitaplar, filmler, ses bantları ve diğer enformasyon malzemelerinin ithalat ve ihracatı üzerindeki sınırlamaları kaldıran Ticaret Yasası taslağını onaylar.

26 Ekim 1990: Kongre, Senatör Connie Mack tarafından hazırlanan değişikliği de içeren ticari yasayı onaylar. Mack Değişikliği, yabancı ülkelerde ABD tarafından sübvanse edilen kuruluşların Küba ile ticaret yapmasını kanun dışı ilan eder.

5 Şubat 1992: Delege Torricelli ablukayı daraltmak ve içeriğini genişletmek için bir yasa taslağı hazırlar. Yasa, ABD'nin Küba ile her türlü ticaretini (ki bu ticaretin yüzde 70'ini yiyecek ve ilaç oluşturmaktadır) sona erdirir, Başkana Batılı müttefiklerine abluka için baskı yapması çağrısında bulunur, Küba ile ticaret yapan Latin Amerika ülkelerine yaptırım uygular, Küba limanlarına giren herhangi bir geminin takip eden 6 ay boyunca ABD limanlarına girmesini yasaklar, adada ve ada dışında her türlü muhalefet örgütlenmesinin desteklenmesini kararlaştırır. Küba Demokrasisi Kanunu olarak bilinen Torricelli kanunu, Eylül 1992'de Kongre'de kabul edilir.

Mayıs 1993: 2229 sayılı Küba'yla Serbest Ticaret yasası Delege Charles Rangel tarafından önerilir. Yasaya ilişkin ilk oturum 17 Mart 1994'te gerçekleşir. Rangel, ABD şirketlerinin yabancı ülkelerdeki işletmeleri, yatırım, seyahat ve telekomünikasyon konularını da içermek üzere her türlü sınırlamanın kaldırılmasını önerir. Yiyecek ve ilaç satışında da engellerin kaldırılmasını talep eder.

3 Kasım 1993: Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, ABD'yi ticari ablukayı kaldırması konusunda uyaran yeni bir karar alır. 88 ülke kararı desteklerken sadece 4 tanesi (ABD, İsrail, Paraguay, Arnavutluk) karşı çıkar, 57 ülke çekimser kalır.

24 Kasım 1994: Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, Küba'ya karşı ABD tarafından empoze edilen ekonomik, ticari ve mali ambargonun kaldırılmasının gerekliliği konusundaki kararı oylamaya sunar. Oylamada 51 ülke kararı destekler, 3 ülke karşı oy kullanır (ABD, İsrail, Romanya), ve 71 ülke çekimser kalır.

Terörist ABD'nin D'Amato ve Helms-Burton yasaları

ABD, terörist faliyetlere destek verdiği gerekçesiyle İran ve Libya'ya karşı D'Amato yasası çıkarılırken, Küba ve Castro'yu devirmek için de Helms-Burton yasasını çıkardı. D'Amato yasası İran ve Libya'ya 40 milyon dolardan daha fazla yatırım yapan şirketleri cezalandırmayı öngörürken, Helms-Burton yasası da, Küba tarafında el konulan ABD vatandaşlarına ait malları ticaret kapsamına alan firmaları cezalandırmayı amaçlıyordu.

Küba'nın 1996 Mart ayında iki kontra uçağını düşürmesinden sonra Clinton tarafından imzalanarak, Küba ile ticaret yapanlara yeni yaptırımları uygulamaya sokan Helms-Burton yasasına göre, Küba'nın yabancı yatırımcılar aracılığıyla ABD'ye mal satımını ve yabancı işletmecilerin Küba'da yatırımı yasaklıyordu. Hatta daha da ileri gidilerek, devrim öncesi Küba'da mal sahibi olan Amerikalıların mallarının işgal edildiğini ve bunun sorumlularının mah-

keme yoluyla dava edebilmesini mümkün kılıyordu. ABD'nin bu tavrını, Almanya'nın büyük finans dergilerinden Wırtschaftswoche, Dünya polisi Clinton iş başında manşetiyle kamuoyuna duyururken, konuyla ilgili haberinde Helms-Burton yasasının onun Alman yatırımcıları nasıl etkileyeceğini sergiliyordu.

ABD'nin D'Amato Yasası'nın Küba, İran ve Libya ile ticareti engelemesi İngiltere, Almanya, İspanya, Fransa'nın tepkisini çekti. İngiltere Dışişleri Bakanlığı sözcüsü, ABD baskısının kabul edilemeyeceğini belirtirken, Almanya Ekonomi Bakanı Guenter Rexrodt Libya ve İrandaki yabancı şirketlere karşı yaptırım tehdidinin, terörizmin gelişmesine karşı mücadelede iyi bir çözüm olmadığını söyledi. Leon Brittan ise, D'Amato Yasası, AB'nin hak ve çıkarlarını tehdit ederse, gereken savunma yapılacaktır dedi.

Terörist yasanın imzalaması, ABD yönetimini yalnızlığa itmesi yanında, egoist siyasetinin iflasını da sergiliyordu. Bir Avrupa komisyonu sözcüsü Eğer Washington, tutumundan vazgeçmezse Avrupa ülkeleri tek tek veya birlikte kendilerini savunacak dedi. Kanada Ticari Bakanı Art Eggleton, Bu gülünç yasaların değişmeye ihtiyacı var dedi. Egleton, Kanada'nın konuyu Kuzey Amerika Serbest Ticari Birliği (NAFTA) üyelerinin katılacağı bir panelde de görüşeceğini kaydetti. İtalya Dışişleri Başkanı Lamberto Dini Washington'a bir mektup göndererek, ABD'nin tutumunu protesto ettiklerini açıkladılar. Fransız Savunma Bakanı Herve De Charette de, AB, tek taraflı ve doğal olmayan yasaya karşı gereken en uygun adımı atacaktır derken, İrlanda Dışişleri Bakanı Dick Spring ise, Biz yasaya tamamen karşıyız. Amacımız AB'nın varlığını korumaktır, dedi.

Oysa...

Oysa Time ve CNN'in kamuoyu araştırmalarına göre, Amerikalıların yüzde 64ü Castro ile diyaloğa hazır. (Time, 12 Eylül 1994) Öte yandan 1992 yılında Tarrance Grubu anketi, Amerikalıların yüzde 67'sinin Küba'nın ABD güvenliğini tehdit etmediği, yüzde 47'sinin ABD'nin Küba ile diplomatik ve ekonomik ilişkileri yeniden kurulması gerektiğini düşündüğünü ortaya koyuyor. Ayrıca yüzde 65'i ABD'nin Küba'ya yatırım yapmamaları için diğer ülkelere dayatmacalarını doğru bulmazken, yüzde 53'ü de Küba'ya seyahat yasağının kaldırılmasından yana...

ABD Latin Amerika İlişkileri Komisyonu'nun 1992'de yayımlanan bir araştırmasının sonucuna göre, hem Demokrat hem Cumhuriyetçi seçmenler Küba ile daha yakın ilişkiler kurulmasını savunuyor, yüzde 58'i posta ve telefon hizmetlerinde Küba'ya uygulanan kısıtların kaldırılmasından yana, yüzde 53'ü seyahat yasağının kalkmasını istiyor, yüzde 46'sı Küba'yla ekonomik bağlar kurmayı destekliyor ve yüzde 47'si de olağan diplomatik ilişkiler kurulmasından yana.

Yine Stratejik Araştırma Şirketi'nin 1994'de on ABD kentinde 4.800 İspanyol-Amerikalı ile yaptığı anket, yüzde 40'ın Küba'ya uygulanan am-

bargoya karşı olduğunu ortaya koyuyordu. Miami'deki sonuçlar da benzer bir şekildeydi, yüzde 40'ı ambargoya karşıydı. Florida Üniversitesi Küba Yatırımları Enstitüsü yöneticisi Lisandro Perez, 1993ün Temmuz ayında Miami Herald gazetesinin gerçekleştirdiği bir araştırmanın da benzer sonuçları ortaya koyduğunu söyledi. (Miami Herald, 2 Şubat 1994)

Özetle ABD'nin Küba halkına sefalet çektirmeyi amaçlayan ablukası, Küba'ya 40 milyar dolardan fazlaya maloldu. Bu da ülkenin 1992 mali gelirinin tam yirmi katına eşitti. Ablukanın dayattığı baskı ve engellerin bir sonucu olarak Küba en uzak pazarlardan ithalat yapmak zorunda kalıyor, bu da taşıma maliyetini yükseltiyor. Ambarlar ve soğuk hava depolarında sayım yaptırması zorunluluğu da maliyeti arttırıyor. Örneğin 1992 yılında, nüfusun temel gıda maddeleri olarak tahıl, tavuk ve süt alırsak, Küba 41.5 ABD doları fiyat farkı ödedi. Sadece taşıma ücreti olarak 85 milyon dolardan fazla kaybetti, Kübanın ödediği taşıma ücreti yakıt için yüzde 43 oranında daha fazlaydı ve diğer ürünler için de üç misliydi. 1993 yılının ilk dört ayında sadece hububat, buğday ve yemeklik yağ ithalatı, ülkeye piyasa taşıma değerinin yaklaşık 1.329.876 dolar üstünde maloldu.

ABD'nin uyguladığı ambargoyla, Küba'nın 1990'da yaşadığı ekonomik kriz sonrasında, Küba yeniden toparlanmaya başladı. Küba Başkan Yardımcılarından Carlos Lage, konuya ilişkin yaptığı açıklamada, "Elbette, Helms-Burton yasası Küba'yı etkiledi. ABD çok güçlü bir ülke, ancak bu gücünde bir sınırı var. Anlaşma Küba'dan çok ABD'ye sorun oldu. AB-ABD ilişkileri meydanda. Yerli üretim, Ocak -Haziran 1996 döneminde, bir önceki seneye göre yüzde 9.6 arttı" dedi.

Lage, yerli üretimin 1994'de yüzde 0.7, 1995'te 2.7 arttığını ve 1990-1993 yılları arasında yüzde 35 azaldığını kaydetti. Küba ekonomisinin düzelmesine rağmen, 11 milyon insanın yiyecek, ilaç ve ulaşımda sıkıntı çektiğine dikkat çeken Lage, bir önceki sene 3.3 milyon tonluk şeker üretiminin, 1995-1996 döneminde 4.5 milyon ton olacağını belirtti. Turizm gelirlerinde yüzde 38'lik ve nikel üretiminde ise yüzde 31'lik artış gösterdiğini kaydetti.

'REFAH' SEÇMENİ FERAH MI?

Ali Deniz TOROS

Öncelikle "ferah" sözcüğünün ne anlama geldiğini belirtmek gerekiyor. Bu sözcük; sıkıntısı olmayan, bugünü ve yarını için tasalanmayan kişi, toplum vs.'nin yaşama ilişkin temel özelliğini ifade ediyor. Bu anlamdan hareketle, RP'nin iktidar öncesi kapsadığı toplum kesiminin şu gün için, RP iktidar durumunda iken ferah olup olmadığına bakmak gerekiyor. Şöyle bir sınıflandırma yapılabillinir;

İlk olarak 'Ortadakiler'; bu kesim RP'nin kemikleşmiş kadroları ya da yandaşlarıdır. Bunlar, RP'nin her tarihsel-siyasal uğrağında örgütün politik çizgisinden dışarı çıkmayan, uyumlu olan ve parti liderine ve örgüte büyük bir inanç ve aşkın bir bağlanma içinde olan kesimdir. Bu bağlılık, ideolojik-siyasi bağlanmanın ötesinde mistik bir bağlanmayı da ortaya çıkarır. Böyle olunca da partinin ve parti önderlerinin siyasi bir deformasyona uğrayacağına pek inanılmaz. Özellikle bu durum 1980 darbesinden sonra, darbe öncesi parti ve liderlerine siyaset yasağının kalk-masından sonra daha da artmıştır.

RP'nin iktidarda olduğu bu dönemde "ortadakiler"in de "müjdelerle", iktidara ulaştığı varsayıldı. Ancak söz konusu iktidar, RP'ne özgü bir iktidar olmasından önce; Türkiye kapitalizminin ekonomik-politik öncüllerine ve geleneksel ideolojik-kültürel formasyonuna belirli ölçülerde uyum sağlama ve bunun yanında uluslararası sermayenin birikim, yayılım politikalarına da uyum göstermek durumunda kalmıştır. Bu durumda, RP iktidarı salt bu partinin ve politikalarının iktidarı değildir. Böyle olunca da "ortadakiler" iktidarın nimetlerinden tam olarak yararlanamıyorlar. Öyle ki, bu kesimde aşkın bir bağlanma olmasına rağmen, partinin "türban sorunu"nu dahi çözememesine inanmakta güçlük çekmektedirler. "İslam ülkeleri NATO'su, AB'si" ve "Adil düzen" ise gerçeklenemeyen projeler olunca düş kırıklığı daha da arttı. Ve "ortadakiler" ferah değil.

İkinci olarak 'Uçtakiler'; bu kesim islami hareketin radikal özelliklerini taşıyan, RP içinde örgütlü, açık siyaset izleme olanaklarını yaratmaya çabalayan kesimdir. "Uçtakiler"in içinde RP'nin progmatik hattını birebir benimsemeyen kesimler de vardır. Sadece "hedefe" dair ortaklaşılan düşünceler bu kesimi bir araya getirmiştir; ortak düşman, ortak araç, ortak güç gibi. Bu kesim, "ortadakiler"e göre ideolojik-politik donanımı daha fazla olan kesimdir. Daha çok gençlik, özellikle de üniversite gençliği arasında geniş bir tabanı vardır. Partinin politikalarını ve mücadelesini daha yakından ve eleştirel bir açıdan ele alan kesimdir. İslamiyetin gereklerini, siyasal-ideolojik-

kültürel alanda ve yaşamda uygulanmak üzere islami ahlâk-hukuk-felsefe vs.'nin koşulsuz gerçeklenmesi yanlısıdır. Örgütsel disiplin ve ilkeli siyaset tarzı bu kesimin belirgin özelliğidir. RP'nin militanlaşmış kadrolarıdırlar ve özellikle üniversite kampüslerinde öne çıkan, islami hareketi örgütleyen kesimdir. Geçmiş dönemlere göre daha ideolojik donanımlı, daha siyasallaşmış hareket olarak öne çıkan müslüman gençlik militanlaşma sürecini hızlandırmıştır.

Bu dönemde, "uçtakiler", "ortadakiler"e göre, RP'nin iktidar uğrağında partinin izlediği siyasetten ötürü daha fazla rahatsız olan kesimdir. RP'ni diğer partilerden farklı kılan siyasi yapısı ve siyasi kadrosu, "uçtakiler"in belirlediği yapı-kadro anlayışıdır. RP, böyle bir anlayışın altını "düzen dışı" siyaset ve parti ifadeleriyle doldurdu. Diğer partilerden ayrı olduğunu, sürekli olarak geleneksel ideolojik-kültürel formları (kemalizm, laiklik, batıcılık, vs) reddederek, çoğunluğun haklarını azınlığa karşı savunarak, uluslararası sermayeye-batıya ve buna bağlaşık yerel iktidarları (özelleştirme, çekiç güç, IMF vs. politikaları) reddederek bir mücadele hattı inşa etti. Bu anlayışla yapılandırılan parti, iktidara geldiğinde kendine özgü ideolojik-politik-kültürel formları gerçekleyemedi. Aksine, mevcut politikalara uyum gösterdi; "kürt sorunu"nda devlet politikasına uydu, özelleştirmede, IMF'nin reçetesine uydu, İran-Libya gezilerinde ABD'nin önerilerine uydu (hiç olmazsa bu geziler RP'nin örgüt içi manigülasyonunu sağladı).

Böyle olunca da RP, Türkiye kapitalizmine ve geleneksel ideolojik formlara daha çok uyum gösterdikçe "uçtakiler"in militanlaşma hızı kesilecektir. Bir dönem, siyasetiyle düzeni tehdit eden RP, iktidar uğrağıyla ehlileşmiş bir siyaset tarzı yaratmaya yönelmiştir. Bu noktada, parti kadrolarını ehlileşmiş siyaset tarzına uyumlulaştırma sürecine girmiştir. Örgüt içindeki radikal uçları ya da şiddet unsurlarını, düzen içi siyaset anlayışıyla töprülemeye yönelmiştir. Ve "uçtakiler" bu yönelimden ferah değil.

Üçüncü olarak "Yeni bir şey umanlar"; bu kesim, diğer iki kesime göre RP'ni ideolojik bir tercih olarak değil, ama nevcut olana -düzene- karşı olan bir siyasal duruş sergileyen parti olarak, tercih etmiştir. Bu kesimi, RP'ni anti-laik, gerici, batı düşmanı vs. olması ilgilendirmiyor. Bu kesimi daha çok ilgilendiren, yaşamın maddi gereksinimlerini kolayca elde edebilmek. Bunu da, RP dışındaki diğer partileri sınayarak elde edemediklerini öğrenince, üstüne de RP'nin hem diğer partileri hem de bu kesimi alabildiğine ezen/sömüren sistemi karşısına alması, hatta reddetmesi, bu kesimi RP'nden "yeni bir şey umanlar" durumuna getirmiştir. "Umutlu kesim", RP tarafından iktidar öncesinde "seçim yatırımları"ndan asgari ölçülerde yararlandırıldı (iş, eğitim, barınma vs.) iktidar uğrağı ise "umutlu kesim" için gereksinimlerini tam olarak karşılama güveni veriyordu artık. Öyle ki, bu kesimde RP güveni geliştikçe, partinin siyasal çizgisini sahiplenmeye (bilinçsizce) sistemi "müslüman" olarak değerlendirmeye (siyonizm, masonculuk vs. çözümlemeleri)

bu kesimin düzene olan bilinçsiz muhalefetini din ile birleştirici (afyon olarak) kılma özelliği öne çıkıyordu.

"Yeni bir şey umanlar" arasında çeşitli siyasal-sosyal kesimler de bulunuyor. Tüm bu kesimlerin ortaklaştığı düşünce; düzenin artık değişmesi ve bunu gerçekleştirecek olan parti de RP. Bu eksende bir araya gelenler arasında; bugüne kadar "kürt sorunu"nu devlet politikasıyla çözmeye çalışanların karşısında yer alan kürtler; işsizliği-yoksullaşmayı önleyeceğine güvenen, eğitimin-sağlığın özelleştirilerek pahalanmasını engelleyeceğine inanan emekçiler; metropollerde biriken gelecekten kaygılı kent-yoksulları bu eksende bir araya gelen toplum kesimleridir. Ayrıca, bu kesimde "siviltoplumcu, II.cumhuriyetçi, temiz siyasetçi" tarafları da görmek mümkün.

"Yeni bir şey umanlar" ekseninde bir araya gelen kesim, RP'nin iktidar politikalarını gördükçe güvenlerinin boşa çıktığını farketmeye başladılar. RP, "kürt sorunu"nda devlet siyasetini uyguladı, öyle ki bu sorunda hükümet ortağının ve devlet aygıtlarının şoven tutumları karşısında dahi "müslüman kürt" yandaşlarını kollayamadı. Emekçiler için ise durum öncekinden farklı değildi. RP'nin de Türkiye kapitalizmin gereklerine uygun davranmak durumunda olan bir düzen partisi olduğu ortaya çıktı. Kent-yoksulları için vaadedilen güvenli gelecek ise dinsel motiflerle sarmalandığından, bu kesimin bir dönem için kaderciliği devam edecektir. Ancak toplumsal bunalım ve mücadele, bu kesimin kaderciliğini parçalayacak bir siyasallaşma dinamiği yaratabilecektir. Ve "yeni bir şey umanlar" da, durumlarında değişiklik görmedikleri için ferah değil.

Yapılan sınıflandırma, Türkiye kapitalizminin siyasi iktidarını doğrudan belirleyen bir etken değildir. Daha çok iktidar uğrağında yer alan RP'nin, ideolojik-siyasal-örgütsel dönüşümünü ele alan ve parti-taban arasındaki değişim yönelimleri ile ilişkilidir. Bu noktada birbiriyle ilişkili olan iki kesim vardır; ilki, sermayenin genel ve özel çıkarlarını savunan iktidar, ikincisi, iktidarın bu dönemdeki siyasi temsilcisi, RP. Her iki kesimin ilişkisi sonucunda birbirini etkileyen yanlar ortaya çıkmıştır. Ve bu yazı, söz konusu etkinin RP'nden yana olan sonuçlarını gözlemeye ağırlık vermiştir.

RP, bu değişiklik sürecini (aslında sisteme uyum sürecidir) "ortadakiler"e ve "uçtakiler"e çeşitli manipülatif manevralarla benimsetebilir. Öyle ki parti, kendine göre "atatürkçülük, laiklik" geliştirecek; doğu ve batı ülkeleri arasında geçiş-köprü-özelliği taşıyacak ve islam ülkelerine az biraz ağırlık verecek. Böylece hem örgütü bir arada tutacak hem de uluslararası dengeyi kotaracak. İktidarın diğer aygıtlarına rahatça uzanabilmek için, daha önce düzenin dışında tuttuğu ayaklarını bu kez içeriye sokarak, merkeze basacak. Serbest piyasacı, milli bütüncü, biraz da "demokrat" özellikleri önde tutacak ve "Türkiye partisi" olmaya yönelecek. Böyle bir dönüşümü ilk iki kesime, daha fazla insan yığınını kapsama ve toplumu "Refahlaştırma" savıyla benimsetmeye çalışacaktır. Tüm bunları, önce serbest piyasacı hükümet prog-

ramı hazırlayarak ve MGK'na uyum göstererek yerine getirmeye çalıştı. Ardından ABD'nin Irak'ı bombalamasına sessiz kalarak ve IMF'ye "olur" diyerek uyumlulaşma sürecini geliştirdi.

Öte yandan parti, manipülatif ara müdahalelerle, yani "zengin müslüman ülkeleri (MB) toplama", örgüt içinde Kayseri Bld.Baş.'nın yaptığı türden konuşmalar türü çabalarla da partinin ve tabanın yıpranmaya karşı kenetlenme uğraşları içinde olacaktır. Ancak, RP, ilk iki kesimi örgüt içinde ve tabanda massetmeyi başarsa da, üçüncü kesimin bu manevraya uyum göstermesi çok güç olacaktır. Çünkü "yeni bir şey umanlar" sisteme karşı olanlardı ve bu karşı koyuşu o dönem için RP ile ifade etmişlerdi. Dolayısıyla RP, o gün "düzen dışı" idi. Oysa RP'nin "Türkiye partisi" olma yönelimi, "umut" taşıyanların yöneliminden ayrılmaya yol açıyor. Ehlileşmiş, düzenin işleyiş normlarına uyum gösteren RP'nin, artık diğerlerinden farklı olmadığı ortaya çıkmıştır.

RP, sistemin "suyunda" giden bir siyaset anlayışı taşımadığı, önceki dönemlerden bugüne gelindiğinde, iktidar uğrağının, RP'nin siyaset anlayışını değiştirdiğini biliyoruz.

RP'nin bugün vardığı siyasi nokta, T.C. devletinin din ile olan ilişkisinin de varabildiği son nokta olarak görünüyor. Devlet ve din ilişkisi, T.C. için Diyanet İşleri Bşk.'nın devlete bağlı bir kurum olarak bağlanmasıyla başlıyor. Çok partili döneme geçiş ile birlikte, devlet-din ilişkisi DP (Demokrat Parti) ile meşru bir biçim alıyor ve siyasetle ilişkilenme süreci de böylelikle başlıyor. Bu nedenle dinin, devlet ve siyasetle olan ilişkisi, RP'nin bu gün iktidarda olmasıyla ilk kez yaşanmıyor. Öyleki, din, reel sosyalizme karşı "yeşil kuşak" stratejisiyle de hem Türkiye hem de emperyalistler için önemli bir ideolojik motif olarak kullanıldı. 1980 sonrasında da, Turgut Özal'ın "Türk-İslam sentezi" ile din kullanılarak siyaset alanında yeni bir yapılanmaya yönelindi.

Sonunda RP'nin de bugün amaçladığı yeni bir siyasi yapılanma yaratmak. Bu noktada din, T.C.'nin devlet-siyaset alanına ilk kez girmiyor. Ancak, farklı olan; müslümanlığın temel alındığı ideolojik-politik-kültürel yaklaşımların RP tarafından doğrudan dile getirilmesi ve bunun örgütlü-politik mücadelesini veriyor olmaktır. RP'nin bu özgün yaklaşımı, sistemin özgün normlarıyla bir araya geldiğinde, RP siyasetini bu uğrakta merkeze oturma yönünde değiştirme durumunda kalmıştır. Böylelikle, RP özelinde on yıldır taşınan mümin siyaset tarzı gelebileceği son noktaya varmıştır.

Bu durum RP'nin yıllarca izlediği ilkeli siyaset ve kadrocu-militan örgüt anlayışını, merkez partisi olduktan sonra yitirmesine yol açacaktır. Yani, bildiğimiz "sermaye partileri"ne dönüşecektir. Örgüt ve taban ilişkisindeki mesafenin açılması, belki bir kısım partililere sancılı dönemler yaşatacaktır, ama diğer kısım partililere özellikle de siyasi istikrarsızlığını kullanmak için önemli bir fırsat doğuracaktır.

Bu dönemde, Türkiye kapitalizminin siyasi temsil bunalımını, RP belli ölçülerde gidermeye yönelmiş durumda. Ehlileşmiş RP, sistemin yeniden yapılanması sürecinde, Türkiye sermayesinin birikim sorunlarını bir an önce çözmeye yöneldi. Özelleştirmenin hızlandırılması ve sermayenin, özellikle MÜSİAD kesiminin dış ülkelerdeki ekonomik-ticari çıkarlarını oluşturmada devletin asli görevini yerine getirmeyi üstlenmiştir. ABD'nin, Ortadoğu ve diğer müslüman ülkelerdeki çıkarlarını takip etmek de "bizim iktidar"a kaldı. "Ezeli düşman" İsrail ile Araplara karşı kullanılacak olan savunma antlaşmaları imzalandı. Öte yandan İran ile kurulan ilişkide ABD'nin hassasiyetine önem verildi. Kürt sorununu çözme konusunda da RP geride kalıyor, bu sorunu çözmek için ABD yine bölgede geziniyor, Balkanlar, Kafkaslar keza aynı. Hatta yanı başımızda müslüman bir ülke bombalanıyor, "iktidar" başını eğmekle yetiniyor.

Sonuç olarak, RP iktidarı kısa dönemde parti için olanaklar sağlayacak olsa da, asıl önemli olan sistemin siyasi temsil sorununu bir süre için çözme özelliği taşıyor olmasıdır. RP'nin bu rolü "müjdeler" vererek ferahlatmayı vaadettiği seçmenlerinin partiye olan bağlılığını zayıflatacaktır. Özellikle de "yeni bir şey umanlar" düş bozgunluğuna uğrayacaktır. Çünkü diğer partilerden ayrı olan RP, artık bu kesim için aynılaşmış olacaktır.

Türkiye kapitalizminin, toplumsal bunalımı süreğen kıldığı bu süreçte, bunalımı yoketmek üzere sosyalistlere çok iş düşecektir.

REKLAMIMIZ BOL OLMASIN

Hatice SOFUOĞLU-İrfan TAŞKIN

Birbuçuk yıl önce Sosyalist politika sayfalarında meraklısına bazı tezler sunulmuştu. Sosyalistler üzerinde post-modernizmin etkilerinden sözedilen tezde şu görüşlere yer verilmişti: "...'medyatik' olma, televizyona çıkma, lobicilik, reklamcılık tekniklerine başvurma, imajcılık ve simülasyon gibi günümüz kültürünün başat ögeleri Türkiye sosyalist hareketini de etkilemektedir. Medyayı giderek daha fazla tanıyan sosyalistler, artık burada yer bulmak için ne yapılması gerektiğini de öğrenmişler, bu nedenle özden çok biçime önem verir olmuşlardır. Aslında fiilen yapılmayanı ve yapılması mümkün olmayanı yapıyormuş gibi yapma (simülasyon), hemen olamayacak olanı 'hemen şimdi' isteme, özel imajlara ve alıcısı olduğu reklamcılık mesleğinden göndermelere başvurma, solun geniş kesimlerinde rastlanan özellikler haline gelmiştir. Böylece, programı, politikası, yöneticisi vb. hiç bilinmeyen, merak da edilmeyen partilere 'ha şu ... afişleri asanlar' ya da 'hani şu rengarenk bayraklarla alana girenler' biçiminde göndermelerde bulunulması, bu partiler açısından başarı sayılmaktadır."(1)

Sosyalist Politika yazarlarının ideoloji alanına olan ilgisi biliniyor. Bunun nedeni, "bugün çıplak gerçeği ve ona yönelen aklı kuşatan ideolojik kabuklar(ın) çok daha artmış, yoğunlaşmış ve pekişmiş"(2) olmasıdır. Bu yazıda da ideoloji-siyaset ilişkisi bağlamında propaganda ve ajitasyon yöntemleri konu edilecek. Burada sunulan düşünceler, ideoloji konusunda bu derginin sayfalarında daha önce sunulan ve bundan sonra da sunulacak olan görüşlerle birlikte düşünülmelidir.

Öncelikle belirtelim ki, sol tarafından sıkça kullanılan kavramlar olmakla birlikte, bu yazıya konu olan ajitasyon ve propagandanın hem kavramsal düzeyde hem de pratikte hakkının verildiğini söylemek güçtür. Türkiye solunun geneline ilişkin olarak ajitasyonun propagandayı ikame edecek bir boyuta yerleştirildiği, propaganda boyutunun gözardı edilmekte olduğu yolundaki saptama fazla iddialı bulunmamalıdır. Karşımızda kapitalizm bir bütün olarak dururken, salt ajitatif etkinliklerle yetinen bir sosyalist hareket, etkinliklerinin siyasal ve örgütsel sonucunu toplayamayacak, kurda kuşa yem edecektir. Örneği çok yakınımızda: Susurluk'taki kazanın hemen ertesinde "temiz toplum" mesajıyla genel olarak topluma seslenebilen sosyalistler, ortaya çıkan kargaşadan Mesut Yılmaz'ın, Uğur Dündar'ın kahraman olarak çıkmasını izlemek zorunda kalmışlardır. Örnekleri çoğaltacağız. Ama önce kavramsal belirsizliğe yolaçmamak için Plehanov'un "propagandacı bir tek kişiye ya da

az sayıda kişiye birçok düşünce aşılar; ajitasyon ise yalnızca bir tek, ya da birkaç düşünce aşılar; buna karşılık o bunları kitlelere aşılar"(3) şeklindeki ünlü formülasyonundan çıkarılacak sonuçları anımsatalım:

"Propaganda, tanım gereği bilimsel yanı görece daha ağır basan bir etkinliktir. Başka deyişle, propaganda, çeşitli alanlarda dile getirilen düşüncelerin kendi içinde tutarlı bir bütün oluşturmasını sağlamak, ortaya attığı soruların yanıtlarını da içermek zorundadır. Buna karşılık ajitasyonun asıl amacı, geniş bir kesimi belli bir yönde harekete geçirmek, canlandırmaktır. Klasik tanımıyla ajitasyonda, üzerinde hareket ve canlılık yaratılmak istenilen konunun eksiksiz ve kusursuz 'bilimsel' açıklamasını yapmak zorunlu değildir"(4).

Susurluk örneğine geri dönelim. Bu olayda dikkat çekici olan, ortaya çıkan pisliklerin devletin kendi içinden gelen bir tepkiyle örtüşmesiydi. Dolayısıyla genel bir propaganda etkinliğiyle desteklenemeyen kitle gösterileri, medyadan tam anlamıyla "bayram değil seyran değil"lik bir destek alacak, bu arada medya kaybettiği prestijini yeniden kazanma, burjuva politikacıları da kendilerine alan açma çabasına girecekti. Ancak, sonuçta toplumu "bakın ülkede neler oluyor"a ikna etmeye yönelik etkinlikler, genel bir hedef göstermeksizin ve sosyalist bir toplum düşüncesiyle desteklenmeksizin umutsuzluğa ve bunun ardından gelen başka tehlikelere yolaçacaktı. Bunu biz söylemeyelim, yılların sivil toplumcusu Murat Belge söylesin:

"Birileri konuşuyor ve soruyor, birileri de susuyor ve hiçbir şey yapmıyorken toplum, bunu da kanıksamaya başladı sanki. Çünkü böyle olması, alışılmış bir durum. Bir şeyler yapması gerekenler yapmaları gerekeni yapmayınca, toplum, kendi bin yıllık alışkanlığı ve bilgisiyle, "Ha tamam, bu da bu işlerden" diyecek ve herhangi bir yenilik beklemekten vazgeçecek.

Ayrıca Mehmet Ağar bu konuda gerekli sinyali vermiş: Bin tane iş yapmışlar, o sayede Cizre'den bilmem nereye vatandaş huzur içindeymiş. Doğrusu Ağar kendi açısından toplum psikolojisini iyi biliyor ve etkili bir söz söylemiş. Çünkü sevgili vatandaşlarımız huzura son derece düşkündürler ve 'huzur olsun da nasıl olursa olsun' pek aldırmazlar. Bunun sağlam belirtilerini 12 Eylül'de görmüştük. Karakolda, hapishanede olanları o zaman da bilmeyen yoktu, ama kimse oralı değildi, yeter ki huzur gelsin"(5).

Buradan çıkarmak istediğimiz şu: Ajitasyonu besleyen politik propagandanın, ikna etmenin, "bu memlekette doğruyu söyleyen, pisliğe bulaşmamış insanlar da var" şeklinde vicdana seslenmenin ötesinde, arkasında konumlanılacak bir gücü (parti), yönelinecek bir hedefi (sosyalist iktidar) gösteren bir işlevi de olmak zorundadır. Yıllardır Türkiye'nin solcuları (burada sosyalistlerden daha geniş bir kesimi kastediyoruz) yurtsever insanların işkence gördüğünden, kaybedildiğinden, öldürüldüğünden sözettiler. Oysa, bu ülkede karakola düştüğünde dayak yiyebileceğini bilmeyen bir tek allahın kulu yoktur. Öyleyse yineleyelim, propagandanın etkilemekten öteye bir po-

litik ülkü göstermesi gerekmektedir; propagandayı reklamdan ayıran da budur zaten. Şimdi burada duralım ve propagandayı, kaynaklarından biriyle, reklamla karşılaştıralım.

Propaganda ve reklam : Nereye kadar?

Propaganda ve reklamın tarihine üstünkörü bir bakış bile, ortak ve birbirini etkileyen bir gelişimi gözler önüne seriyor. bunda şaşılacak bir şey yok, çünkü ikisi de görüşler yaratma, değiştirme, doğrulama çabası güder. Ancak bir yere kadar benzeşmesini kabul etmek gerekse bile özellikle sosyalist propaganda, reklamcılıkla arasına kesin çizgiler çizmek zorundadır. Çünkü sonuçta, reklamcılık kapitalist bir kültürün ürünüdür ve "tüketen insanın mutluluğu" görüşünden hareketle, insanların hayallerini daraltıp bunları bir ayrıcalık olarak onlara geri satmayı hedefler. Giderek yaygınlaşan politik reklamlarda da böyledir bu. "Blucinleri çeken genç liderler", "düzen değişikliği vadeden değişimci partiler", her türden imaj yapımları, toplumdaki özlemleri, toplumu ve düzeni değiştirmeksizin yeni, cilalı ambalajlar içinde yeniden pazarlama çabalarından başka bir şey değildir. Eğitim işlevinden arınarak reklama yaklaşmış bir propaganda; kitleleri düzen dışına çekemeyecektir. burada reklamın bazı tipik özelliklerini belirtmek üzere, sözü John Berger'e bırakabiliriz:

"Reklamın korkunç bir etkileme gücü vardır; reklam aynı zamanda çok önemli bir siyasal olgudur. Oysa reklamın ulaşma alanı geniş olsa da sundukları sınırlıdır. Reklam ele geçirme gücünden başka güç tanımaz. Bütün öbür insan yetileri ya da gereksinmeleri bu gücün buyruğuna verilmiştir. Tüm umutlar toplanmış, birbirine uydurulmuş, yalınlaştırılmıştır; sonunda yoğun ama belirsiz, büyülü ama yinelenebilir bir umut sunulur her ürünle birlikte. Anamalcılık ekini içinde başka hiçbir umut, doyum ya da zevk türü düşünülemez olur artık. Reklam bu ekinin yaşamıdır -öyle ki anamalcılık onsuz varlığını sürdüremez- ve aynı zamanda bu ekinin ürünüdür de" (6).

Reklam tekniklerinin ya da teknolojik gelişmelerin iletişim alanında yarattığı sıçramaların sağladığı sınırsız yayılma olanakları, propaganda alanına birtakım olumsuzluklar da getirmiştir. Propagandanın alıcısı konumunda olması beklenen kesimlerin algılama, soyutlama, dış görünüşten gerçeğe, öze nüfuz etme yetilerinin kısıtlılığı bir olumsuzluk olarak önümüzde duruyor. Umutsuzluk yaratacak bir teknolojist determinizme kaçmadan şunu söylemek mümkün görünüyor: Onyedi saniyelik televizyon reklamı algılama düzeyindeki bir kitlenin varlığı, sosyalist propagandanın eğitme işlevinden çok taraftar kazanma işlevinin önplana çıkmasına neden oluyor. Propagandada reklam tekniklerine sıkça başvurmada sosyalist öznelerin bilinçli seçiminin yanısıra hitap edilen kitlenin nesnel değişiminin de etken olduğunu görmek gerekiyor. Kuşkusuz bu söylediklerimizi sosyalist öznelerin, yazının başında da sözedilen reklamcılık tekniklerine başvurma, imajcılık, simülasyon vb. etkinliklerini mazur göstermek için söylemiyoruz. Yalnızca, sosyalistlerin kitlelerle ilişkisinde, onların geri yanlarından etkilenen değil bu yanları tör-

püleyen bir etkinlik göstermeleri gerektiğini vurgulamayı amaçlıyoruz. Zira, sosyalist özne kitle tarafından belirlenen değil, kitleyi belirleyendir.

Reklamcılıkla propagandanın belirgin farklarından birine geldik; propagandada reklam tekniklerine ne kadar çok başvuruluyorsa kitlede varolana o kadar çok ilişilmemeye özen gösteriliyor demektir. Örnek olsun, alevilerin yoğun olarak yaşadığı bir yerellikte örgütlenme çalışması yapmak için semahlarla gitmek, "devrim şehitleri" için kırkıncı gün toplantıları düzenlemek, Deniz Gezmiş'lerle Hazreti Ali arasında koşutluklar kurmaya çalışmak kolay olduğu kadar tehlikeli bir yoldur. Ama burada kitleyi belirlemekten, dolayısıyla sosyalist bir propagandadan sözetmek olanaksızdır. Belirleme ilişkisini tersine çevirmek için Ruhi Su'nun semah formunda yazılmış "Benim kabem emektir/Kuran da kutaran da insan oğlu insandır" türküsünde yaptığı gibi söylenenlerin kolay algılanmasını sağlamak üzere kitlede varolandan yola çıkan, ama onu aşan bir söylem geliştirmek gerekecektir.

Burada kritik bir noktaya geliyoruz: Eğer işçi sınıfı da içinde olmak üzere sosyalist bir propaganda ve ajitasyonun alıcısı olacak tüm kesimlerin üzerinde "kitle kültürü'nün olumsuz etkisini veri alıyorsak, buna karşı geliştirilecek bir sosyalist söylemin ana hattı ve yayılma kanalları ne olacaktır?

Medya: Nereye kadar?

Bu konuya bir gözlemle başlayalım: Cezaevlerindeki açlık grevleri sürecinde ÖDP'nin Ankara İl Örgütü'nde konuk olan tutuklu yakınları her akşam yineledikleri Yüksel Caddesi gösterilerinden döndüklerinde -eğer yaralılarla ya da gözaltına alınanlarla uğraşmak zorunda kalmamışlarsa- bir-birbuçuk saatlerini televizyon başında yalnızca eylemleriyle ilgili görüntüleri izlemekle geçiriyorlardı. Merak ettikleri, eylem sırasında göremedikleri parçalar değil, çığlıklarının televizyon başında oturan milyonlara ulaşıp ulaşmadığı ya da nasıl ulaştığıydı. Gösterilere katılan insan sayısı ölümler yaklaştıkça artan sayıda, ama üç aşağı beş yukarı aynı olduğundan görüntüler ne kadar yakın plan ve polisin vahşetini ne kadar açık gösteren biçimdeyse o kadar makbuldü onlar için.

Kitle iletişimi konusunda çalışan biliminsanları incelemişlerdir herhalde; fazla iddialı olmayan bir gözlem daha: Fransız Reuters ajansı, dünyanın çeşitli yerlerinden kitle gösterilerinin fotoğraflarını geçerken büyük insan topluluklarını değil, tek tek insanların ya da küçük grupların içerildiği fotoğrafları seçer. Diyelim, Sovyetler çöktükten sonra Moskova'daki 1 Mayıs gösterilerine onbinler mi katılmış, fotoğrafta göğsü madalyalarla dolu yaşlı bir komüniste rastlarsınız; ya da Güney Kore'de öğrenciler polisle mi çatışmış, tekme atan öğrenci gruplarını görürsünüz; Fransa'da işçiler grev mi yapmış, en ilginç dövizi taşıyan işçinin fotoğrafı yakın plandadır: Zapatistler dünya çapında bir toplantı mı yapmış, Komutan Markos ağaca tünemiş bir şekilde gazete sayfasında sizi karşılar.

Sözü uzattık ama konuya geliyoruz: Medya ya da onun da içinde olduğu kitle kültürü, topyekün bir ideolojik saldırının aracı durumunda. Dikkatimizi sürekli olarak örgütlü tepkilerden kişisel dramlara doğru, temel olandan ilginç olana doğru çeliyor ve bizi kendisine bağımlı duruma getirmeye çalışıyor. Buna karşı "ideolojik bir gerilla savaşı" açacaksak eğer, bu saldırıyı yelkenlerimiz suda karşılamamalıyız. Hiç unutmamamız gereken bir gerçek var: "Gerçek şudur ki kitle gösterileri birer devrim provasıdır: stratejik, hatta taktik provalar değil, devrimci farkındalığa ulaşma provaları. Provayla gerçek gösteri arasında geçen süre epeyce uzayabilir: Bunların nitelikleri -provası yapılan farkındalığın yoğunluğu- farklı durumlarda oldukça önemli değişiklikler gösterebilir: Ancak, bu prova öğesini taşımayan gösterilerin resmi olarak kışkırtılan halk gösterileri olarak tanımlanması daha doğru olur"(7).

İşte bunun içindir ki Taksim Meydanı, Kızılay Meydanı biçim için önemlidir. Bunun için yılların komünisti Vedat Türkali "Bekle bizi İstanbul" diye sesleniyordu. O meydanları gerçekten ele geçireceğimiz günlerin provasını yapıyoruz; dolayısıyla sosyalist propagandanın bizim için tek anlamı vardır, sosyalist devrim için gücümüzü büyütmek ve bunu dosta düşmana karşı yeniden yeniden denemek.

Önümüzdeki dönemde sosyalist söylem açısından nasıl bir yol izlenmesi gerektiğini, genel olarak siyaset tarzını ele alan yazılara bırakalım. Bu yazıda yalnızca ajitasyon ve propaganda konusuyla kısıtlı kalmaya çalıştık. Ancak ÖDP'nin "süpür gitsin" eyleminden sözetmeden geçmek olmayacak. bir partinin bu kadar sosyalisti, yurdun dört bir yanından (belagat olsun diye söylemiyoruz, gerçekten öyleydi) bu kadar kısa sürede toplayabilmesi gerçekten güzel bir şey. Ancak kimsenin bu kadar sosyalisti süpürge görüntülerinin arkasına saklamaya hakkı yok. Söylenecek olan şu: Tamam, süpürgeler ilginç bir öğe ve bizi çekici de kılabilir. Ancak bu ülke, şirin solculara yaşama alanı bırakmayacak kadar çelişkilerle dolu bir ülke ve ne kadar kaçınsak da bir gün o çalı süpürgelerinin kalın saplarını kullanmak durumunda kalabiliriz.

Notlar:

1- Sosyalist Politika Tezleri; **Sosyalist Politika**, Sayı:5, Mayıs 1995, s.21

2- Metin Çulhaoğlu; "Solda İdeolojik Silkiniş İçin Düşünceler", **Gelenek** Kitap Dizisi, Sayı:35, Ağustos-Eylül 1991, s.14

3- Aktaran, Lenin; **Ne Yapmalı**, Çeviren: Gün Başarır, Başak Yayınları, Ankara, 1990, s.64

4- Metin Çulhaoğlu; "Propaganda ve Ajitasyon", **Demokrasi**, 2 Mayıs 1996

5- Murat Belge; **Radikal**, 18 Kasım 1996

6- John Berger; **Görme Biçimleri**, Çeviren: Yurdanur Salman, Metis Yayınları, İstanbul, Ekim 1990, s.153

7- John Berger; **Kitle Gösterilerinin Doğası**, O Ana Adanmış, Metis Yayınları, İstanbul, Ekim 1988, s.130